

Gazdaságpolitikai alternatívák – Románia felzárkózási esélyei – Mementó –

SOMAI JÓZSEF

A fenti átfogó címmel tartotta a Romániai Magyar Közgazdász Társaság (RMKT) sikeres XIV. Vándorgyűlését Székelyudvarhelyen ez év szeptember 23–25. között. Az európai uniós csatlakozás és a gazdasági felzárkózás kérdésköre természetesen adódott a közgazdászok számára, hiszen az országos és európai uniós egyezségek, egyeztetések valóban közel hozták ezt a mondhatni nagyrészt gazdasági nemzetközi szövetkezést. Bizonyossá vált a gazdasági szakemberek, politikusok és mások számára, hogy a gazdasági lemaradás okozta gondok enyhítésére vagy az európai gazdasági szintek elérésére nincs más alternatíva a csatlakozáson kívül. Éppen ezért a gazdasági szakember-társadalom kötelezően rá kell hangolódjon erre a pályára. Az RMKT ilyen irányú felismerése nem késett, mert programjaiban már több éve szerephez jutott az európai uniós csatlakozás sokrétű problematikája. Ennek a Fórum-számnak, mely e konferencián elhangzott, a magyar és román gazdasági szakemberek színvonalas előadásait jelenti meg, bevezetőjében vázlatosan áttekintjük azt a módot, ahogyan az RMKT az utóbbi években kiemelten foglalkozott a felzárkózás és csatlakozás kérdéseivel, figyelembe véve azt a tényt, hogy közgazdászainknak igen fontos feladat, felelősség és szerep jut ezen a téren.

Már 1998-ban a felixfürdői Vándorgyűlésünk témája a „Gazdaság – és Euró régiók” volt, amelyen a szakterület elismert előadói (Balázs Péter, Baráth Etele, Bodó Barna, Kolombán Gábor stb.) gazdagították a közel 200, főleg fiatal közgazdász ismereteit. Tisztázásra kerültek olyan, regionalizmussal és regionalizációval kapcsolatos fogalmak, mint például a határokon átnyúló, szomszédos régiók közötti kapcsolatok, a regionális kapcsolatokból fakadó területfejlesztési eredmények és lehetőségek, a turizmus fejlesztésének lehetőségei és hatása a régiók gazdasági fellendítésére, a civil szervezetek növekvő szerepe a régiók gazdasági fejlesztésében, illetve a gazdaságfejlesztés környezet-szennyező hatásának megakadályozása.

A 2002. szeptember 20–22. között Csíkszeredában szervezett XI. Közgazdász Vándorgyűlésünk témája *Az európai uniós csatlakozás – elvárások, kockázatok* volt, amelyen jeles román és magyar előadók (Balázs Péter, Leonárd Orbán, Birsan Maria, Halm Tamás, Horváth Gyula, Domokos Ernő) mutatták be a két ország helyzetét és az eddigi tapasztalatokat a felzárkózás és integráció tekintetében. A magyarországi előadók ismertették azokat a lépéseket, amelyeket meg kellett, illetve meg kell tenniük a csatlakozási szerződések végleges aláírásáig. Az akkori előrejelzések szerint a csatlakozási szerződés aláírása 2003 tavaszán vált

lehetéssé és a csatlakozás 2004-ben, ami valójában meg is valósult, és így Románia közvetlen szomszédságába került az Európai Uniónak. A magyarországi előadóinktól megtudtuk, hogy még nagy menetelés előtt állunk, különösen hogyha az euró kötelező bevezetéséhez szükséges feladatcsomagot is figyelembe vesszük és a konvergencia szabályozásának teljesítését számon tarjuk akkor, amikor a konferencia idején csupán a küladósság feltételeit teljesítette Magyarország. Az előadók elemezték az Európai Unió regionális politikai követelményeit is az európai gazdasági térben megnyilatkozó különbségek mérséklődése érdekében, amelyek a csatlakozó államok versenyképességét igyekeznek egyensúlyozni, ugyanakkor nagyon fontosnak tartották azt is, hogy a közgazdász-társadalom is bekapcsolódjon a regionális politikába. A romániai előadók bemutatták az elvárásokat és kockázatokat, amelyek a tárgyalási folyamatban felvetődtek, vázolták azokat a fő lépéseket, tárgyalási fejezeteket, melyeken a román tárgyalóbizottságnak végig kell mennie a csatlakozási tárgyalások lezárásáig. Elmondták, hogy minden államnak, és így Romániának is három fő feltételt kell teljesítenie az Európai Unióhoz való csatlakozása előtt, mégpedig a jogállam intézményeinek a működését, a közösségi jogrendszerhez való alkalmazkodást és egy olyan piacgazdaság működését, amely a versenyben és az egységes piacon való helytállást (a vállalkozóknak a piaci feltételekhez való adaptálása, a munkaerő minősége és költsége, a humán tőke, a mezőgazdasági struktúrák versenyképessége, a kis- és középvállalkozások finanszírozása, befektetések szerkezete) biztosítja. Megtudtuk, hogy a felmérések szerint abban az időben Románia lakosságának több mint 80%-a támogatná az EU-s csatlakozást, fontosnak minősítve a tényt, hogy egy ország csatlakozik-e vagy sem az Unióhoz, a társadalomnak kell elfogadnia, és a közemberek meg kell ismerjék az EU-s csatlakozás előnyeit és hátrányait, az ezzel járó kockázatokat és követelményeket. A konferencia műhelymunkái keretében tárgyalásra került a munkaerő szabad áramlása, az EU-s bővítés hatásai a romániai munkaerőpiacra, a jogharmonizációra, illetve a román lej hosszú útjára az eurózóna felé.

A 2004-es év Vándorgyűlése Kolozsváron is Románia csatlakozásának kérdésével foglalkozott a *Modernizáció a gazdaságban – növekedési kilátások, felzárkózási esélyek* címmel. Az előadók több mint 300 közgazdász jelenlétében taglalták az olyan időszerű kérdéseket, mint rendszerváltás utáni gazdaságpolitikák pozitívumai és hiányosságai Romániában (Bokros Lajos), Románia gazdasági fejlődésének irányai és buktatói 1989 után (Constantin Popescu). Ismét napirendre került a Lisszaboni Folyamat tükrében a magyar vállalati versenyképesség (Török

Ádám) és ennek romániai vetületeként a munkatermelékenység mint a versenyképesség meghatározó tényezője (Milotai Anikó). A Vándorgyűlés műhelymunkái során ezen kívül még helyet kapott az európai uniós felzárkózás viszonylatában a romániai szolgáltatások és a munkatermelékenység a gazdaságban problémakörök is.

A XIV. Székelyudvarhelyi Vándorgyűlésünk is ez évben időszzerű kulcskérdésként emelte napirendjére elsősorban a Románia csatlakozásával kapcsolatos aggályokat és lehetőségeket. Elismert szakmai tapasztalattal és kutatási eredményekkel rendelkező romániai és magyarországi előadók közvetítették ismereteiket a 200-nál több érdeklődő, zömével fiatal közgazdász számára a legfrissebb információk segítségével a magyarországi csatlakozási tapasztalatokról és a romániai helyzetről a csatlakozás küszöbén. Az elhangzott előadásokból ebben a számban közlünk hét kiválót, mely reményünk szerint hasznos forrás lehet közgazdászainknak és a gazdaság szereplőinek a bonyolult és igényes feltételrendszer teljesítésének folyamatában. Romániai előadóink (Silviu Cernea és Marcel Moldoveanu) a hazai csatlakozás kilátásairól, a feltételrendszer teljesítésének perspektíváiról, a romániai és közép-kelet-európai élettér fogadóképességéről és a csatlakozás gazdaságra és a társadalomra ható távlatairól értekeztek. Magyarországi előadóink most már a csatlakozás utáni tapasztalatok fényében élménydúsán, pozitívumokkal és aggályokkal tarkítva, a romániai felzárkózás és a térség együttműködésének előnyeit, az elvárásokat (Kádár Béla), a Lisszaboni Stratégia új irányváltását és hatását az európai versenyképes, a tudásalapú gazdaság kialakításának lehetőségét (Török Ádám) ismertették, új kihívások és lehetőségek fényében kerültek kihangsúlyozásra a jövő alternatívái és a meg- vagy nem megvalósítható scenográfiák (Simai Mihály). A műhelymunkák során kiemelkedő előadásokat hallgathatott meg a számos résztvevő a transznacionális mikrorégiók közös kohéziós politikájának céljairól (Horváth Gyula) és a nemzeti fejlesztési tervek elkészítésének tapasztalatairól (Faragó László, Veress József).

Itt jegyezzük meg, hogy szaklapunk, a *Közgazdász Fórum* (Társaságunk lapja, ezután K. F.) jelen számunk mellett még két különszámot jelentetett meg az Európai Unióhoz kötődő integrációs és csatlakozási kérdésekről érkező tanulmányok összesítésére, a következők szerint: *Modernizáció a gazdaságban – növekedési kilátások, felzárkozási esélyek*, K. F. 2004, VII. évfolyam 6. szám; *A civil szféra esélyei az EU csatlakozás folyamatában* című Civil Fórum keretében sorra kerülő gazdasági szekció anyaga, *Összefogás a vidékfejlesztés érdekében az EU-s csatlakozás folyamatában*, K. F. 2004, VII. évfolyam 5. szám. Szintén a K. F. 1998-tól napjainkig, mondhatni folyamatosan, összesen 33 olyan tanulmányt tett közzé, amelyek a felzárkózás és integráció kérdését elemezték és a közgazdászainkat valamint a gazdaság

iránt érdeklődőket vagy abban érdekelteket a szemléletváltásban és időszzerű kérdések megismerésében közvetlenül hasznos információkhoz juttatta. (Említést teszünk a nem külön kiadásban megjelent jelentősebb tanulmányok forrásáról, amelyek az utóbbi években megjelentek a K. F.-ban: Balogh András: *Gazdasági jogok az Európai Unióban*, K. F. 2005/7; Árgyán József: *Agár - környezetgazdálkodás és vidékfejlesztés az Európai Unióban és Magyarországon*, K.F. 2005/7-8; Somai József: *Az erdélyi magyar közösség gazdasági esélyei (csatlakozás előtt-után)*, K. F. 2005/7; Máté Zsolt: *Az Európai Monetáris Unió*, K. F. 2005/6; Lantos Tamás: *Veszélyezteteti-e tájainkat az EU*, K. F. 2004/5; Lipovecz Iván: *A gazdasági szakírás esélyei, szerepe, helye, fontossága az EU felzárkózás idejében*, K. F. 2004/3; Pitti Zoltán: *Az EU jelenlegi tagállamainak versenyképessége és az újonnan felzárkózók esélyei*, K. F. 2003/8; Coltea Tibor: *Bérezés és versenyképesség Kelet-Európában az uniós integráció küszöbén*, K. F. 2003/8; Simon Sándor: *Legelterjedtebb szövetkezeti formák az Európai Unióban*, K. F. 2003/6; Szabó Gábor: *A „szövetkezeti identitás” és a holland mezőgazdasági szövetkezés*, K. F. 2003/3; Simon Sándor: *Átalakulásban az Európai Unió mezőgazdasági szövetkezetei*, K. F. 2003/3; Sükösd Attila: *A forint utóda az euró, Az euró több mint pénz*, K. F. 2002/2 és 2002/4; Kopátsy Sándor: *Az európai uniós csatlakozás kulturális feltételei*, K. F. 2002/1; Fakó Péter és Godra Gábor: *Románia az európai integráció útján*, K. F. 2001/2;).

Szintén a Társaságunk szerkesztésében jelent meg különkiadásban a *Gazdaság, Euróregiók* című 130 oldalas kézikönyv is, amely az 1998-as félifürdői vándorgyűlés előadásainak anyagát tartalmazza (amelyről már az előbbieken szoltunk).

Az előzőkhez hasonló indítatással az Erdélyi Magyar Civil Szervezetek Alapítvány által szervezett 2004-es és 2005-ös Civil Fórum gazdasági szekció ülésein Társaságunk, az RMGE vásárhelyi fiókjával közösen szervezett rendezvényen, elmélyültebben foglalkozott főleg a vidékfejlesztés kérdéskörében hasznosítható EU-s csatlakozási aggályokkal és elvárásokkal a civil világ és gazdaság összefüggésében.

A 2004-es Civil Fórum gazdasági szekcióján *Összefogás a vidékfejlesztés érdekében az EU-s csatlakozás folyamatában* címmel szerveztünk tanácskozást. Az EU-s csatlakozás, a vesztesek vagy nyertesek jövőképét vetítve élénk, nyilvánvalóan a nyertesek útjának keresésére terel minden reálsan gondolkodó szakembert. Talán a romániai (közvetlenebbül az erdélyi) vidék az, amelynek veszélyeztetettségének kérdése válik az elemzés tárgyává. Amennyiben a következő két-három évben az erdélyi magyarlakta területek gazdálkodása nem talál magára – ez sajnos rendkívül rövid időszak –, s nem alkalmaz olyan modelleket, amelyek által az európai versenygazdaságban képes lesz egyenlő partnerként megjeleníteni önmagát, a vidék exodusának elke-

rülhetetlen folyamata következik be. A visszaszerzett földjeink, egyházi vagyonaink, az újraéledt földtulajdonosi, erdei és legelői kisbirtokosságaink mind-mind csak holt keretet jelent az aktivizálható összefogás, tudásszerzési kapacitás növelése, a modernizációs lehetőségek kihasználása nélkül. Ma már olyan kényszer nehezedik a vidék iránt érzékeny szakemberek vállára, hogy a gyors gondolkodás, döntéshozás és cselekvés elmaradása esetén egyszerűen a vesztesek súlyos, visszafordíthatatlan gondjaival kell számolniuk. A felgyorsított tettek a perspektíva lehetőségét nyithatják meg a vidék előtt. A szakemberek és politikusok gyors összefogása és a saját tevékenységük keretében vállalt felelősségük tudatában prioritássá kell kinője magát a lakosság többségét képező vidék sorskérdése. A rendezvényen (amelynek előadásai a fent említett K. F. VII. évf. 5. számában megtalálhatók) napirendre kerültek az EU-hoz való csatlakozás folyamatában felmerülő kérdések: a falufejlesztés, az alternatív jövedelemszerzés, a szövetkezés, a szövetkezetek, a civil szervezetek szerepe a tárgyi és szellemi örökség védelme tekintetében, valamint az Európai Unió LEADER-program kezdeményezése és alkalmazása a vidékfejlesztésben.

A 2005-ös Civil Fórum gazdasági szekciója szintén a vidékfejlesztést befolyásoló európai uniós csatlakozási hatásokra összpontosított. Vitathatatlan tény, hogy az erdélyi magyar közösség megmaradásának ugyan kulcskérdése az identitásvédelem, amelynek keretében említjük az oktatást, művelődést, hagyományőrzést, azonban a szülőföldön maradás kérdése elsősorban gazdasági prioritás függvénye. A gazdasági prioritás kihívásai közé tartozik, különösen a felzárkózási időszakban, a versenyképesség. Az erdélyi magyar közösség gazdasági helyzete alig ismert, mert nincsenek felmérések, elemzések, az viszont ismert dolog, hogy a gazdasági szereplők a csatlakozáskor veszélyeknek vannak kitéve, viszont reális adatok hiányában nem ismerjük, hogy mekkora is ez a veszély. A kis- és középvállalkozások az adott veszélyhelyzetben, tőke és versenyképes technológia hiányában általában nagy veszélynek vannak kitéve, de ennél nagyobb veszélyeket rejt magában az aktuális világszínvonaltól messze elmaradt gazdasági állapot. A vidék, a falu az elmaradott gazdaságával képtelen az európai uniós felzárkózási feltételeinek eleget tenni. Gyors változás nélkül a falusi parcellás gazdálkodás pusztulásra van ítélve. Egyetlen kiút ebből az áldatlan helyzetből a társadalmi összefogás, a vidék mentalitásának megváltoztatása, szolidaritási szellem kialakítása, a falu vagyonosítása, tőkeerő összpontosítása, szövetkezetesítés. A gazdasági szekcióülés három előadása: *Gazdasági esélyek az erdélyi magyar közösség számára* (Somai József), *Agrár-környezetgazdálkodás és vidékfejlesztés az Európai Unióban* (Árgyán József) és *A civil szervezetek és vidékfejlesztés* (Csomós Attila) próbált választ adni a vidékre nehezítő gazdasági elmaradottság nyomásának és az EU-

s csatlakozás teremtette, nehezen ellensúlyozható feltételek kialakításának kérdéseire.

Itt említjük meg, hogy a megelőző években, a Civil Fórum gazdasági szekciója programjának keretében, Társaságunk szervezésében is jelentős előadások hangzottak el különböző EU-s témákról, mint pl. *Az európai uniós csatlakozás kulturális feltételei* (2001, Kopátsy Sándor, K. F. 2002/1), vagy *A székegyföldi régió helye és szerepe az európai regionális fejlesztési rendszerben* (Hajdó Csaba, IV. Civil Fórum, 2002).

Ehhez a sorozathoz tartozik az a gazdasági fórum is, amelyet *Az EU házhoz jön – adópolitika és az euró bevezetésének esélyei* címmel szerveztek a kétéves rendezvénysorozat gazdája Kolozsváron ez év november 25-én főleg közgazdászok számára, s amelynek szakmai háttérét (az előadókat) Társaságunk biztosította. A gazdasági szakma jelen lévő elitje magas színvonalú előadásokat hallgathatott meg: *A magyar gazdaság helyzete az EU-s csatlakozás óta eltelt időszakban* (Gilyán György), *Adózási filozófiák és rendszerek az Európai Unióban és kihívások az új csatlakozó országokkal szemben* (Pitti Zoltán), *Az I. Nemzeti Fejlesztési Terv tapasztalatai és az euró bevezetésének esélyei* (Halm Tamás), *Az euró romániai bevezetésének esélyei és a felmerülő gazdaságpolitikai problémák* (Székely Imre), *A romániai adójog fejlődése és gyakorlata. Adójogi harmonizációs problémák* (Radu Bufan).

A Közgazdász Fórum jelenlegi számában közölt hét előadás megjelentetését azért tartjuk fontosnak, mert közgazdászaink az európai uniós felzárkózási folyamatában szakmájukból eredendően igen jelentős szerepet töltenek be. Ezek az előadások olyan információkat tartalmaznak, hogy a konferencián részt vevő kb. 250 gazdasági szakembere mellett a szélesebb körű közgazdász társadalom és a gazdaság iránt érdeklődő szakemberek is megismerhessék.

Szerintünk az erdélyi magyarság szellemi és vezető elitje még mindig nem fordult kellő komolysággal és súllyal az erdélyi magyar gazdasági szereplők megerősödésének és fennmaradásának kérdése felé. A magyar középosztály, iparosság, kisbirtokosság erőt veszített, a hitel és más típusú takarékosági intézmények tönkrementek, nincs versenyképes technológiai színvonal, életképes termelői és értékesítési rendszer. Mindennek ellensúlyozására teljes társadalmi összefogásra van szükség. Ehhez elkerülhetetlen egy összességben és tájegységekben gondolkodó gazdasági szakembergárda szervezett kialakítása, amely képes erdélyi magyar tájegységekre lebontott gazdasági programot, programokat kidolgozni és egyeztetni az országos fejlesztési programokkal és azok beépítésével mind a román, mind a magyar fejlesztési tervekbe.

Szent meggyőződésünk, hogy Társaságunk és Közgazdász Fórumunk, ennek jelen száma is, ezt az utat mutatja.

Az EU alternatív útjai a XXI. század világában: új kihívások és lehetőségek

SIMAI MIHÁLY

Az Európai Unió jövőjét formáló tényezők mélyebb elemzése különösen fontos az új tagállamok és a csatlakozás előtt álló országok számára. Az EU ugyanis nem kész építmény, hanem építkezési folyamat. Az építkezés a XXI. század első évtizedében bonyolult körülmények között folytatódik. A globalizálódó világgazdaság, a világ gazdasági térképének átalakulása és új versenytársak megjelenése, a nemzetközi hatalmi viszonyokban történt változások és más globális kihívások nemcsak az EU fejlődésének külső feltételeit módosították, hanem tagállamainak érdekvizonyait is. Előadásomban csak néhányat említek a XXI. század globális kihívásai közül.

Európa és a globális demográfiai kihívás

Az EU jövőjével kapcsolatban különösen gyakran említett tényező a demográfiai kihívás, amelyet sokan a térség népességének „előregedésére” szűkítenek. A problémák azonban sokkal összetettebbek. A XXI. század ötvenes éveire valószínűleg befejeződik az átmenet egy új demográfiai korszakba, lezárul egy több száz éves ciklus, és kezdetét veszi bolygónkon a népesség stagnálása, sőt csökkenése. Addig azonban további 3 milliárd fővel nő Földünk lakóinak száma. A Föld népessége várható növekedésének 95%-ára az alacsony jövedelmű országokban kerül sor. Ezekben hatalmas tömegű munkaképes lakos keres megélhetési lehetőségeket, miközben pl. Európában csökken a munkaképesek aránya. Európában a munkaképes korúak arányának csökkenését ellensúlyozni igyekvő lépések között jelenleg több alternatíva foglalkoztatja a szakembereket. Az egyik az államok radikális beavatkozása a demográfiai folyamatokba a népszaporulat növelése érdekében, azokban az országokban, ahol a lakosság csökkenése különösen jelentős méreteket ölt. Ez vagy drasztikus beavatkozást követel az egyének és a családok életébe, a jövedelmek elosztásába vagy pedig különleges ösztönzőket. A másik alternatíva az, hogy a technikai fejlődés gyorsításával növeljék a munkaképes korúak termelékenységét és az általuk megtermelt elosztható új értékek tömegét, s ily módon nagyobb számú eltartottról tudjanak gondoskodni a dolgozó korosztályok jelentősebb megterhelése nélkül.

Lényegében az ún. új középkorúak és a nők munkába állása is az eltartási terhek csökkenését is jelenti. Mindez azonban megköveteli a képzési rendszernek és a társadalmi munka szervezetének átalakítását. A harmadik alternatíva a bevándorlás szabadabbá tétele az érintett országokban. Az új tagok csatlakozása nyomán Európában a migráció, a népesség nemzeti és nemzetközi vándorlásának alakulása önmagában véve is lényegesebb kérdéssé válik.

A társadalmi berendezkedés jövője

A XX. század utolsó szakaszában ismét helyreállt a világkapitalizmus egysége, és a kapitalizmus újra globális rendszerré vált. A XXI. század elejére kialakult globális rendszer azonban számos területen és jelentős mértékben különbözik attól a kapitalizmustól, amelynek egységét először az októberi forradalom törte meg, majd a második világháború után végbement társadalmi és hatalmi változások. A XXI. század globális kapitalizmusa mint rendszer is lényegesen differenciáltabb, mint a múlt század elején volt a XX. században végbement társadalmi és gazdasági változások hatására. A globális rendszerben a versenyképesség szempontjából leghatékonyabbnak az amerikai típusú szabályozott szabad piacgazdaság bizonyult, Nyugat-Európában a mély történelmi hagyományokban gyökerező szociális piacgazdaság vált jellemzővé, Ázsiában a kooperatív-korporatív piacgazdaság lett a jellegzetes rendszer. A fejlődő világban és a volt szocialista országokban különböző hibridek alakultak ki. A kapitalizmus különböző válfajaiiban és reinkarnációiban történelmi és társadalmi sajátosságok, fejlettségi szintkülönbségek és más gazdasági adottságok játszottak szerepet. Kérdéses, hogy a rendszerben végbemegy-e valamilyen konvergálódás egy adott típus felé, avagy különböző hibridek teszik majd a globális piacgazdaságot még sokrétűbbé. Az EU jövője szempontjából lényeges kérdés az is, hogy az éles globális versenyben fenntartható alternatíva marad-e a szociális piacgazdaság. Képesek-e arra a térség államai és az EU, hogy vállalják ennek igen jelentős költségeit? A „szociális Európa” koncepció az európai integrációs folyamat szerves részeként vonult be a történelembe. Valószínűleg igen súlyos társadalmi következményekkel járna, ha a térség államait a globális piaci rendszer viszonyai és az éles verseny arra

kényszerítenék, hogy az EU keretében átvegyék pl. az amerikai piaci rendszer szociális modelljét.

Világgazdasági fejlődés – Globalizáció

A jelenleg valószínűsíthető tendenciák alapján prognosztizálható, hogy a világ bruttó terméke a következő 20–25 év alatt megkétszereződhet, egy főre számítva pedig több mint 50%-kal nőhet. A növekedés döntő részére valószínűleg Ázsiában kerül sor, elsősorban Kínában és Indiában. A fejlett országok között a legkedvezőbbnek az USA növekedési kilátásai tűnnek. A globális növekedés jelentősen bővíteni fogja a keresletet a nyersanyagok, különösen az energiahordozók iránt, ami különösen a következő 10–15 évben okozhat zavarokat. Az egyes államok, illetve térségek helyzetének alakulása függ a technikai fejlődés jellegétől és ütemétől, a piac lehetőségeinek kihasználásától, a nemzeti kormányzás minőségétől, a társadalmi konfliktusok kezelésének képességétől. A világgazdaság „nehézsúlyú” versenyzői között különösen lényeges lesz Kína, India és Brazília szerepe. Oroszország is ezek közé léphet. Kína egyébként 2040 körül, India 2050 után érheti el az USA bruttó nemzeti termékét, abban az esetben, ha a magas növekedési ütem fenntarthatónak bizonyul és a kedvező külső fejlődési feltételek fennmaradnak. Egy lakosra számítva 2050 körül Kína az USA szintjének 30–35%-át, India 21–22%-át érheti el. A világgazdaság fejlett térségei közül a legbizonytalanabb Európa gazdasági növekedése. Ez nagymértékben függ attól, hogy versenyképessége miképpen alakul. A fejlődő térségek közül a trópusi Afrika kilátásai a legrosszabbak. A világgazdaság térszerkezetének átalakulása a globalizáció folyamatát is nagymértékben befolyásolja. Az olcsó és egyre magasabb képzettségű kínai, indiai, vietnami munkaerő sokoldalúan hat a gazdasági globalizációra, az együttműködésre éppúgy, mint a versenyre. A nemzetközi társaságok részt kívánnak venni a világgazdaság gyorsan fejlődő ázsiai térségéből realizálható lehetőségekből és haszonból. Az amerikai és európai transznacionális társaságok különösen gyors ütemben növelik ázsiai befektetéseiket. Döntő szerepet játszanak a világgazdaság új térszerkezetének kialakításában, az államok szakosodásában. Egyébként egyre világosabbnak tűnik, hogy a globalizáció a gazdaságban lassulhat, sőt visszafejlődhet: háború, világválság, jelentős gazdasági válság, politikai és társadalmi

megrázkódtatások hatására.

Átmenet a tudásalapú gazdaságba

Minden társadalom számára komoly kihívás a tudományos és technikai fejlődés. A történelem egyik igen fontos tanulsága az, hogy csak olyan társadalmak bizonyultak hatékonyak, amelyek integrálni, alkalmazni és fejleszteni tudták a technikát. A technikai fejlődés a XXI. században is minőségileg új kérdések egész sorát állítja a társadalmak és a társadalomtudományok elé. Az új technikai korszakot egyesek a tudás társadalmaként vagy tudásalapú társadalomként definiálták. Tulajdonképpen azonban minden gazdasági tevékenység az emberiség eddigi történetében valamilyen tudásra és információra épült. A XXI. század elején e téren is jelentős minőségi és mennyiségi változások figyelhetők meg. Ezek közül különösen a következőkre hívom fel a figyelmet:

Az emberiség eddigi történetében élt és működő tudósok 95%-a ma él és dolgozik. Munkájuk nyomán rendkívül gyorsan bővül az amúgy is hatalmas tömegű ismeret és a társadalmi és gazdasági fejlődés szempontjából hasznos tudás, amelyik eddig felhalmozódott. Az információs forradalom nemcsak lehetővé, hanem gyorsabbá és olcsóbbá is tette az új ismeretek összegyűjtését, tárolását, feldolgozását és terjesztését. Az új hasznos ismeretek növekvő hányada a nagyvállalatok „magántulajdona”, s ugyancsak üzleti vállalkozás a modern elektronikus információs hálózatok túlnyomó része is. Az említettek ellenére az a vélemény, hogy a tudás „félretolja” vagy lekörözi a tőkét vagy a munkaerőt a gazdasági folyamatban, illetve hogy azokkal mint önálló tényező szembeállítható, megalapozatlan. A tudást nem lehet alkalmazni a termelésben beruházások, dolgozók és vállalkozók nélkül. A tudásalapú társadalom és gazdaság kibontakozása rendkívül egyenlőtlen. A világ K+F ráfordításainak 96%-a néhány gazdag országból származik. Az OECD keretében a hét vezető országból származik a K+F ráfordítások 85%-a. Lényegében csak 15 fejlődő országban foglalkoznak jelentősebb K+F tevékenységgel. Egyesek gyorsan törnek előre. Kína és India évente 4 millió egyetemet végzettet termel, több, mint az USA és az EU együttvéve. Az Európai Unió a Lisszaboni Stratégia továbbfejlesztése révén igyekszik a versenyképes globális innovációs termelési rendszer kiépítésére, központi fel-

adatnak tekintve a kereskedelmi hasznosítás erősítését. A versenyképes „Európai tudományos térség” kialakítása azonban igen lassan halad, s elmarad a tervezett céloktól.

Jelentős mértékben módosultak az EU fejlődésének feltevélei is. A 25 tagú EU már nem azonos azzal, amit az eredeti 6 tagállam vezetői a „teremtésnél” elképzelték. Az új tagok csatlakozása nyomán az EU etnikai és gazdasági szempontból is tovább diverzifikálódott. Nőtt a térség keretében a szegény körzetek aránya. A gazdasági fejlődés lassulása és a magas munkanélküliség is hozzájárult az állami adóbevételek viszonylagos csökkenéséhez s ezzel egyidejűleg a szociális kiadások növeléséhez. Nőtt az EU keretében a szürke vagy fekete gazdaság aránya. A nagy európai társaságok egyre több gazdasági tevékenységet telepítettek ki a fejlett országokból, s az Európán kívüli piacoktól való függőségük is növekedett. Az integráció eredeti ösztönzőit és ígéreteit új érdekstruktúra váltotta fel, s a döntéshozók új nemzedékét már más megfontolások és érdekek motiválják, amelyek sokkal szerteágzóbbak. Európa XX. századbeli történelmére természetesen ma is emlékeznek és hivatkoznak. Az Európához való tartozás fontosságát kevesen tagadják, az EU sikereit, eredményeit is elismeri az államok és lakóik túlnyomó többsége. A brüsszeli bürokrácia szakértelmét és jelentőségét is kevesen tagadják. Az Európa Ház, ami az összetartozás szimbóluma volt, nem tűnik olyan kényelmesnek és azonos értékűnek. Nincs többé szovjet veszély sem, ami gyakran segítette a problémákat áthidaló kompromisszumok kialakításában. Megváltoztak az Egyesült Államok érdekei is az európai integrációval kapcsolatban.

Előadásom célja egyrészt annak rövid felvázolása, hogy a fenti változások nyomán kibontakozott nemzetközi vitákban milyen alternatív elképzelések /szcenáriók/ fogalmazódtak meg az EU jövőjével kapcsolatban, másrészt az, hogy megvilágítsam egy közepesen fejlett gazdaságú ország és társadalom felzárkózásának esélyeit az EU keretei között.

Szcenáriók az EU jövőjéről

A közelmúltban az Egyesült Államok hírszerzésének elemzői a XXI. századdal foglalkozó tanulmányukban lehetségesnek tartották az Európai Unió felbomlását, súlyos társadalmi válság következményeként. Azt sem zárták ki azonban, hogy az európai térség elvileg tovább növelheti jelentőségét és szerepét a XXI. század globális rendszeré-

ben. Földrajzi elhelyezkedése, népességének diverzifikáltsága révén sajátos összekötő lehet Afrika, a közel-keleti térség és Ázsia között. Ebben döntő szerepe lehet az Európai Uniónak.

Az átalakuló világ és az EU keretében végbemenő változások teremtette nagyobb bizonytalanság is fontos kérdésé tette a közös gondolkodást az EU jövőjéről, meglehetősen általános céljainak realitásairól. A 90-es évek óta nő az érdeklődés az alternatív scenáriók iránt. (A scenáriók nem prognózisok, inkább logikai játékok, amelyek a politikusok és a kutatók körében élő nézetek alapján formálódtak). Szerepük jelentős lehet a jövőről való közös gondolkodás ösztönzésében.

Az első jelentősebb scenárióépítést az EU-ról az 1990-es években az EU Bizottság kezdeményezte. Jövőkutatói lépésről lépésre szintetizálták a szakértői véleményeket. A munka két évig tartott, s arra törekedtek, hogy egyik scenárió se legyen túlságosan rózsás vagy pesszimista. Mindegyik scenárió hangzatos nevet kapott.

A „Diadalmas piac” scenárióban az EU egy virágzó globális és globalizálódó piaci rendszer része, amelyben az amerikai szabályozott szabadpiaci modell dominál. Az EU intézményei ebben feloldódnak. A döntő szerep a nemzetközi társaságoké a liberalizált piacon. Éles verseny, csökkenő szociális ellátás és növekvő egyenlőtlenségek jellemzik a térséget, amelyik gyakorlatilag egész Európára kiterjed.

A „Száz virág” scenárióban a döntő szerep a régióké és a helyi közösségké. Az EU a lassú növekedéssel és a gazdasági labilitással küszködik. Súlyos költségvetési problémák jellemzik, s a közös politikákat aláásták a tagállamok belső gondjai. Az intézmények egyre gyengébbek és hatékonyságuk alacsony. A tagállamok közötti egyenlőtlenségek nőnek. Nem képes megfelelő mértékben integrálni az új tagokat, s nincs előrelépés a közös kül- és biztonságpolitikában.

A „Felelősség közös vállalása” scenárió keretében a reformok sikeresen megvalósulnak, s hatékony közös politika, beleértve a kül- és biztonságpolitikát, segíti a fejlődést. A rendszerre növekvő mértékben jellemző a versengő korporativizmus és a sikeres EU-szintű gazdaságpolitikai koordináció. Az új tagokat és a szomszédokat bőkezű anyagi támogatás segíti.

Az „Alkotó társadalmak” scenárió keretében erős társadalmi és politikai nyugtalanság és aktivitás jellemzi a

rendszer. Erősödik a globalizáció és a nemzetközi társaságok elleni fellépés. Szó sincs további bővítésről és mélyülésről.

A „viharos szomszédság” scenárió súlyos problémákat valószínűsít a kontinens déli és keleti részén. Európa egyre kedvezőtlenebb helyzetbe kerül a globális versenyben. A gazdasági növekedés lassú. Jobboldali populizmus jellemzi a politikai életet. Nő a terrorizmus veszélye. Az emberek növekvő mértékben ostromállapotban élnek, s félelemmel tekintenek a jövőre. Polgárháborúkká terebélyesedő regionális konfliktusok, etnikai feszültségek és szervezett bűnözés jellemzik a világot. Az EU számára döntő kérdéssé válik a közös kül- és biztonságpolitika. Ebben néhány tagállam játszik meghatározó és ellenőrző szerepet, s az EU intézményeinek jelentősége egyre kisebb.

Egy újabb „scenáriócsomagot” döntően észak-európai tudományos kutatók dolgoztak ki a Koppenhágai Jövőkutató Intézet keretében. A négy alternatívából álló tanulmányt 2003-ban publikálták. Az „Európa hálózat” scenárió lényege az államok jelentőségének lassú „halványulása”, a határok eltűnése és az európai népek integrálódása. Az „Európai állam” scenárió egy szuperállam kialakulását valószínűsíti. „Az együttműködő nemzetállamok” scenárió a jelenlegi viszonyok alapján folytatódó együttműködést vetíti előre. Ezek a scenáriók sokban hasonlítanak az EU jövőkutatói által felvázoltakhoz. Jelentős újítása azonban a „Bomló Európa” scenárió, amelynek a keretében a nemzeti különbségek és ellentétek számos központi területen leállítják az együttműködést. A scenáriók természetesen mély elemzésből indultak ki, s számos kérdésre kerestek választ az egyes alternatívák bekövetkezésével kapcsolatban. Olyan kérdés is megfogalmazódott, hogy melyik scenárió a legkedvezőbb a vezető hatalmaknak, a kis államoknak, az új tagoknak vagy a nemzetközi rendszernek.

Az EU jövőjéről, a közelmúltban szervezett nemzetközi vitában, a jelenlegi viszonyokból kiindulva két scenárió javasoltam az EU keretében és a nemzetközi rendszerben végbement eddigi változások, az átalakuló érdekviszonyok, a kibontakozó új politikai struktúra figyelembevételével. Az egyik scenárió a „konstruktorok diadalának” neveztem. Ennek keretében az EU a hivatalos tervek és elképzelések alapján fejlődik. Lényegében sikeresen oldja meg a bővítéssel és mélyüléssel kapcsolatos feladatokat, s a kompromisszumok olyan közös érdekek alapján szület-

nek, amelyek a globális versenyben alakulnak ki. Ezek között különösen fontos a nagy és bővülő belső piac, a közös valuta egyre fontosabb globális szerepe, a magasan képzett munkaerő és a tudásalapú társadalom kiépítését segítő K+F infrastruktúra. Európa mindezek nyomán a XXI. század közepére elsőrendű fontosságú globális hatalommá válik. Hagyományos kötelekei az iszlám világával, Afrikával és Eurázsia vezető hatalmával, Oroszországgal ebben nagymértékben segítik. Természetesen ennek az optimista scenáriónak a megvalósulása esetén is nehéz problémákkal kell az EU-nak és tagállamainak megküzdenie. Ezek között a tagállamok fejlettségi szintkülönbségéből fakadó társadalmi, gazdasági és politikai problémák elsőrendű fontosságúak, s a jövő nagymértékben attól függ, mennyire lesz képes az EU a kohézióknak nevezett felzárkózást segíteni.

A másik scenárió a „A la Carte Európának” neveztem, ami egy rugalmas keretet jelent. Ebben az azonos érdekű s egymáshoz földrajzilag közelebb eső tagállamok között szorosabb lesz az együttműködés. Néhány alapvető területen túlmenően, az államok maguk választják meg, hogy melyik közös projektben kívánnak részt venni. Különböző, tartósabb és ad-hoc jellegű koalíciók jönnek létre. Ebben a scenárióban az EU szupranacionális elemei teret vesztenek az országokkal és a régiókkal szemben. A nagyobb államok erős lobbiként működnek, különösen költségvetési témákban, az újraelosztási folyamatban, a bővítésben és mélyítésben. E scenárió megvalósulása esetén az EU jövője egyre bizonytalanabbá válna, s globális szerepe sem erősödne.

A scenáriókban sok a közös következtetés, de igen jelentős eltéréseket is tartalmaznak, főleg az EU keretei közötti érdekviszonyok alakulásával kapcsolatban. Néhány, az európai jövő formálódásában különösen lényeges témára többségük felhívja a figyelmet: Ezek a következők:

– az európai integráció folyamatában semmi sem befejezett: keretei nem véglegesek, éppúgy nem végleges hatalmi helyzete és kompetenciája,

– nem elég konkrétak a folyamat céljai, s ezért sok kérdésben a fejlődés bizonytalan.

A scenáriók alapján megfogalmazható a jövő szemszögéből három különösen fontos feladat:

- egy globális orientációjú európai politika kialakítása,
- a nemzeti és a közös érdekek jobb harmonizálása,
- az államok gyorsabb és látványosabb felzárkóztatása,

ami többdimenziós, bonyolult gazdasági, társadalmi, politikai, jogi, institutionális, kulturális és lélektani folyamat.

A felzárkózás esélyei

Az EU Szerződés, mint ismeretes, felhatalmazta a szervezetet, hogy „mozdítsa elő a gazdasági teljesítmény magas fokú konvergálódását, az életművő emelését és az élet minőségének javítását, a gazdasági és társadalmi kohéziót és a szolidaritást a tagállamok között, csökkentse a különbségeket a különböző régiók között a fejlettségi szintben, s a kedvezőtlen helyzetben lévő térségek elmaradottságát, beleértve a falusi körzeteket is”.¹

A tapasztalatok szerint a felzárkózás az EU keretében nem automatikus, amely a liberalizált piac és a viszonylagos elmaradottságból adódó gyorsabb fejlődést lehetővé tevő tényezők hatására magától is végbemegy. Nem azonos a felzárkózás a versenyképesség növelésével sem. Az EU kritérium egyébként sem az, hogy az integráció hatására az adott ország legyen versenyképes. A formula a következő: rendelkezék az ország olyan kapacitással, hogy megfelelően szembenézzen az EU-n belüli versennyel és a piaci erővel.

A felzárkózással kapcsolatos történelmi tapasztalatok Európa keleti részén nem voltak a XX. században kedvezőek. Erre utal a következő táblázat, amely az OECD szakértői által kimunkált, 1990-es dollárban kereskedelmi árformán számított adatokra épül:

	1900	2000
12 nyugat-európai ország az EU 15-ből	3077	19 806
7 kelet-európai ország	1438	6027
Oroszország	1237	4351
Magyarország	1682 /69%/	7434 /38%/
Románia	1415 /58 %/	3002 /15%/
Világ	1262	6012

Az EU-tagság önmagában sehol sem volt garancia a sikeres felzárkózásra. Lényeges belső és külső gazdaságpolitikai ösztönzők kellettek a felzárkózáshoz. A legfontosabb az olyan gazdaságpolitika volt, amelyik tartós és viszonylag magas növekedési ütemet tesz lehetővé. A hosszú távú és

kumulatív társadalmi, gazdasági és kulturális folyamatokat az EU-támogatás adott fejlődési szakaszban sokoldalúan segítette.

A sikeres konvergálódás esetei az EU-ban arra utalnak, hogy a támogatásnak tartósnak és jelentősnek kell lennie ahhoz, hogy érdemben segítse a nemzeti erőfeszítések hatékonyságát. Ez a feltétel különösen az olyan közepesen fejlett országokban lényeges, amelyekben a belső tőkefelhalmozás szintje alacsony.

Írországban a felzárkózás sikere az agresszív innovációs politikára épült (képzés, intézményfejlesztés, külföldi befektetések), ezen kívül néhány olyan tényező összhatásának köszönhető, amelyek aligha másolhatók: angol nyelv-ismeret, igen kedvező földrajzi elhelyezkedés a globális kapcsolatok szemszögéből, igen kedvező USA-kapcsolatok. Igen jelentős volt az EU által biztosított támogatás.

Görögország, Portugália és Spanyolország esetében az intézmények adaptációja, a makrogazdasági stabilizáció, a szerkezeti reformok, a kereskedelem liberalizálása és a külföldi tőkebefektetések számára kialakított kedvező feltételek segítették a felzárkózást. Jelentős szerepet játszott felzárkózásukban a Közös Piacon, majd az EU-n belüli kedvező konjunktúra és a jelentős külső támogatás is. Megjegyzendő, hogy ezek az országok a nemzetközi piacgazdaság részei voltak korábban is.

Ami az új tagokat illeti, a felzárkózási folyamat még optimális külső és belső feltételek esetén is több évtizedet igényel. Egyre kevésbé számíthatunk a világgazdaságban nemzeti gazdasági csodákra vagy új „tigrisekre”, amelyek képesek nagyot ugrani. A közgazdaságtudomány utólag jól meg tudta magyarázni ezeket a csodákat. Lehet is tanulni belőlük, pozitív és negatív értelemben egyaránt. Ezek sikeres reprodukálása azonban aligha képzelhető el.

A következő táblázat a XXI. század elején karakterisztikus szakadékokat jellemez a fejlettségi szint tekintetében. (Az adatok vásárlóerő-paritáson, egy főre számított Bruttó Nemzeti Termék statisztikák alapján készültek.) Az adatok a feladatok nagyságára utalnak általában, s különösen a mezőgazdaságban.

Az új közép- és kelet-európai EU-tagországok és a régi tagok közötti különbségek nemcsak a fejlettségi szint tekintetében lényegesek. Igen jelentős szerkezeti problémákat kell megoldaniuk, beleértve intézményeik fejlesztését.

¹ European Commission, Enlargement Strategy Paper, Brussels, 2001.

Országok	Egy főre számított BNT az EU 15-átlag %-ában, 2000-ben	Új érték egy mezőgazdasági dolgozóra számítva az EU 15 átlag %-ában 2000-ben	Egy főre számított BNT az EU 25 átlag %-ában 2004-ben
Bulgária	24	8	32
Cseh Köztársaság	60	16	65
Észtország	38	9	48
Lengyelország	39	5	47
Lettország	29	7	43
Litvánia	29	8	48
Magyarország	52	14	61
Románia	27	9	32
Szlovákia	48	n. a.	56
Szlovénia	71	94	77

Forrás: European Commission, Joint Research Centre, Brussels, 2001, Eurostat alapján számítva, 2005, World Bank, 2005.

Olyan közepesen fejlett országok, amelyek csak az elmúlt másfél évtizedben lettek a nemzetközi piaci rendszer részei, lényeges társadalmi és politikai problémákkal is találkozhatnak egy olyan szervezetben, amelyre egyebek között az éles verseny jellemző. Vannak természetesen kedvező adottságaik is, egyebek között például a viszonylag jól képzett munkaerő, az ipari tapasztalatok, esetenként a földrajzi adottságok. A felzárkózással összefüggő megoldandó feladatok hatalmasak, újak, s időben elég koncentráltak.

Viszonylag rövid idő alatt kell jelentős szervezeti változásokat végrehajtani a nagy nemzeti elosztási rendszerekben, az oktatási rendszerben, az egészségügyben és a szociálpolitikában. Át kell alakítani s a regionális szerkezetekhez igazítani az államigazgatást. Különösen nehéz feladatok várnak megoldásra, amint ez a fenti táblázatból is kitűnik, az agrárszektorban, a vidék fejlesztésében. Gyorsítani kell az ipar és különösen az energiaszektor modernizációját. Hatalmasak a fejlődés ökológiai fenntarthatóságával és az infrastruktúra fejlesztésével kapcsolatos tennivalók. Mindezek felül meghatározott részt kell vállalni az EU közös feladataiból.

Nemzeti keretek között döntő mértékben a politikai elit bölcsességétől és alkotóképességétől függ, hogy adottságaikat mennyire lesznek képesek a sikeres gazdasági teljesítmény érdekében mozgósítani a következő évtizedekben. A

sikeres teljesítmény alapvető komponense az ország új jövedelemtermelő képessége és olyan elosztási rendszer, amelyik hozzájárul a lakosság helyzetének javulásához is. Állandó, célorientált dialógusra és együttműködésre van szükség a politikai élet fő szereplői között azokban az intézményekben, amelyek a döntések szemszögéből meghatározó fontosságúak. Olyan intézményi környezetet kell teremteniük és fenntartaniuk, amelyik racionális, egyszerű, áttekinthető, olcsó és hiteles, s a lakosság többségének bizalmát élvezzi.

Közgazdasági szempontból olyan makrogazdasági politikára van szükség, amely megfelel az ország fejlettségi szintjének, képes a felzárkózási folyamathoz szükséges fenntartható és gyors gazdasági növekedést támogatni, és megfelelő környezetet biztosít a vállalkozások fejlődése számára.

Az, hogy a közvetlen külföldi tőkebefektetések milyen feltételek mellett segítik a felzárkózást, jórészt attól függ, hogy milyen alapon specializálják az országokat: alacsony értéktermelő tevékenységekre, közepes fejlettségű iparra vagy a fejlettebb termelő, ill. szolgáltató tevékenységekre. Természetesen az is fontos kérdés, hogy mennyi új tőkét visznek be és mennyit visznek ki az adott országból, mennyiben integrálják a nemzeti vállalkozókat, s milyen béreket fizetnek.

A felzárkózás üteme és sikere végső soron döntő mértékben függ attól, hogy az EU mennyire lesz hajlandó és képes ennek folyamatát elősegíteni, s mennyire teljesíti a vállalt kötelezettségeit. A szükségleteket és a megoldandó feladatok nagyságát figyelembe véve azonban világos, hogy az EU-támogatás, a kohéziós vagy a strukturális programok csak akkor tudják érdemben segíteni a felzárkózást, ha megfelelő változások történnek a költségvetésének méreteiben, szerkezetében s a programok adminisztrációjában. Sokkal nagyobb mértékben kellene figyelembe venni az új tagok szükségleteit és lehetőségeit, például a szükséges helyi hozzájárulással kapcsolatban. Egyértelmű az is, hogy közösen kialakított, értelmes, racionális és hosszú távra előretékinteni képes nemzeti és európai politika nélkül nő a kevésbé optimista scenáriók valószínűsége.

Az Európai Unió Lisszaboni Stratégiája: mi szükséges a „fordulat” után?

TÖRÖK ADÁM

A Lisszaboni Program vagy Stratégia (angolul: Lisbon Agenda, magyar nyelvű értékelését lásd: Török, 2004; Gács, 2005) jelentőségét nem csupán az a hiedelem adja, mintha itt végre megfogalmazódott volna az EU hosszú ideje várt felzárkózási stratégiája. Legalább ilyen fontos, hogy a szabályozási központú, az egyes integrációs területek és részpiacok működési feltételeinek javítását előtérbe helyező integráció-fejlesztési elképzelések mellett aránylag nagy politikai súllyal jelent meg a Programban az a gondolkodásmód, amely mindenekelőtt az EU mint egységes egész hosszabb távú világgazdasági pozíciójának alakulását helyezi a középpontba.

Egymáshoz sokban hasonló módon értékelte a Lisszaboni Programot az EU Bizottság 2004-es, úgynevezett Tavaszai Jelentése (EU, 2004), a Sapir-jelentés (Sapir, 2004), a Kok-jelentés (Kok, 2004), az Unió 2005 eleji csúcserőkezlete, illetve Gács János szakszerű tanulmánya (Gács, 2005)¹ is. Könnyű volna azt mondanunk, hogy a Program megvalósulása kudarc, hiszen több oldalról alaposan bizonyított tény, hogy sem a 2010-re kitűzött forrásoldali (ráfordítási), sem a teljesítményi (versenyképességi) célok időarányos része nem teljesült. Sőt, több esetben egyáltalán nem is tudtak javítani a 2000-es állapotokon.

Az Európai Alkotmány 2005 tavaszi népszavazási kudarcai, illetve a maastrichti kritériumok teljesítésével kapcsolatos viták mellett szakmailag ezeknek a kritikus értékeléseknek köszönhető a Program stratégiai fordulata 2005 elején. A Programot át is keresztelték (Lisbon Strategy for Growth and Jobs), ami jól mutatja a növekedés- és foglalkoztatáspolitikai erősebb hangsúlyait. Jelszó lett, hogy Európát vonzóbb befektetési és munkavállalási célponttá („a more attractive place to invest and work”) kell tenni.

A Program kétszintűvé is vált, azaz a közösségi szintű stratégiát minden tagállamban nemzeti programoknak kell támogatniuk. Ez utóbbiak részletei egyelőre nem is-

mertek a tagállamok nagy részében, mert első számonkérésük csak 2005 legvégén esedékes.

Az alapok

A Lisszaboni Program (2000) célja: „az EU 2010-re a világ legdinamikusabb és legversenyképesebb tudásalapú gazdasága legyen, amely képes a fenntartható növekedésre több és jobb munkahellyel, valamint erősebb szociális kohézióval”². A következő stratégiai lépés a Göteborgi Program 2001-es meghirdetése volt. Ez a *fenntartható fejlődés uniós stratégiája*, amely együtt fogalmaz meg gazdasági, társadalmi és környezeti célokat, tehát jóval túlmegegy a szűkebb értelemben vett gazdasági versenyképességi programon.

A Program első négy éve alatt kevés előrehaladás történt. Ebben mindenekelőtt, de nemcsak a politikai akarat és az apparátusi habozás ellentétének következményeit láthatjuk. Jó példa erre: egy 2002 júliusi szűkebb körű brüsszeli szakértői tanácskozáson a vállalati, ipari és informatikai főbiztos már megpedzette, hogy a *Program nem valósulhat meg közösségi iparpolitikai akciók nélkül*³.

A Programmal kapcsolatos késlekedés egyik szokásos magyarázata, hogy a kibővülés előkészítése a Bizottság jelentős erőforrásait vonta el. Ennek ellentmond viszont, hogy a kibővülést maga a Program is az előirányzott növekedés-gyorsulás egyik fontos forrásának tekinti. E felfogás szerint tehát nem a Program egésze késlekedik, hanem inkább csak az egyik területen való jelentős előretörésről van szó a többi terület rovására.

A Program nem tartalmazta a megvalósítás időrendjét, csak a 2010-es célállapotra utalt a legtöbb esetben. Valójában a részcélokat sem határozta meg eléggé pontosan. 2003 végétől egyre világosabbá vált, hogy az Unió politikai vezetése tisztában van a lemaradással, s annak gyorsan növekvő veszélyei miatt alapos és kritikus értékelést kér. Erre a követelésre született meg az úgynevezett Tavaszai Jelentés⁴, amely a Program megvalósításának esélyeit és

¹ A hivatkozott Közgazdasági Szemle-cikk csak egy rövidített és átdolgozott változat, az eredeti hosszabb és még sokkal elmélyültebb anyag az MTA Közgazdaságtudományi Intézet honlapján (www.econ.core.hu) található meg.

² A program átfogó bemutatását és értékelését lásd: (Rodrigues, 2003. különösen 16–18.).

³ Ez az egyetlen tény két szempontból is jól jellemzi a Program irányát, ugyanakkor igen lassú megvalósulását: 1. Az európai integrációban a Római Szerződés óta nincs explicit közösségi iparpolitika, erre – azt is csak közvetett formában – csupán a Maastrichti Szerződés versenyképesség-javító eszközei adhatnak módot. 2. Az idézett kijelentés is csak két évvel a Program meghirdetése után hangzott el, pedig a meghirdetéskor azonnal tudni lehetett, hogy milyen gazdaságpolitikai eszközökre lesz szükség a megvalósításához.

⁴ Lásd: (EC, 2004.). A címben („Delivering Lisbon...”) a „delivering” szó használata brüsszeli tisztviselők szerint is ügvetlen, vagy legalábbis kétértelmű: nemcsak a célkitűzések teljesítésére utal ugyanis, hanem „szülés”-re is ...

az ehhez szükséges stratégiai akciók körét taglalja, majd a Sapir-, végül a Kok-jelentés. Mindhárom anyag fontos kritikai észrevételeket tartalmaz, amelyek nagyban elősegítették a Program stratégiai fordulatát.

A Program fordulata

A 2004-ben napvilágot látott, valamilyen mértékben minden esetben kritikus értékelések nem arról győzték meg az EU Bizottságát, hogy a Program 2010-es határideje tarthatatlan, mert ezt már évekkel korábban biztosan látni lehetett. A Program azonban eleve nem prognózis-ként készült, hanem azzal a céllal, hogy felhívja a figyelmet az egységes európai versenyképességi stratégia szükségességére.

Erre a stratégiára mintát is próbált adni, de ez a minta gondolatilag és fő tartalmi elemeiben sem felelt meg az eredeti elképzeléseknek. Túl sok, egymással részben ellentmondásban álló célt tartalmazott, ugyanakkor nem számolt az uniós döntéshozatali folyamatok és struktúrák szoros kereteivel és rugalmatlanságával. Az Egyesült Államok utolérését irányozta elő, de figyelmen kívül hagyta az amerikai és az EU-beli gazdaság- és társadalomszerveződés nagyban eltérő jellemzőit, és azzal számolt, mintha az Unióban is hasonlóan erős politikai és társadalmi támogatás állna a gazdasági teljesítőképesség és általában a nemzetközi pozíciók javítására irányuló törekvések mögött, mint az Egyesült Államokban.

Az értékelő dokumentumok hangvételétől és következtéseitől függetlenül előre tudni lehetett, hogy a Barroso-elnökség első, 2005-ös uniós csúcserkezlete jelentősen átalakítja a Lisszaboni Stratégiát. A Programot nem dobhatta sutba éppen a portugál bizottsági elnök. A kritikai észrevételek azonban nem is az alapkoncepciót, hanem a stratégia túlságosan szerteágazó voltát tették a középpontba azzal, hogy nem tekinthető valódi stratégiának egy olyan elképzelés, amely lehetőleg minden érintett érdekcsoportnak próbálna nyújtani valamit.

A Programot valóban átalakították. Megszabadították bizonyos fokig „tervezgazdasági” jellegétől⁵, 2010-es határidejét megszüntették (a Program ezután „nyílt horizontú” lesz), és kivették belőle a szociális kohézióra vonatkozó prioritásokat, illetve a fenntartható növekedés túlságosan környezeti szempontú értelmezését.

Nemcsak a célok változtak meg, hanem a végrehajtás és az értékelés technikái is. Talán éppen a 2004-es bővítés első tapasztalatai ébresztették rá a bizottsági szakértőket arra, hogy egy sokkal heterogénebb EU-ban az átlagot tükröző mutatóknak még kisebb a szakmai tartalmuk, mint korábban. Ugyanakkor valójában már kettős felzárkózási problémáról van szó: miközben az EU-nak elvben utol kellene érnie tengerentúli versenytársait, új tagjai nagy többsége számára az EU fejlettségi átlagának a néhány évtizeden belüli elérése a valóban lényeges felzárkózási cél.

Az új „lisszaboni” célkitűzések megfogalmazása ezért mellőzi a számszerű kritériumokat. Jócskán csökkent a Stratégia „nemzetek feletti” jellege is azzal, hogy most már minden tagországtól elvárják az éves nemzeti cselekvési programok készítését és azt, hogy kormányuknak legyen a Lisszaboni Program nemzeti feladatainak megvalósításáért felelős tagja.

Igaz, a nemzeti célok teljesítését továbbra is a Bizottság kívánja ellenőrizni. Mindez a változás azonban a Program kétségtelen „felpuhulását” jelenti. Középtávon tehát bele kell nyugodni, hogy az Európai Unió közösségi szintű felzárkózási törekvései még nem rendeződnek valóban egységes versenyképességi stratégiává, és az Egyesült Államoknak továbbra is inkább Németországgal vagy Franciaországgal kell számolnia globális versenytársaként, mint az EU egészével. Amerikai szempontból tehát kedvező hír a Program átalakítása, mint ahogy az USA korábban nyugodtan figyelhette az ellentmondást a programcélok és a teljesítmények között is.

A Program nyitott kérdései

A Program új dokumentumai az európai integráció társadalmi, versenyképességi és együttműködési problémáinak jobb megértéséről tanúskodnak. Továbbra is látszik azonban belőlük, hogy lekerekített, semleges megfogalmazásokra törekszenek, és szerzőik mindenképpen kerülni próbálják a konfliktusokat a tagállami kormányokkal vagy más politikai tényezőkkel. A kiegyensúlyozott megfogalmazások elősegíthetik, hogy a Program széles politikai támogatást kapjon az Európai Unióban, ahol a népszavazási kudarcok után különösen nagy értéke van a közösen vállalt céloknak. A Program új öszsképe azonban mégsem kedvező, mert számos fontos kérdésben még mindig nem

⁵ Ezt a „tervezgazdasági” analógiát Gács János (2005) cikke joggal veszi észre, ugyanakkor talán a reálisnál erősebb hangsúlyt fektet rá.

látszik a világos európai álláspont.

A Program kidolgozása és megvalósítása során az EU Bizottságának törekednie kell a kényes egyensúly fenntartására a megvalósíthatóság és a politikai támogatás között. Semmiképpen sem lenne valódi siker, ha a Program széleskörű támogatást kapna az EU-ban olyan célokra, amelyek elérése csak szerény haladást jelentene Európa nemzetközi felzárkózásában.

Van ugyanis több olyan stratégiai terület, ahol a kényes kérdéseket nem lehet feltenni politikai és diplomáciai sérelmek nélkül. Ezek a kérdések azonban semmiképpen sem kerülhetők meg, és akkor is foglalkozni kell velük a Program továbbfejlesztése során, ha az uniós döntéshozatal legfelső, politikai szintje ezt esetleg nem nézi jó szemmel. A továbbiakban néhány ilyen, a Program jövője szempontjából fontos, ám eddig elhanyagolt stratégiai kérdést tekintünk át.

1. Az Egyesült Államok mint versenytárs. A Lisszaboni Programban megfogalmazott felzárkózási cél az Egyesült Államok és az Európai Unió közötti versenyképességi különbség csökkentése. Az amerikai gazdaság versenyképességi előnye Európával szemben jelentős részben a jobb K+F- és innovációs teljesítményén alapszik, amelyben viszont – ugyancsak Európával összehasonlítva – aránylag nagy szerepet játszanak a katonai kutatások, illetve a rájuk adott állami megrendelések. Valószínűleg a stratégiai/katonai szövetség és a gazdasági verseny közötti látszólagos ellentmondás az egyik oka annak, hogy a Lisszaboni Program úgy beszél versenyről és versenyképességről, hogy közben alig tesz említést a versenytársakról.

A Programnak alaposan ki kellene térnie arra, hogy nem elvont versenytársakról van szó, hanem szoros stratégiai szövetségesekről, akik között a gazdasági verseny erősödése nem érintheti a bizalmi politikai viszonyt. A K+F és az innováció fokozott szerepére épített EU-s versenystratégia azonban nem tekinthet el attól, hogy a K+F és az innováció számos területén stratégiai és katonai érdekkonfliktusok is keletkezhetnek a verseny következtében a transzatlanti kapcsolatokban.

2. Költségvetés és felzárkózás. A tagországok egy része, 2005 októberében 12 tagország küzd a maastrichti kritériumokban meghatározott, a GDP 3 százalékának megfelelő szintnél magasabb költségvetési deficittel. Az új tagállamok közül ez Magyarország, Lengyelország és Csehország

esetében tolhatja ki komolyabb mértékben az euró bevezetésének a határidejét. Az érintett régebbi tagállamok közül kivált az euróövezethez tartozó Görögország, Portugália és Németország nézhet szembe az úgynevezett túlzottdeficit-eljárással, amely a valutaunió kívüli tagokra nem rendelhető el. A költségvetési deficit minden esetben a fegyelmezetlen és a különféle eredetű politikai nyomóerőkkel szemben engedékeny kormányzati politika következménye, a kevésbé fejlett tagállamokban azonban lehet a gazdasági felzárkózással összefüggő tényezője is.

A Lisszaboni Program átdolgozott változata kifejezetten felhívja a figyelmet a fegyelmezett költségvetési politikára, nem tér ki azonban ennek kapcsolatára a gazdaság technikai modernizációjával. Emiatt is félő, hogy az euróbevezetésre való felkészülés miatti költségvetési megszorítások fontos területeken (például a közlekedési beruházásoknál) és éppen a lisszaboni célkitűzésekkel szemben vethetik vissza a modernizációt, miközben a politika-ilag azonnal érzékeny területeken (például az agrár- vagy a lakástámogatások kérdésében) a kormányzatok tartózkodnak a költségvetési szigorítól.

3. Vonzóbb beruházási célpont és munkahelyek. Az újrafogalmazott programváltozat itt ugyancsak kerüli a világos állásfoglalást. Egy ország vagy bármely földrajzi terület számos okból lehet „vonzó” telephely vagy munkahely, s ezek az okok nemegyszer egymással ellentmondásban is állhatnak. Az okok között szerepelhet a magasabb bérszínvonal, a tisztább környezet, az erősebb szociális biztonság, a munkahely hosszabb távú megtartásának jobb esélye, a kellemes kulturális vagy szellemi környezet, a fejlettebb infrastruktúra vagy akár a hatékonyabb kormányzati rendszer.

A Lisszaboni Stratégia még most sem mondja ki, hogy a kormányzatoknak mely vonzóerőkre építve kellene szorgalmazniuk ennek a telephelyi célkitűzésnek a teljesítését. Ez azért nem mindegy, mert Európa befektetési vonzereje több szempontból feltétlenül elmarad a versenytársakétól (Ázsiával szemben például a bérszintek, Észak-Amerikával szemben az infrastruktúra és a kormányzati hatékonyság különbsége miatt gyengébb Európa telephelyi vonzereje), s ezeket a különbségeket rövidtávon nem is lehet alapjaikban megváltoztatni.

4. A kis- és középvállalatok. Az új programváltozat feltűnő eleme, hogy a kis- és középvállalatok a korábbinál sok-

kal nagyobb hangsúlyt kapnak. Ez népszerű és fontos gazdaságpolitikai cél, de elérését megnehezítheti, hogy a Program a kis- és középvállalatok problémáját elsősorban ösztönzési kérdésnek tekinti. Nem csupán az iparpolitika, vagy akár a gazdaságpolitika feladata, hogy egy országban érett vállalkozási kultúrát teremtsen, amelyben természetes dolog, hogy a gazdaság szereplőinek jelentős része nem adózási okokból, a munkanélküliség elől menekülve vagy külön ösztönzők kihasználására számítva alapít vállalkozást, hanem azért, mert ebben hosszú távú érvényesülési lehetőséget lát képességeinek megfelelően.

Az innovatív vállalkozások sem pusztán az ösztönzők hatására, hanem a kedvező vállalkozási és innovációs klímának köszönhetően jönnek létre tömegesen bármely gazdaságban. A közgazdasági kutatás feltáratlan kérdése, hogy – a gazdaságpolitikától, sőt a gazdaság általános jövedelem-szintjétől és versenyképességétől függetlenül – miért vannak igen jelentős eltérések akár egymáshoz közeli vagy hasonló helyzetű országok vállalkozási klímája között. Ne is Észak-Amerikát és Nyugat-Európát hasonlítsuk össze itt: Kínában például sokkal jobban buzog a vállalkozói szellem, mint a nála számottevően fejlettebb és hatékonyabb japán gazdaságban...

5. A jogrendszer kérdései. Még nem szakirodalmi tény, de már utalnak rá vállalati információk, hogy az Egyesült Államok telephelyi vonzereje nem nő a korábbi mértékben az üzleti élettel összefüggő jogi eljárások költségeinek emelkedése miatt. Ez az emelkedés elsősorban azzal függ össze, hogy bizonyos jogi cégek új módszerekkel kívánják növelni forgalmukat. Így például jogi konfliktusok lehetőségét teremtik meg olyan területeken (például a fogyasztóvédelemben, a vállalatvezetői jogokat és a vállalati tájékoztatási kötelezettségeket illetően vagy a személyiségi jogok védelmében), ahol korábban csak sokkal kisebb mértékben voltak ilyen konfliktusok, és kevesebben keresték a jogérvényesítés és a jelentős kártérítés lehetőségét⁶.

E problémáktól függetlenül az amerikai jogi rendszert még mindig sokkal hatékonyabbnak és fajlagosan olcsóbbnak tekintik, mint az európaiat. Emiatt pedig a Lisszaboni Stratégia munkálatai keretében az Európai Uniónak el kellene végeznie a versenyképesség jogi és jogrendszerei tényezőinek vizsgálatát is. Az Európai Unióban sok piaci szereplő nehezményezi a jogi szabályozás aránytala-

nul magas költségeit, amelyek ugyancsak gyengítik Európa telephelyi vonzerejét. Ilyen költségek származhatnak például a személyiségi jogok védelmének igen magas szintje és a bűnüldözéssel szembeni állampolgári igények teljesítése közötti esetenkénti feszültségekből, vagy az igen drágán és körülményesen működő, ugyanakkor átmeneti monopolhelyzeteket teremtő közbeszerzési rendszerek alkalmazásából.

Az öt pontban azokat a területeket próbáltuk felvázolni, ahol ugyancsak sürgősnek látszik a Lisszaboni Stratégiába illesztett összehangolt közösségi cselekvés. A szükséges EU-akciók előkészítésére azonban az említett, a stratégiából egyelőre kimaradt területeken további alapos kutatások szükségesek. Ezeket egyelőre a közbeszerzési rendszert és a kis- és középvállalati politikát illetően folytatjuk a Veszprémi Egyetemen, valamint az MTA szombathelyi Regionális Fejlesztési és Mikrointegrációs Kutatócsoportjában.

Irodalomjegyzék

Borsi, Balázs – Telcs, András: *A K+F tevékenység nemzetközi összehasonlítása országstatisztikák alapján*. Közgazdasági Szemle, Vol. LI. 2004. február, 101–126.

Cooter, Robert – Ulen, Thomas: *Jog és közgazdaságtan*. Budapest, 2005, Nemzeti Tankönyvkiadó, 590.

EC (2002): *Industrial Policy for an Enlarged Europe*. 714 final, Brussels 11. 12. 2002. COM(2002).

EC (2004): *Delivering Lisbon. Reforms for the Enlarged Union. Report from the Commission to the Spring European Council*. Brussels, 21. 1. 2004. COM(2004) 29 final.

Gács, János: *A lisszaboni folyamat – egy hosszú távú stratégia rejtélyei, elméleti problémái és gyakorlati nehézségei*. Közgazdasági Szemle, LII. évf. 2005. március. 205–230.

Inotai, András: *Magyarország EU-csatlakozásának néhány kulcskérdése*. Fejlesztés és Finanszírozás, 2004/1. 28–35.

Kok, Wim és szerzőtársai: *Facing the Challenge – the Lisbon Strategy for Growth and Employment. Report from the High Level Group Chaired by Wim Kok*. Commission of the European Communities, Brussels, November 2004. 51.

⁶ A témakör újabb szakirodalmáról lásd: (Cooter-Ulen, 2005; Vranceanu, 2005).

Rodrigues, Maria Joao: *European Policies for a Knowledge Economy*. Edward Elgar, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2003, 169.

Sapir, André és szerzőtársai: *An Agenda for a Growing Europe: The Sapir Report*. Oxford University Press, 2004, 234.

Török, Ádám: *Reális-e a magyar tudomány 20. helyezése a (képzeletbeli) világranglistán?* Magyar Tudomány, 2000/11. 1307–1328.

Török, Ádám: *Felzárkózás és versenyképesség. Stratégiák*

dilemmák az EU Lisszaboni Programjának megvalósulásával kapcsolatban – kísérlet egy vitaindítóra. Európai Tükör. IX. évf. 3. szám. 2004 június. 60–77.

Török, Ádám – Deli, Zsuzsa: *A magyar export nem vámjellegű versenyképességi korlátai. Tanulságok egy vállalati felmérésből*. Közgazdasági Szemle, LI. évf., 2004. július–augusztus. 659–678.

Vranceanu, Radu (2005): *Financial Architecture and Manager Dishonesty: Lessons from US Corporate Scandals*. Acta Oeconomica, Vol. 55 (1). 1–22.

Románia útja a gazdasági és pénzügyi unió felé

CERNEA SILVIU

Összefoglaló

Bár Románia eleget tesz a csatlakozási feltételek többségének, továbbra is igyekeznie kell behozni a tagállamokkal szembeni lemaradását az egy főre eső bruttó hazai össztermék (GDP) mutatóját illetően. Továbbá le kell zárnia az egységes strukturális, költségvetési és pénzügyi rendszerre való felkészülés folyamatát. Figyelnünk kell, hogy Románia esetében a „reál konvergenciát” nem a csatlakozás követelményeként, hanem sokkal inkább eredményeként kell felfogni. Ennek ellenére szükséges, hogy a hatóságok ebben az időszakban különös figyelmet fordítsanak ennek a konvergenciatípusnak a megvalósítására. A dolgozat kimutatja, hogy „a nominális konvergencia” csak a csatlakozás utáni időszakban válik majd fontossá a GPU-ba való belépésig. A reformok továbbvitelében és a gazdasági fejlődés elősegítésében fontos szerepe van a külföldi segítségnek, amely azonban ezidáig kis mennyiségű és hatékonyságú volt.

A harmadik évezred küszöbén Románia eltökélten igyekszik az EU tagjává válni. A 90-es évek ingadozásai után a román hatóságok megváltoztatták ezzel kapcsolatos véleményüket, és eldöntötték a gazdaságnak és az intézményeknek az európai modellhez való felzárkóztatását. Románia csatlakozási kérelmét a helsinki csúcstalálkozón hagyták jóvá 1999 decemberében, és nemrég írták alá Romániával a csatlakozási szerződést. A román kormány és az uniós hatóságok közös ütemezése szerint a csatlakozás 2007. január 1-jén fog megvalósulni.

Románia belépése az EU-ba mind politikai, mind gazdasági szempontból prioritás értékű az ország minden politikai ereje számára. Ez a látásmód alapvetően motiválja azok igyekezetét,

akik azon dolgoznak, hogy Románia struktúráiban reformok érvényesüljenek és így hozzáigazodjon az EU-struktúrákhoz. Az Európába való beilleszkedéshez azonban Romániának bizonyos feltételeket kell teljesítenie, és jól meghatározott politikát kell folytatnia. De éppen mivel az EU-s csatlakozás az ország elsődleges célja, ez a cél nagyban segíti a hatóságokat azon népszerűtlen intézkedésekhez szükséges szociális támogatás megszerzésében, amelyek segítenek az országnak kikecmeregni a kommunizmus bukása után beállt gazdasági és politikai tepedségből, és bizonyos nyomást gyakorló csoportok hatalmas ellenállását legyőzni, akiknek érdeke a jelenlegi állapotok fenntartása. Példának hoznám fel azt a tényt, hogy Románia a korrupcióellenes törvénycsomagokat kizárólag Brüsszel nyomására kezdte el átvenni, és még így sem biztos, hogy ezeket a rendszabályokat maradéktalanul alkalmazni fogja – annak ellenére, hogy a korrupció valóságos nemzeti csapás Románia számára.

Ám az EU nem egyetlen külföldi „fogódzója” Románia gazdaságpolitikájának. Hasonló szerepe van a Nemzetközi Monetáris Alappal (NMA) és a Világbankkal kötött egyezményeknek és megállapodott programoknak. Ezek az intézmények befolyásolják a román hatóságok által képviselt gazdaságpolitika jellegét, hiszen az általuk szabott feltételek létfontosságú eszközei annak, hogy a hatóságok szociális alapot nyerjenek a romániai gazdaság fellendítéséhez szükséges, nehezen megvalósítható reformokhoz.

A legutolsó (2004-es) országjelentés szerint Románia eleget tesz a csatlakozási feltételek többségének, amelyeket közös néven „a Koppenhágai kritériumoknak” neveznek. Közismert, hogy ezek a kritériumok egy sor politikai, gazdasági, jogi és intézményekkel kapcsolatos általános követelményt fogalmaz-

nak meg, többek között olyan valóságos piaccgazdasági feltételek megvalósítását írva elő, amelyek megteremtésével Románia képes legyen felvenni a versenyt az EU-s versenytársakkal.

Mivel Románia is kezd felzárkózni politikai-gazdasági és intézménystruktúrájában is a nyugat-európai fejlett államokhoz, a nemzetközi beruházók is biztonságos államnak kezdik tekinteni, ezáltal a rating ügynökségek is kisebb kockázatfaktort számolnak nála, növekszik a külföldi beruházások száma, újra megindul a gazdaság növekedése, a külkereskedelem is fellendül, és más konvergenciával kapcsolatos területeken is fejlődés mutatkozik.

A román gazdaság fejleményei a közelmúltban pozitív mérleget mutattak, és látható jelei vannak annak, hogy a gazdaság helyreáll és az infláció csökken (l. az 1. sz. táblázatot).

	2000	2001	2002	2003	2004
A változás mértéke százalékban az előző évhez képest					
Hazai bruttó össztermék (GDP)	2,1	5,7	5,0	4,9	8,3
Az infláció rátája	45,7	34,5	22,5	15,3	11,9
A hazai bruttó össztermék ráköltött százaléka					
Nettó költségvetési hiány	- 4,4	- 3,5	- 2,0	- 2,0	- 0,2
Folyószámlahiány	- 3,7	- 5,5	- 3,4	- 6,0	7,7
Valutaárfolyam (az euróhoz képest) (évenkénti változások százalékban)	- 18,3	- 23,3	- 16,7	- 16,8	- 7,3
A munkanélküliségi ráta (százalékban, év végi értékek)	10,5	8,8	8,4	7,2	6,2

Forrás: Országos Statisztikai Intézet, Országos Előrejelzési Bizottság, Pénzügyminisztérium, Román Nemzeti Bank

1. sz. táblázat: A legfontosabb gazdasági mutatók

Ennek ellenére valószínűleg több évtized fog még eltelni, amíg Románia behozza több téren is megmutatkozó lemaradásait az EU-s államokkal szemben. Ennek a felzárkózási („catching up”) folyamatnak a felgyorsításához a gazdasági politikák jól megválogatott „keveréke” szükséges, amelyek hármas célkitűzés jegyében fogalmazódjanak meg:

- a román gazdaság teljesítményének feljavítása,
- a makroökonómiai politikák jelen irányának a megtartása, amely a költségvetés és a pénzmennyiség konvergenciáját igyekeznek biztosítani,
- a struktúrák konvergenciájának felgyorsítása és versenyképes gazdaság megteremtése.

A reál konvergencia

A legnehezebben megvalósítható célkitűzés az, amit európai nyelvezettel „reál konvergenciának” neveznek. Ezt a

konvergenciatípust egy egész sor gazdasági mutató alapján értékelik ki, ezek közül a legfontosabbak a következők:

- az egy lakosra eső GDP,
- a gazdaság struktúrája (azzal fejezik ki, hogy a gazdaság különböző ágai és ágazatai mekkora résszel járulnak hozzá a GDP értékének kialakulásához),
- a gazdaság nyitási foka (azzal fejezik ki, hogy a külkereskedelem – export + import – mekkora részét képezi a GDP-nek),
- az EU-s országokkal történő kölcsönös kereskedelmi kapcsolatok mértéke az ország külkereskedelmi kapcsolataiban.

Ezek közül az egyik legjelentősebb az egy lakosra eső GDP, amely a különböző országok és időszakok összehasonlítására szolgáló legfontosabb gazdasági mutató, mérési módszere „a vásárlóerő paritása”. Románia egy lakosra eső GDP-je (6,300 dollár 2003-ban) kb. 30%-át teszi ki az EU-tagállamok átlag egy főre eső GDP-jének (l. a 2. sz. táblázatot).

Ország neve	2000	2001	2002	2003	
					az EU-s átlag része százalékban – 25
Bulgária	5300	5800	6100	6300	29,4
Csehország	12 800	13 500	14 300	14 700	68,7
Lengyelország	9000	9400	9700	9800	45,8
Románia	5000	5500	6100	6300	29,4
Szlovákia	9500	10 000	10 900	11 100	51,9
Szlovénia	14 500	15 300	15 900	16 400	76,6
Magyarország	10 600	11 500	12 400	12 900	60,3

Forrás: az Eurostat honlap

2. sz. táblázat: Az egy lakosra eső hazai bruttó össztermék

Nyilvánvaló, hogy a gazdasági teljesítménynek ezt a hatalmas szakadékát Románia és az EU között még középtávon sem lehet majd behozni⁷. Ezen nincs mit tárgyalni, csak azt remélhetjük, hogy kedvező körülmények és a külföldi támogatások segítségével ez az időszak lerövidül.

A román gazdaság struktúrájában nagy részt (12%–14%) foglal el a mezőgazdaság, és hozzájárulása a GDP értékéhez is három-négyszer nagyobb, mint más közép-európai országokban, sőt a vidéken élők száma a lakosság 40%-át teszi ki. Ugyanakkor a szolgáltatások ága a maga majdnem 50%-ával a GDP értékéből aránytalanul kicsi, és ez a hányad a GDP-ből

⁷ Egyes szerzők szerint ennek a lemaradásnak a behozásához 60 év szükséges. (Isărescu M.: *Románia átváltott az euróra*, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, 2004, 7. o.). Ha ez az adat valós, azt jelenti gazdasági teljesítmény szempontjából, hogy a kommunizmus 45 éves időszaka két generáció életét pazarolta el. Ha ehhez hozzáadjuk a kommunizmus utáni időszakban elfecsérelt 15 évet is (egy fél generáció), ez a kommunizmus ártalmainak még nagyobb mértékét mutatja.

Ország neve	Mezőgazdaság				Ipar				Szolgáltatások			
	2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003
Bulgária	12,3	11,9	10,7	10,0	26,7	26,3	25,6	26,2	49,6	50,6	51,9	51,2
Csehország	3,6	3,4	2,8	2,6	35,4	33,9	35,0	35,0	59,3	60,8	60,7	60,8
Lengyelország	3,1	3,2	3,1	3,0	29,0	28,6	28,8	30,1	56,0	57,3	58,7	...
Románia	11,1	13,3	11,3	11,7	27,3	27,7	28,4	28,4	48,2	45,9	45,1	44,6
Szlovákia ⁸	5,2	5,3	5,0	5,0	30,6	30,1	29,0	30,4	53,7	56,0	57,8	57,3
Szlovénia	2,8	2,6	2,8	2,3	32,5	32,3	31,5	31,9	53,7	54,1	54,7	54,7
Magyarország	4,6	5,5	4,7	...	27,9	27,2	26,8	...	...	...	...	...

* 1995-ös árakkal számolva

Forrás: az Országos Statisztikai Intézet honlapja

3. sz. táblázat: A gazdaság különböző ágainak részvétele a GDP kialakulásában

messze kisebb, mint a többi közép-európai ország esetében (l. a 3. sz. táblázatot).

A román gazdaság nyitási foka (76,5% 2003-ban és 80,4% 2004-ben) kisebb, mint a cseh, szlovák vagy magyar gazdaságoké, amelyekben a külkereskedelem fontos szerepet játszik, akár a Benelux államokban (l. a 4. sz. táblázatot). Elmondható azonban, hogy a román gazdaság nyitási foka nagyobb a lengyel gazdaságénál, ez azonban teljesen érthető, hiszen a gazdaság nyitási foka fordítottan arányos a belső piac nagyságával.

Az EU-val folytatott kereskedelemnek az ország külkereskedelmének egészében elfoglalt aránya szempontjából Románia helyzete hasonló a 2004-ben csatlakozott országokéhoz: az utóbbi három évre az EU-val folytatott kereskedelem értékei a következők: 68%-os export és 58%-os import (l. az 5. sz. táblázatot). Viszont Románia külkereskedelmében nagy részt foglalnak el a kevés feldolgozási munkát igénylő termékek (kötöttáru, bútor, kohászati termékek).

Mindezek mellett szükséges rámutatnunk arra is, hogy a

Ország neve	2000	2001	2002	2003
Bulgária	116,8	118,7	112,9	116,8
Csehország	143,0	144,2	132,7	134,4
Lengyelország	63,1	59,8	63,3	72,6
Románia	70,6	74,5	76,5	80,4
Szlovákia	146,0	156,5	152,7	157,6
Szlovénia	116,6	116,5	114,2	114,6
Magyarország	153,6	150,2	131,1	134,6

Forrás: a jegybank és az országos statisztikai intézetek honlapjai

4. sz. táblázat: A gazdaság nyitási foka (export + import)/GDP

	Export az EU felé (aránya a teljes exportból, %-ban)					Import az EU-ból (aránya a teljes importból, %-ban)				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
Bulgária	51,1	54,8	55,7	56,5	58,5 ⁹	44,0	49,4	50,3	49,5	54,1 ⁹
Csehország	68,6	68,9	68,4	68,4	85,0	62,0	61,8	60,2	59,2	72,2
Lengyelország	70,0	69,2	68,7	68,8	...	61,2	61,4	61,7	61,1	...
Románia	63,8	67,8	67,2	67,7	72,9	56,4	57,3	58,4	57,7	64,9
Szlovákia	59,1	59,9	60,5	60,6	84,9 ¹⁰	48,9	49,8	50,3	51,4	73,9 ¹⁰
Szlovénia	63,9	62,2	59,3	58,4	66,0	67,8	67,7	68,0	67,3	79,5
Magyarország	75,1	74,2	75,1	73,6	...	58,4	57,8	56,2	55,1	...

Forrás: a jegybank és az országos statisztikai intézetek honlapjai, a CANSTAT statisztikai jelentése 4/2004 (OSI)

5. sz. táblázat: Az EU-val folytatott kereskedelem export és import értékei¹¹

gazdasági növekedés általános tényezői – a tőkefelhalmozódás, a makroökonómia stabilitása, a liberalizálás és más megfelelő makroökonómiai politikák, a tulajdonjog rendszerének tisztázása és a tulajdon tiszteletben tartása, az intézmények megerősítése, a jogállamiság uralma, valamint a korrupció elleni harc – segíthetnek behozni Románia lemaradását gazdasági teljesítmény terén.

Ezek figyelembevételével azt mondhatjuk, hogy Románia esetében a „reál konvergencia” nem feltételnek kellene számíton, hanem inkább az EU-hoz csatlakozás következményeként számon tartandó tényezőnek. Amint azt más országok példája is mutatja (Görögország, Írország és Portugália) lehetséges az, hogy egy ország gazdasági fejlődése nagyon felgyorsuljon az EU-hoz való csatlakozás után, és semmi okunk sincs azt gondolni, hogy Románia esetében ez nem valósulhat meg.

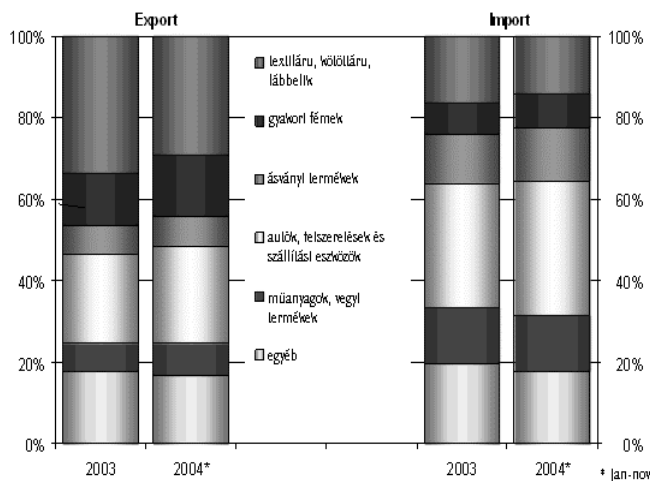
⁸ 1995-ös árakkal számolva

⁹ 11 hónap

¹⁰ 10 hónap

¹¹ 2000-2003 UE-15, 2004 UE-25

Forrás: a jegybank és az országos statisztikai intézetek honlapjai

1. ábra: A külkereskedelem termékek szerinti csoportosítása

A nominális konvergencia

Egy az EU-ba felvételét kérő ország „nominális konvergenciáját” a maastrichti kritériumok alapján értékelik ki. Ezek a kritériumok a Gazdasági és Pénzügyi Unióhoz (GPU) tartozáshoz szükséges visszafordíthatatlan makroökonómiai fejlődést mérik, és ezek a kritériumok bizonyos gazdasági szempontból fontos monetáris és pénzügyi mutatók felső határainak meghatározásából állnak:

- az infláció rátája,
- a hosszú távú beruházások átlagos éves kamatai,
- a nettó költségvetési hiány,
- az államadósság,
- az átváltási árfolyam.

Az EU-ba belépő országok elég gyorsan eleget kell tudjanak tenni ezeknek a költségvetési és monetáris konvergenciáknak, mivel a közösségi fórumok úgy döntöttek, hogy minden EU-s állam előbb vagy utóbb át kell térjen a közös pénzre, az euróra, vagyis azt döntötték el, hogy más, régebbi EU-s tagállamoktól eltérően az újonnan belépő országok nem hivatkoz-

hatnak az „át nem térési záradékokra” (az euró esetében), (angol nevén „opt-out”)¹².

Amint azt a 6. és 7. sz. táblázat is mutatja, Románia jelentős előmenetelt mutat a nominális konvergencia terén: az infláció csökkenési tendenciát mutat és már csak egy számjegyű értékekre szorítkozik, a lej átváltási árfolyama stabil, a nettó költségvetési hiány szabályozható, és az államadósság is csökkenőben van.

Az infláció (aminek éves átlagrátáját számolják ki a fogyasztási árak mutatója alapján) 2004-ben 11,9%-os volt, és a következő években is elég alacsony szinten fog mozogni (7–8% – 2005, 4–5% – 2006, 3% – 2007). De még így is az infláció rátája középtávon nagyobb lesz az európai normánál, hiszen Románia belső árain is kell igazítson, hogy hozzáigazítsa azokat a

	A nettó költségvetési hiány ¹³ (a GDP hányada százalékban)					Bruttó államadósság ¹³ (a GDP hányada százalékban)				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004 ¹⁴
Maastrichti kritériumok	3% alatt					60% alatt				
Románia	-4,4	-3,5	-2,0	-2,0	-1,1	23,9	23,2	23,3	21,8	22,8

Forrás: Pénzügyminisztérium, Országos Statisztikai Intézet, Román Nemzeti Bank

6. sz. táblázat: a maastrichti kritériumok: Konvergenciamutatók (1)

nemzetközi árakhoz. Ezzel a nehézséggel tulajdonképpen minden átmeneti állapotban és csatlakozófélben levő ország szembe kell nézzen. Az olyan javak esetében, amelyek nem képezik külkereskedés tárgyát (elektromos energia, hőenergia, földgáz, üzemanyag, szállítás, közszolgáltatások, lakások stb.) („non-tradable”) egy bizonyos manőverrés van az árak hozzáigazításánál, ám a túlzottan gyors nominális konvergencia, kizárólag szigorú deflációs intézkedések felhasználásával, épp a konkurens gazdasági ágak termékeinek árát érintené súlyosan, és ezáltal veszélyeztetné a gazdasági növekedést és a mun-

	Az infláció rátája (átlag)					A hosszú lejáratú beruházások átlagos éves kamatai (évi százalékok)					Árfolyam (az euróhoz képest) (évi százalékos változás)				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
Maastrichti kritériumok	< 1,5 % a három legárstabilabb EU-tagország inflációjának átlaga					< 2 % a három legárstabilabb EU-tagország inflációjának átlaga					+ / -15 százalék				
Románia	45,7	34,5	22,5	15,3	11,9	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	-18,3	-23,3	-16,7	-16,8	-7,3

Forrás: Országos Statisztikai Intézet, Román Nemzeti Bank

7. sz. táblázat: Maastrichti kritériumok: Konvergenciamutatók (2)

¹² Az uniós tagállamok közül Anglia, Dánia és Svédország használta ezt a záradékot.

¹³ Az ESA95 eljárásoknak megfelelően

¹⁴ 11 hónap – NMA-beli eljárások

kaerő foglalkoztatását, amelyek egyre inkább ezekre az ágakra támaszkodnak.

Románia nettó költségvetésének éves hiánya az utóbbi három évben kevesebb volt a GDP 3%-ánál, 2004-ben szokatlanul alacsony értéket érve el, a GDP 1,1%-át. A rejtett költségvetési hiány viszont a GDP 2,5–3%-át tette ki, és a hátralékok a GDP 40%-át teszik ki. További költségvetési feszültségek származnak abból, hogy egyes ágazatokban, amelyek több pénzt igényelnek (egészségügy, tanügy, nyugdíjrendszer) még nem hajtottak végre reformokat. Arra van tehát szükség, hogy a hatóságok középtávon működőképes irányba tereljék a költségvetést, figyelembe véve azt a kényes helyzetet, hogy egyrészt konszolidálni kell az államjövödelmet, másrészt pedig többletköltségekkel kell számolni, akár a csatlakozás tekintetében is. Éppen ezért nem tanácsos, hogy Románia most teljesen rugalmatlanul a költségvetési hiány további csökkentése céljának rendelje alá költségvetési politikáját, hanem sokkal inkább az ajánlott, hogy a privatizációból származó pénzeket olyan nagyszabású projektek kivitelezésére használják fel, mint az infrastruktúra újraszervezése, a környezetvédelem, a kommunizmusban elkobzott tulajdonok visszaszolgáltatása, a magánnyugdíjrendszer kialakítása stb.

Az éves kamatok és az árfolyam felmérése már nehezebb eset. Hiszen nem sok értelme van a hosszú távú beruházások átlagos éves kamataira a maastrichti kritériumokat alkalmazni egy olyan országban, ahol a hosszú távú beruházások értékpapírpiaca még kezdeti szakaszait éli. Ami az árfolyammal kapcsolatos kritériumot illeti (legfeljebb +/- 15%-os éves árfolyam-ingadozási sáv), formálisan ezt a kritériumot csak azon országok esetében alkalmazzák, amelyek részei a „II. Európai Valutarendszernek” („*Exchange Rate Mechanism II*”, *ERM II*).

Mindezeket figyelembe véve, véleményünk szerint nem szükséges az EU-s csatlakozás megvalósulásáig fennmaradó időszakban mindenáron megvalósítani a „nominális konvergenciát”, csak abban az esetben, ha Románia a közeljövőben lépne be a GPU-ba, amire egyelőre még nem kerülhet sor. Az euróövezetbe („Euroland”-ba) való belépés egy távolabbi szakasz, amelyet valós körülmények között nem érhetünk el 2012–14 előtt. Következésképpen az első lépés az, hogy Románia EU-tagországgá váljon, majd, ha ez megvalósult, nyílik lehetőség az ERM II-ben való részvételre és később a GPU-ban való részvételre, ami újabb támpontot fog jelenteni Románia pénzpolitikája és intézményi megstrukturális reformjai számára.

A strukturális konvergencia

Az utóbbi években a hatóságok több intézkedést is hoztak annak érdekében, hogy a gazdaságot megnyissák külföld felé is, eltörölve a javak és szolgáltatások szabad áramlását gátló megszorítások nagy részét. Nemrég szinte teljesen liberalizálták a tőkeáramlást, és ennek következtében jelenleg a nemzeti fizetőeszköz, a lej, teljesen konvertibilis¹⁵.

Ugyanakkor megtörtént a bankrendszer újraszervezése és a bankokkal kapcsolatos törvénycsomag felzárkóztatása az európai jogszabályokhoz. Végül pedig hadd említsük meg a stabil és jövedelmező pénzügyi ágazat létrejöttét.

A fejlődés ilyen lépéseivel ellentétben az átmeneti szakasz elején Románia a gazdaság állam által irányítottságának nagyon fokozatos feladását és az árak fokozatos liberalizálását választotta. Ennek következtében a privatizáció későn kezdődött el, és most is nagyon nehézkesen halad. Az Európai Bizottság 2004-es országjelentésének adatai szerint az állam birtokában levő vállalatok még mindig a termelési eszközök 67,8%-át teszik ki, bár a GDP-nek csak 30,9%-át hozzák. Az energia, a szállítás, a közszolgáltatások és a védelem terén még mindig a közbirtok a legelterjedtebb birtoklási forma. 2004 júniusának végén például az Állami Aktívák Értékesítésének Hatósága birtokában még mindig 500 olyan vállalat volt, amelyet privatizáció szempontjából felkészületlennek minősítettek, és 550 olyan, amely felkészültnek minősült ugyan, de privatizációja különböző okok miatt késik (vásárlók hiánya, korrupció gyanúja, különböző ürüggyekkel visszakerül az állam birtokába stb.). Ezekhez még hozzáadódik azon vállalatok nagy száma, amelyek valamelyik minisztérium birtokában vannak, ezek esetében is nagyon lassú a privatizáció. Az egyedüli ág, ahol a privatizáció befejezettnek tekinthető, a mezőgazdaság, ahol a földek 96,3%-a magánkézben van és 99%-kal járulnak hozzá az újratermelő értékhez.

Következtetésként elmondható, hogy bár Románia bevezetett néhány struktúrát érintő reformot, ezen a területen még nagyon sok munka vár ránk. Még nagyon kényes változások kell létrejöjjenek az árupiac, a tőkepiac és a munkaerőpiac terén, és meg kell még erősíteni azokat az intézményeket, amelyek a fenti piacok hatékony működését biztosítják. Véleményünk szerint ez utóbbiak tekintetében a következő lépések megtétele szükséges: a közösségi joganyag átvételét lezárni, a közigazgatást modernizálni, az infrastruktúrát újraépíteni, a nyugdíjrendszert reformnak alávetni, és természetesen a korrupciót visszaszorítani.

¹⁵ Az NMA VIII. cikkelye értelmében.

Külföldi csatlakozási támogatások

A 90-es években a külföldi támogatások elég szerények voltak, csak 2000 után kezdtek felgyarapodni valamennyire. A 90-es évek második felében az EK segélyezési egyezményt írt alá Romániával, amelynek célja a csatlakozásra való felkészítés volt. Ez a segélyezés nagyrészt a Phare program keretén belül folyt, de az erre a célra átutalt összegek egy több mint tízéves időszakra (1992–2003) csak a kb. 2 milliárd eurót értek el, azaz 200 millió eurónál is kevesebbet évente.¹⁶

Valamilyen mértékű hozzájárulásuk Románia csatlakozás felé vezető útjának támogatásában a nemzetközi pénzügyi intézményeknek (NMA, Világbank, Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank stb.) is volt, de az innen jövő támogatások összege is nagyon kicsi. Például a NMA-val kötött stand-by egyezmények keretében Románia pénzfelvételei 1991–2005 között 1,234.415 DST, ami 130 millió dolláros évi átlagot jelent.¹⁷

És amellett, hogy a Románia számára kiutalt külföldi támogatás nagyon kevés volt az ország igényeihez képest és jelentősen kevesebb, mint más régióbeli országok esetében, még a megkapott támogatások hatékonysága is alacsonynak bizonyult.

Például annak ellenére, hogy Romániában is voltak európai alapokból történő beruházások a különböző infrastruktúra-újraépítést, egyes övezetek ipari szakosodásának megváltoztatását, a tanügyi problémák megoldását célzó különböző programok keretén belül, ezek a programok nem bizonyultak jelentősnek az illető területek alapvető helyzetének megváltoztatását illetően. Aggasztó az a tény, hogy az európai támogatás egyik fontos eleme – a tanügyi reform elősegítésére irányuló programokra kirendelt pénzalap – sem tudta megakadályozni a tanügyi rendszer folyamatos hanyatlását.¹⁸ És ez történik most is annak ellenére, hogy az oktatás olyan terület, amelyre mind az EU, mind a román társadalom fokozottan oda kellett volna figyeljen, és azon munkálkodjon, hogy az oktatásban megteremtse a legfontosabb támpontot, nemcsak a gazdaság újjászülése szempontjából, hanem Románia demokrácia és Európa melletti történelmi felelősségvállalására is.

Ugyanígy a nemzetközi intézmények által nyújtott hitelekkel kapcsolatos feltételek alkalmazása nagyobb folyamatosságot, következetességet és hitelességet adott a bevezetett reformoknak, de nem hatott oda, hogy a román gazdaság valóban korszerűbbé váljon.

A külföldi támogatás néha a különféle intézményekkel egyeztetett programokkal és egyezményekkel kapcsolatos összehangolási és következetességi problémákat is felvetett, és emellett a korrupciós és sikkasztási vádak sem úsztuk meg. Egyes esetekben teljesen lehetetlen az egyeztetés, mivel az adományozó intézményeknek teljesen más, olykor egymásnak ellentmondó célkitűzéseik és érdekeik vannak. Az egyes adományozók támogatásának összehangolásához szükséges erőfeszítések mértéke túlszárnyalja Románia lehetőségeit, viszont nyilvánvaló az is, hogy a külföldi támogatási programok hazai összehangolási rendszerét is felül kell vizsgálni, hogy az érkező pénzalapokat hamarabb helyükre juttassuk, és hatékony felhasználásukat biztosítsuk az ország politikai, gazdasági és szociális prioritásainak megfelelően. A jelenlegi hazai koordinációs rendszer hatástalanságát az bizonyítja legkésebben, hogy a különböző programokon keresztül igényelt pénzalapok nagy része marad felhasználatlanul, mert a projekteket nem nyújtják be idejében, a megkötött szerződéseknek késve tesznek eleget, és folytathatnánk a sort.

Amennyiben az átmeneti időszak lezárul, és megalakul egy „normális” piacgazdaság, ezt a hivatalos és szétágazó támogatási rendszert mindinkább a magánberuházások fogják felváltani. Most azonban Románia még nem áll úgy, hogy ne lenne szüksége anyagi támogatásra, sőt a nemzetközi támogatás alapvetően fontos az Európába való bejutásához.

Ilyen körülmények között a makroökonómiai stabilitás kézbentartásában és az átmeneti időszakokkal kapcsolatos strukturális reformok támogatásában továbbra is kulcsszerepe van a NMA-nak. Jelen pillanatban Romániának érvényes stand-by egyezménye van az NMA-val (ez a hetedik 1989 óta), amely 2004. július 7-én lépett hatályba, és 2007 júliusáig érvényes. Az ennek az egyezménynek az alapját képező gazdasági terv beilleszkedik az EU-s csatlakozásra való felkészülés stratégiájába, hiszen az így rendelkezésre álló források (250 millió DTS) mellett hitelességet is nyújt a csatlakozási feltételeknek való megfelelés érdekében folytatott politikáknak. Ennek a tervnek a célkitűzései a következők: a költségvetési tervezési és végrehajtási folyamat megszigorításával a külföldi ingadozások csökkentése és a szükséges strukturális reformok végrehajtása, különösen az állami szektorra vonatkozóan. Véleményünk szerint azonban nagyon nehezen egyeztethető célkitűzések ezek, hiszen egyrészt az a cél, hogy a költségvetési hiány csökkenjen,

¹⁶ A szerző számításai az EB „2004-re szóló rendszeres jelentése alapján”, www.mie.ro

¹⁷ A szerző számításai a „Románia pénzkölcsözési egyezményeinek helyzete 2005. március 31-én” c. dokumentum alapján, www.imf.org

¹⁸ Például a romániai felsőoktatási rendszer helyzetének felmérését lásd a *Reformjavaslatok a romániai felsőoktatási rendszerre nézve* c. tanulmányban, amelyet a Román Akadémiai Fórum (RAF) dolgozott ki, 2003, www.forum-academic.com

és ezáltal kisebbedjenek a gazdaság túlhevülésének jelei, hogy a lej megerősödése által kiváltott feszültségek felengedjenek és az elmúlt években tapasztalt folyószámlahiány-súlyosbodás korlátok közé kerüljön, másrészt viszont a gazdaság újraszervezéséhez és az uniós csatlakozáshoz nagyobb költségek szükségesek. Újabb jele annak, hogy ezek a célkitűzések nem összeegyeztethetőek, az, hogy majdnem egy évvel az egyezmény megkötése után a román hatóságoknak még nem sikerült az egyezmény keretén belül egyetlen megegyezett kölcsönt sem felvenni, annak ellenére, hogy politikailag nagyon fontosnak tartják a NMA-val való kapcsolatot¹⁹.

Az elkövetkező időszakban az NMA anyagi hozzájárulása valószínűleg még jobban fog csökkenni, és a külföldi támogatások terén az EU fogja átvenni a főszerepet. 2004–2006 között a Phare program például olyan többéves projekteket fog támogatni, amelyek a különböző intézmények adminisztratív és törvénykezési képességeinek megerősítését célozzák, a korrupció ellen küzdenek, a földparcellák egységes telekkönyvezési és bejegyzési rendszerének megalkotását, a közösségi joganyaggal kapcsolatban vállalt kötelezettségek betartását, a gazdasági és társadalmi kohéziót, a határmenti együttműködési kapcsolatok fejlesztését stb. tűzik ki célul. Románia a SAPARD programban is részt vesz, amely a vidék- és mezőgazdasági fejlesztést támogatja, valamint az ISPA programban, amely a környezetvédelem és a szállítmányozás infrastruktúrájával kapcsolatos projekteket támogatja.

Mindezek ellenére a csatlakozás előtti anyagi támogatás az elkövetkezőekben is elég kevés lesz. Számításaink szerint 2007–2009 között (ez az egyetlen szakasz, amikor a Bizottság átutalt pénzeket, amelyekből majd Románia is részesül) az erre a célra szánt EU-s források összege 3,3 milliárd euró lesz, amely az ország valós szükségleteihez mérten fölöttebb kevés. A 2010 és 2013 közötti időszakra az EU által Romániának (és Bulgáriának) szánt támogatások összegét még meg sem határozták, ezek csak a „non-compulsory” (nem szükségszerű kiadások) rovatban vannak számon tartva, ami azt jelenti, hogy ezeket az összegeket csak akkor fogják meghatározni pontosan, amikor és ha az EU-tagállamoknak és a közösségi intézményeknek sikerül a jelenlegi, a 2007–2013-as időszakra vonatkozó pénzügyi elgondolásokat illető nézeteltéréseiket ren-

dezniük.

Ilyen körülmények között nehéz pontosan felmérni az EU Romániának szánt támogatásának mértékét és ennek a támogatásnak a hatását. Azonban bármire számíthatunk is az elkövetkezőekben, a múlt tapasztalatai alapján annyi elmondható, hogy a csatlakozás előtt és után Romániának szánt támogatás önmagában, az összegek nagyságára való tekintet nélkül is, nagymértékben fogja ösztönözni a reformok végrehajtását és a közvetlen külföldi beruházásokat. Ezért ez a támogatás döntő fontosságú szerepet játszik abban, hogy Románia behozza a világ fejlett államaihoz képest létező gazdasági és társadalmi fejlettségbeli lemaradását.

Irodalomjegyzék

Isărescu M.: *Románia áttérése az euróra*. Kolozsvár, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, 2004. március 29.

Brukbauer S.: *Az euró Kelet-Európában*. Austria Creditanstalt Bank, 2004. január

Buiter W. – Grafe C.: *A horog, az úszó vagy az abanon hajó: Átváltási árfolyam rendszerek a csatlakozó országokban*. Konferenciaanyag, 3.184, CEPR, London, 2002.

Crespo-Cuaresma J. et al.: *Alaptételek, az átváltási árfolyam és a következő bővítési körök – Romániai, bulgáriai, horvátországi és törökországi adatok*. Mimeo, Gazdasági Kar, Bécsi Egyetem, 2004.

Ghosh A.R., et al.: *Átváltási árfolyam rendszerek, Választások és következményeik*, a MIT nyomdája, Cambridge, 2002.

Gueorguiev N.: *Átváltási árfolyam rendszer bevezetése Romániában*. NMA konferenciaanyag, 03/130, 2003.

Maeso-Fernadeza F., et al.: *Az átváltási árfolyam stabilitásának felméréséről a CEE-hez csatlakozó országokban: módszertani problémák és az összehangolt együttes beilleszkedés perspektívája*. Konferenciaanyag 353, Európai Központi Bank, Frankfurt, 2004.

Kopits G.: *Az EMU implikációi a közép- és kelet-európai átváltási árfolyam politikákra vonatkozóan*. NMA konferenciaanyag, 9, Washington DC, 1999.

Szapary G.: *Vajon Maastricht már túl sok a csatlakozó országoknak?* Magyar Nemzeti Bank, konferenciaanyag, 7, Budapest, 2000.

¹⁹ Ezeket az állításokat az is alátámasztja, hogy ennek a tanulmánynak a befejezése után a román hatóságok eldöntötték az NMA-val kötött egyezmény befagyasztását.

Románia felzárkózási esélyei

KÁDÁR BÉLA

Hosszú távú történelmi visszpillantásban jól látható, hogy az egyes országok sikeres fejlődését vagy lemaradását, azaz a fejlettségi szintkülönbségek kialakulását, bár országonként és koronként váltakozó mértékben, de részben belső, nemzeti, részben külső, nemzetközi folyamatok, természetföldrajzi adottságok, kulturális tényezők, politikai sajátosságok, a kedvező vagy kedvezőtlen történelmi csillagállás következményei magyarázták. Ezek függvényében a napóleoni háborúk után a legfejlettebb és legelmaradottabb európai országok GDP-jének szintje között 2:1, a kor legfejlettebb országa, Anglia és India GDP-jének szintje között 3:1 különbség alakult ki. A szabad versenyű kapitalizmus időszaka, az erőforrások áramlási korlátainak fokozatos lebontása, majd a globalizációs folyamatok elmúlt században bekövetkező kiteljesedése világméretben felgyorsította a gazdasági növekedés ütemét, az egyes országok közötti kapcsolatok elmélyülését, a civilizációs folyamatok elterjedését, az országok, térségek, vállalatok közötti verseny kiéleződését.

A gazdaság térbeli tágulásának, liberalizálódásának jótékony hatásai – amint azt a német nemzetgazdaságtan már több mint másfél évszázaddal ezelőtt jelezte – egyenletlenül oszlanak meg az egyes országok között, s aránytalanul nagy mértékben összpontosulnak az adott korszak legfejlettebb s leghatalmasabb országainak javára, így a legfejlettebb és legelmaradottabb országok közötti különbségek megsokszorozódtak, s jelenleg monetáris paritásban csaknem százszorosukra nőttek. Bár a GDP korántsem egyedüli fokmérője a fejlettségi szinteknek, a gazdaságok térbeli differenciálódásának, polarizálódásának megnövekedése ma a globális gazdaság egyik legsúlyosabb feszültségforrását jelenti. Kezelése egyrészt világgazdasági kihívás, másrészt a lemaradó országokban e különbségek csökkentése, a *felzárkózási* folyamat beindítása és felgyorsítása a kormányzati gazdaságpolitikák kitüntetett, központi céljává vált.

A román államterület gazdasági fejlődését a történelmileg tartósan kedvezőtlen geopolitikai helyzet, a tatárdúlások, majd a török hódoltság évszázadai – Erdély részleges kivételétől eltekintve – leszakították az európai fejlődés fő vonulataitól. A második világháború előtti több mint fél évszázados időszakban a romániai modernizáció felgyorsult, s az 1 főre jutó GDP színvonala 1937-ben az akkori nyugat-, észak- és

közép-európai átlagnak 36%-át érte el a Népszövetség közgazdászainak becslése szerint. A második világháború utáni társadalmi-gazdasági s a kilencvenes években kevésbé sikeres rendszerváltás következményeként a leszakadás mértéke ismét növekedett, s az 1 főre jutó román GDP 2003-ban az akkori uniós átlagnak a 26%-ára rúgott. Az 1989–2001 közötti időszakban a vásárlóerő-paritáson számolt román GDP 16%-kal csökkent, míg a rendszerváltó közép-európai országok átlagában 13%-kal nőtt.¹

A román társadalomban kevésbé tudatosult Románia tényleges gazdasági súlya a globalizálódott nemzetközi kapcsolatrendszerben. A politikai életben lehet még hasznosítani a „România Mare” mítoszát. A gazdaság világában viszont ténykérdés, hogy Románia a világ népességének alig több mint 3 ezrelékével, a világ GDP-jének monetáris paritáson számolva 1 ezrelékével, vásárlóerő-paritáson alig több mint 2 ezrelékével csekély s 1989 óta is lecsökkent világgazdasági súlyú aránya világgazdaságban 1938-ban 7 ezrelék, ma 2,5 ezrelék, ebből fakadóan csekély nemzetközi alkuerejű ország. A felzárkózási követelmény az EU-tagországok, illetve tagjelölt országok közül legalacsonyabb fejlettségi szintűnek minősített Romániában kimagaslóan erőteljes, s a racionális gazdaságpolitika középpontjában kell hogy álljon.

Gazdaságtörténeti tapasztalatok szerint a viszonylagos elmaradottság racionális fejlesztéspolitika esetén „ceteris paribus”, fejlődésgyorsító hatású lehet, lehetőséget kínál az utolérési effektus kiaknázására a más országokban kifejlesztett technológiák, struktúrák, tudás, tapasztalatok átvételével, a másutt zsákutcába torkolló szakaszok, útkeresések elkerülésével. Ugyanakkor a gyorsított román felzárkózás különlegesen megnehezült globális terepen többszörös átalakulási dimenziókban bontakozik ki. Szinte történelmi párhuzamossággal kell átlépni a korábbi parancsuralmi gazdaság, befelé forduló társadalmi-gazdasági modell elmaradottság környezetéből a piacgazdaság, a regionális integráció és ipari tömeggyártó valamint tömegfogyasztó társadalom viszonyai közé. Igazodnia kell az ipari társadalomból már kilépő, a tudásintenzív gazdasági növekedés feltérképezetlen útján járó fejlett országokhoz, illetve a velük kialakítható együttműködés követelményeihez. A felzárkózási folyamat sokrétűsége így eleve igen kifinomult és kreatív fejlesztési stratégiát követel, hiszen a világgazdaság környezeti feltételeinek, hajtóerőinek, a technikai-technológiai folyamatoknak változásai –

nagyhatalmi állítások és törekvések ellenére – nem teszi cél-szerűvé a történelmi megkéséssel korszerűsödő országok számára az élenjáró nagy országok fejlődési útjának, gazdaságpolitikai gyakorlatának, intézményes megoldásainak lemásolását. Ugyanakkor a sikeres felzárkózási stratégia történelmi szempontból közös vonását a törekvés jelenti a tartósan dinamikus országokhoz való földrajzi közelség s tágabb értelemben vett kulturális közelség előnyeinek kiaknázására valamint a gazdasági, intézményrendszeri, politikai távolság csökkentésére.

A gazdasági fejlődés globalizálódása, az áru- és tőkeáramlás szabadságának megnövekedése, a technológiai fejlődés felgyorsulása, a fejlődő országok, különösen Kína és India be-robbanása a nemzetközi gazdasági kapcsolatrendszerbe világméretben kiélezte a versenyt, és az egyes országok, régiók, vállalatok sorsának alakulásában meghatározó jelentőségűvé tette a *versenyképességet*, így a felzárkózni vágyó országok racionális gazdaságpolitikájának középpontjában a versenyképesség javítása áll. Bár a tudomány világában nem alakult ki szakmai egyetértés arról, hogy miként használják és definiálják a versenyképesség fogalmát, a gazdasági gyakorlatban, stratégiai gondolkodásmódban valóságot leképező szemlélet érvényesül.

Korunkban - a vállalatgazdászok bánatára – a versenyképesség nem egyszerűen ár- és költségalapú tényező. A gazdasági fejlettség, munkamegosztás kialakult magasabb fokán globális piacokon ugyanis nem egyszerűen termékek versenyeznek, hanem a termékek közvetítésével technológiai, pénzügyi, infrastrukturális, államigazgatási, társadalom-ellátási, környezetvédelmi rendszerek mérkőznek egymással. A versenyképesség így nem egyszerűen vállalatgazdasági, hanem *átfogó gazdasági-társadalmi fogalom*. A globális gazdaságban persze a nemzetközi versenyképesség nem mérhető a gazdaság vagy a jövedelmek szintjével, hiszen ebben a múlt öröksége és versenyképessége, a felhalmozott pénzügyi vagy természeti erőforrások gazdagsága is tükröződik. A stratégiai játékok szellemében a gyors ütemben változó világban a versenyképesség dinamikus kategória, amely leegyszerűsítve különféle világ-összehasonlításban számolt részesedési arányok tartós alakulásában, teljesítményszintekben tükröződik.

A Lausanne-i Institute for Management Development 2004. évi évkönyve 322 makróökonómiai, infrastrukturális és kormányzati valamint üzleti hatékonyság ismérv alapján rangsorolta a világgazdaság 60 szereplőjének versenyképességét.

Az összesített listán Románia az 54. helyet foglalja el, Észtország a 28., Szlovákia a 40., Magyarország a 42., Csehország 43. helyet kapta.² Románia helyezése a vizsgálat szerint viszonylag kedvező a pénzügyi, munkaügyi, kereskedelmi versenyképesség terén. Ugyanakkor a versenyképesség nemzetközi összehasonlításban igen kedvezőtlen az intézményrendszer, gazdasági jogalkotás, tudományos-technikai és egészségügyi infrastruktúra, gazdasági jogalkotás, életminőség, társadalmi értékrend és magatartás szempontjából.

A fenti rangsorolások természetesen vitathatók, de bizonyos gyengeségekre eleve felhívják a figyelmet, s az üzleti döntéshozók világában hitelesek. Más megközelítésben érdemelnek figyelmet a gazdaság kedvezőtlen szerkezeti mutatói. E szempontból talán nem is annyira a globális, hanem a szubregionális összehasonlítások tanulságosabbak, hiszen a nemzetközi nagyvállalatok kapcsolatépítési stratégiája regionális hídfőállások kiépítésére törekszik, így Romániát a délkelet-európai-balkáni térség többi országával állítja szembe partnerválasztási döntésekben. Nemcsak nemzetközi és európai, hanem délkelet-európai országokkal összehasonlítva is kedvezőtlenek a román gazdaság szerkezeti mutatói. A mezőgazdaság aránya a GDP-ben 15%, e hányad a balkáni országok közül csak Albániában magasabb.² A szolgáltató szektor aránya Albánia kivételével ugyancsak a legalacsonyabb Európában (50%). Bizonyos mértékig versenyképességi fokmérő a külkereskedelmi egyensúlyhiány mértéke is. A román kivitel 2004-ben a bevitelnek csupán 71%-át (a megelőző két év átlagában 74%-át) fedezte. Szerkezetileg elmaradott a román kivitel, amelynek több mint egyharmada ruházati és bőripari, egynegyede ásványi és kohászati termék. Ez a termékstruktúra igen széles sávon ütközik a világgazdasági túlkínálat és a fejlődő országok versenyének következményeibe. E helyzet még kedvezőtlenebb az Unió piacain, ahol a ruházati, textilipari valamint cipőipari termékekre jutott a kivitel fele. A román versenyképesség fő forrását jelenleg az alacsony bérek jelentik. A bruttó átlagkereset 2003-ban Romániában nem érte el a havi 200 eurós szintet,³ amely a cseh, lengyel, magyar szint kevesebb mint 40%-a, a szlovák szint 60%-a volt. A közép-európai országok könnyűiparának zsu-gorodása, kitelepülése középtávon Románia komparatív bér-előnyei alapján még hozhat előnyöket, illetve az iparkitepülési veszélyeket középtávon késlelteti. A nemzetközi könnyűipar térbeli átrendeződésének következményei azonban időbeni eltolódással jelentkeznek, s már most is a termékszerkezet nemesítését sürgetik.

Nemzetközi tapasztalatok szerint a szerkezeti korszerűsítés, műszaki fejlődés és a növekedésgyorsulás az elmúlt fél évszázadban rendkívül szoros összefüggést mutatott a külföldi közvetlen tőkebefektetések sűrűségével. Az EBRD 2002-es évi *Transition Reportja* szerint 1989 és 2002 között 9 milliárd dollár összegű külföldi direkt tőkét fektettek be Romániában. Az állomány az elmúlt két év során további 3 milliárd dollárral nőtt, így az 1 főre jutó külföldi tőkebefektetések nagyságrendje kerekén 540 dollárra rúgott, ami egytizede a Csehországban és Magyarországon elért befektetési sűrűségnek, s még balkáni összehasonlításban is elmarad Horvátország, Bulgária és Macedónia mögött.

Az elmúlt másfél évtizedben a román politikai közélet a szokásos pártharcok mellett viszonylag nagy figyelmet fordított a nemzetállam és a nemzeti tudat újjáépítésére, s ettől korántsem függetlenül viszonylag lassú volt a piacgazdasági átalakulás és a demokratizálódás folyamata. A magánszektor aránya a bruttó belföldi termékben 2003-ban még csak 65%-ot tett ki.⁴ Az ezer lakosra jutó kis- és középvállalatok száma 13,6, azaz jóval szerényebb, mint a közép-európai valamint a többi balkáni országban, Szerbia kivételével. Az országok hitelképességét minősítő 100 pontos skálán Románia 34 pontot kapott a közép-európai országok 59 pontos, Horvátország 47 pontos, Bulgária 40 pontos átlagával szemben.⁵

A múlt öröksége alapján készíthető leltár szerint nemcsak európai, hanem szubregionális vetületben is a Románia előtt álló felzárkózási követelmények rendkívül nagyok. Sajnálatos módon az élvonalhoz és az átlaghoz viszonyított lemaradás mértéke éppen azokon a területeken a legnagyobb, amelyek kulcsfontosságúak a Romániát érő stratégiai kihívások, így a piacgazdasági átalakulás befejezése, európai integrálódás és tartósan fenntartható gyorsított növekedés sikeres megvalósítása szempontjából, így a más országokhoz viszonyított lemaradás mértéke különösen figyelemreméltó az intézményrendszer működési hatékonysága, az infrastruktúra fejlettsége, a humán- és technológiai erőforrások kiaknázása szempontjából. A világban és az európai térségben kibontakozó tudásintenzív növekedési pályán aligha lehet gyorsított ütemben haladni e felzárkózási *szűk keresztmetszetek* felszámolása nélkül.

A felzárkózási kihívások megválaszolása szempontjából kedvező előjel, hogy az ezredfordulóval beköszöntő növekedési szakaszváltás jelzi, hogy Románia – bár a rendszerváltó országoknál nagyobb megpróbáltatásokkal s késlekedéssel – túljutott a piacgazdasági átalakulás legnehezebb szakaszán. A

kimagaslóan gyorsütemű növekedés, az infláció megfékezése, az exportexpánzió, az államháztartási deficit lefaragása figyelemreméltó nemzetgazdasági teljesítmény, amely a román gazdaságba vetett nemzetközi bizalmat erősíti.

A román felzárkózás fontos hajtóereje lesz az Európai Unióhoz való csatlakozás. Románia külgazdasági kötődése az Unióhoz egyértelmű, a kivétel háromnegyede már ma is az Unió tagországaiba irányul. A fő felvevőpiaci partnerrel kialakított kapcsolatok intézményesítése így kitüntetett nemzetgazdasági érdek. A tagság az Unióban javítja Románia erőforrás-szerzési esélyeit, részint a tagság nyomán várható növekvő külföldi tőkebefektetések, részint az uniós alapok igénybevétele révén, részint a nagyobb pénzügyi biztonság és az olcsóbb hitelszerzési lehetőségek révén. A tagság elvileg a gazdasági-kereskedelempolitikai érdekérvényesítés feltételeit is javítja. Felértékeli Románia stratégiai jelentőségét, hiszen az Unió következő évtizedre tervezett balkáni kibővülése, illetve bizonytalan, későbbi időpontban várható nyomulása Kisz-Ázsia és a kőolajtermelő közel-keleti országok felé közvetítői, felvonulási-logisztikai bázisszerephez s ebből fakadó hozamokhoz juttatja Romániát.

Az uniós tagság előnyeinek kiaknázása természetesen teljesítményjavítási kényszert, reformgyorsítást, a politikai-gazdasági szereplőkkel szembeni magatartási követelmények teljesítését igényli. Ugyanakkor az Unió is régóta esedékes modernizációs reformokat kényszerít ki valamennyi tagországban, s elősegíti az alkalmazkodást a változó regionális és globális feltételekhez. A román csatlakozás a regionális nagytérséghez a gazdasági környezet oldaláról is hirtelenül megnöveli a versenykövetelményeket. Az Unió külgazdasági politikájának, alacsonyabb vámvédelmi színvonalának, a fejlődő országok csoportjaival kialakított szerződéses kapcsolatainak átvétele, a Románia biztonságosabbá váló piacán 2007 után megjelenő, korábban még tartózkodó kis- és középvállalati konkurencia sok vállalat és alágazat számára erőteljesen élezi a versenyt. A tagság erről az oldalról is változtatási, teljesítményjavítási, azaz felzárkózáshoz vezető kényszereket erősít fel.

A felzárkózási kihívás nagy kreativitást kíván a román gazdaságpolitikától. Az elmúlt négy évben követett fiskális és monetáris politika, a csatlakozást előkészítő reformok jelentősen javították Románia nemzetközi megítélését. Ugyanakkor a román gazdaságpolitikát a fejlesztéspolitikai, illetve távlati fejlesztési stratégiai szemlélet gyengesége jellemzi. A globális versenytársadalomban s külgazdaságilag sebezhető országokban különös felelősség hárul az államra a hosszú távú fejlődő

dés szempontjából előnyös szakosodás kialakulásában, a világgazdasági pozíciók erősítéséhez vezető kompetitív előnyök megteremtésében, a nemzeti versenyképesség erősítésében, a belső integrálódásban, a külső sebezhetőség, egyoldalú függőség csökkentésében. A korábbi japán, dél-koreai, szingapúri, malájföldi, finn, ír példák jelzik, hogy a globalizáció környezetében működő piacgazdaság aktív állami szerepvállalásra támaszkodó felzárkózási útja járható. A közepesen fejlett, felzárkózásra törekvő Romániában a strukturális és intézményes reformok végrehajtása, a korábban kialakult szerkezeti aránytalanságok felszámolása, a fizikai és humán infrastruktúra fejlesztése, a mindinkább sokszektorúvá váló gazdaság és társadalom működtetésével együtt járó koordinációs feladatok megnövekedése, az Unió balkáni és ukrainai kapcsolatjavítási törekvéseiből fakadó potenciális közvetítői szerep kialakítása, az uniós források megszerzése és hatékony hasznosítása nem várható a piaci mechanizmusoktól, hanem az *állami szerep újragondolását* s a fejlesztési stratégia kialakítását és végrehajtását igényli. A közszféra karcúsítása természetesen versenyképességi követelmény, hiszen a világpiacon államigazgatási rendszerek is versenyeznek, a jelenlegi szakaszban viszont prioritásnak számít a működés minőségi feltételeinek megteremtése, az adóigazgatás, bíróságok, belügyi szervek megerősítése, az infrastruktúra fejlesztése, a korrupció megfékezése.

A fejlesztési stratégia fontos dimenziója a *külső erőforrások* megszerzése. Az elmúlt fél évszázad gazdaságtörténete egyértelműen szemléltette, hogy igen szoros korreláció mutatható ki az egyes országok felzárkózási teljesítményei és a külföldi tőkebefektetések sűrűsége között. Jelenleg a nemzetközileg nem számot tévő nagyságrendű romániai külföldi tőkebefektetések kimagasló arányban, 60%-ban összpontosulnak a feldolgozóiparra. E befektetések zöme ma tőkeigényes kohászati és vegyipari, illetve munkaiigényes könnyűipari ágakra jut. A külföldi befektetések jelenleg és középtávon az exportbázis szerepét töltik be. Románia hosszabb távú komparatív adottságai alapján viszont kívánatos volna a gépkocsigyártás, az elektroipar és idegenforgalom irányába terelni a befektetéseket.

A tőkevonzási képesség erősítése viszont megköveteli az infrastruktúra fejlesztését, magyarországi tapasztalatok is jól jelezték, hogy a külföldi tőkebefektetések földrajzi nyomvonalra egybeesett az autópályák kiépítettségével. A költségvetési deficit mértékét az elmúlt években követett stabilizációs politika igen alacsonyra szorította, holott a nemzetközi pénzpiac-

cok, sőt regionális és nemzetközi szervezetek újabban jóval kevésbé érzékenyek az egyensúlyhiány problémáira, mint egy évtizeddel ezelőtt.

Az infrastruktúrafejlesztés elválaszthatatlan a *területfejlesztéstől* és térséggazdálkodástól. A romániai gazdaság térszerkezete rendkívül egyenetlen. Bukarest térségének egy főre jutó jövedelemszintje közel háromszorosa az elmaradottabb északkeleti országrészeknek, de a legfejlettebb nyugati és középső országrészek jövedelemszintje is alig haladja meg a bukaresti átlag felét. Ilyen körülmények között az európai integráció előnyeinek kiaknázását gátolja egyrészt a belső integráció gyengesége, másrészt a szomszédos európai tagországokkal összekötő infrastruktúra fejletlensége. A Közép-Európát átszelő fejlettségi lejtő – amely Münchenből kiindulva délkeleti irányban Budapesten át Bukarestig a viszonylagos fejlettségi-jövedelmi szintek csökkenésében tükröződik – az integrációs és modernizációs hatásokat is előreláthatólag ennek megfelelő sorrendiséggel és intenzitással közvetíti Románia nyugati országrészeitől déli és keleti irányban. E várható folyamatot már ma is jelzi, hogy a romániai külföldi tőkebefektetések, külföldi vállalkozások sűrűsége Bukarest kivételével Nagyvárad, Arad, Temesvár térségében a legnagyobb. A rákapcsolódás az európai integrációs folyamatokra, az ebből fakadó felzárkózási esélyek kiaknázása feltételezi – csehországi, szlovákiai, lengyelországi és magyarországi példák nyomán – a nyugati országrészek infrastruktúrájának, mindelelőtt az erdélyi autópályának kiépítését. Ez nagyobb horderejű stratégiai prioritás, mint a költségvetési egyensúly nélküli ezrelékes javítása.

A felzárkózásgyorsítást megalapozó tágabb értelemben vett versenyképesség-javítás társadalmi összetevői is döntő szerepet játszanak. Az európai integrációs folyamatokat a franciánémet történelmi kiengesztelődés erősítette fel. A társadalmi együttműködés szorossága, a konszenzuskultúra fejlettsége a globális és regionális környezetben versenyképességi tényező. A felzárkózás széles körben hangoztatott sikerfeltétele a globális gondolkodás és a lokális cselekvés harmóniája. Stratégiai fejlesztési programok és helyi cselekvések sikere fejlett konszenzuskultúrát feltételez helyi és központi szinten egyaránt. A társadalmi felkészítés sorrendiségi racionalitása ajánlja az erre irányuló erőfeszítések összpontosítását azon országrészekre, amelyek földrajzi helyzetük, viszonylagos társadalmi-gazdasági fejlettségük, történelmi örökségük alapján jelenleg a leginkább képesek a modernizációs impulzusok leggyorsabb és leghatékonyabb kiaknázására, a modernizáci-

ős hordozóerő, európai „integrációs kovász” szerepének betöltésére. A helyi, kis- és nagytársasági fejlesztési koncepciók erőforrás-kataszterek elkészítése, a nemzetközi és regionális szervezetekben szakértőként, alkalmazottként, politikusként a szülőföldjük, régiójuk érdekeit képviselő „bajnokok” kiválasztása, a lakosság felkészítése és mozgósítása szintén felzárkózási sikerfeltétel.

A történelmi széljárás Bizánc bevétele óta fél évezreden át kedvezőtlen volt Délkelet-Európa számára. Ma a térség a változó széljárás nyomán felértékelődik, az európai gazdasági növekedés dinamikájának súlypontja kelet, délkelet felé to-
dik. A széljárásváltozás felzárkózási szolgálatba állítása a mai közgazdász generáció nagy feladata.

dik. A széljárásváltozás felzárkózási szolgálatba állítása a mai közgazdász generáció nagy feladata.

Irodalomjegyzék

- ¹ Knogler V. – Vincenz F.: *EU Erweiterung*, Ost-Europa Institut, Working Paper, München, 2004.
- ² IMD *World Competitiveness Yearbook*, Lausanne, 2004.
- ³ KOPINT-DATORG *Adatbázis Konjunktúrajelentés (2005)*
- ⁴ EBRD *Transition Report*, London, 2003.
- ⁵ Falcetti E. Sanfey P. – Taci A.: *Bridging the gaps*. EBRD Working Paper No.80, 2003.

Románia a globalizáció és az európai integráció fényében

MOLDOVEANU MARCEL

A fejlődés filozófiájának mélyből jövő mozgatórugóinak megértése és értékelése most, a század- és ezredfordulón, és ezáltal a gazdasági és egyetemes szociál-politikai gondolkodás nemzetközi kapcsolatokat érintő nagyszabású eszméinek tekintélyes és hozzáértő szétválogatása és értelmezése tagadhatatlanul *nagyszabású pluridiszciplináris tevékenységet, nagy felelősségvállalást és egyesített erőfeszítést* igényel az elemző-összesítő szakhatóságok, a döntéshozók, a tudományos intézetek és általában a civil társadalom részéről.

Ahhoz, hogy ez a próbálkozás sikerrel járjon, a *globalizáció és a területi integráció új dimenzióit kell a tudomány segítségével felmérni, pontosabban átvilágítva a román társadalomban jelen levő bonyolult gazdasági és társadalmi jelenségeket*, valamint a nemzetközi kapcsolatok század eleji és ezredév eleji fejlődésének alapkoordinátáit, emellett számolni kell azokkal a jelentős és gyorsan beálló változásokkal, amelyek a világ nagy geostratégiai és gazdasági területeire jellemzők.

A jelenlegi „globalizációs hullám” vonzásában, amelyet a technológia és az információ robbanásszerű változása és ezek világméretű forgalmazása, a kereskedelem és a tőke liberalizálása (egy világméretű pénzügyi piac kialakítása), a termelés nemzetközivé tétele, a fejlődés természetvédelmi tényezőjének előtérbe kerülése és a nemzetközi cégek szerepének eddig sohasem látott megnövekedése jellemez, figyelembe veendő az is, hogy a legműködőképesebb gazdasági rendszerek tudtak a leggyorsabban és leghatékonyabban integrá-
lódni a világgazdaságba.¹

lódni a világgazdaságba.¹

Mugur Isărescu professzornak, a Román Nemzeti Bank elnökének szavai szerint „ebben a hatalmas forrongásokkal teli időszakban, a történelemnek vagy a történelem végének ezekben a pillanataiban, ahogyan azt egyes gondolkodók állítják, egyre nyilvánvalóbb, hogy a világ menetének uralkodó irányzata a globalizáció.”²

Véleményem szerint az alapvető problémát annak felmérése jelenti, hogy az a két jelenség, amely meghatározza a nemzetközi kapcsolatok fejlődését, nevezetesen a *globalizáció és a területi integráció, egymás ellen vagy egymást erősítve* hat. A tudomány és kultúra jeles képviselői, az elemzők és a politikusok majdnem teljes összhangot képező véleménye erről az, hogy a két jelenség nagyjából erősíti egymást, és nem egymás ellen hat.³ Frederique Sachwakt professzor szerint a globalizáció és regionalizáció egy erőteljes kölcsönös függési és versenyfolyamat körülményei között fejlődik egy olyan picon, ahol mind szigorúbb szabályok lépnek érvénybe.⁴

Hangsúlyozandó viszont, hogy annak ellenére, hogy nagy külső és belső tényezők okozta anyagi és pénzügyi nehézségekkel küszködnek maguk is, a térségek és kistérségek integrációs és együttműködési szervezetei (csoportosulások, közösségek, egyesületek stb.) – amelyeknek mind fejlett, mind fejlődő és átmeneti helyzetben levő országok tagjai – nagyrészt életképes megoldásokkal állnak elő a gazdasági és társadalmi élet újraélesztésére, aránylag rugalmas formákat alkalmaznak, és azon igyekeznek, hogy megfeleljenek a globalizáció új koordinátáinak, kiegészítve azokat.

¹Az ipar globalizálása: 2000 utáni következmények a fejlődő országokra nézve, UNIDO jelentés, Bécs, 1996 december.

²Mugur Isărescu: *Gondolatok a gazdaságról*, a Román Tudományos Akadémia Összehasonlító és Összegező Gazdasági Intézete, Expert Kiadó, Bukarest, 2001, 73. o.

³Moldoveanu Marcel: *A világ sora az ezredfordulón*, a Román Tudományos Akadémia Összehasonlító és Összegező Gazdasági Intézete, Expert Kiadó, Bukarest, 2003, 13. o.

⁴Frederique Sachwakt: *Európa és a globalizáció*, Flamarion Kiadó, Párizs, 1997.

Tagadhatatlan, hogy a globalizációnak ebben a légkörében (amelyre a világ államainak egyre erőteljesebb egymástól való függése is felhívja a figyelmet) a szellemi értékek hangsúlyozása valamint a gazdasági, technikai és beruházási változások liberalizálása következtében „a gazdasági határok” nagyon rugalmassá váltak.

Ugyanakkor abból a tényből kell kiindulnunk, hogy a jelenlegi gazdasági helyzetben, amikor a fejlett és fejlődésben levő országok közötti gazdasági különbségek továbbra is fennmaradnak és egyre erősödnek, a globalizáció nagy esélyt jelent a fejlődésre, ám a gazdaság „vesztéseinek” szigorú feltételeket szab és nem kívánt hatásokat tartogat. Gyakran és jogosan emlegetett példái ennek a peremre szorulás, a hátrányos helyzetű státus és a felzárkózáshoz szükséges strukturális változtatások mindazon nehézségei, amelyek komoly társadalmi problémákat vonnak maguk után. Az országok közötti gazdasági különbségek fennállásának és erősödésének egyik magyarázata minden bizonnyal az, hogy az Észak és Dél közötti dialógus a nemzetközi kapcsolatok egyes nagyon fontos problémái terén nem működik.

Az integráció a világ nagy földrajzi-gazdasági és stratégiai területein kibontakozó folyamatáról világhírű elemzők és szakemberek azt állítják, hogy egészében pozitív fejlődést mutat és jótékony hatással van a gazdasági növekedésre, a kereskedelmi ügyletekre és a beruházás változásainak erősödésére, valamint az egyes térségek érdekeit szolgáló, sürgősen megvalósítandó gazdasági célkitűzések megvalósítására, de ugyanakkor hatalmas nehézségekkel kell szembenéznie az integrációra vállalkozónak, amelyek főleg az anyagi források szűkösségének és hiányának köszönhetőek.

Mivel a globalizáció és regionalizáció közötti kölcsönös függési viszony egyre erősödő tendenciát mutat, az Európai Unió arra kényszerül, hogy „támadó stratégiát” alkalmazzon, azaz olyan járható utakat és módokat találjon, amelyek hatására még szorosabb együttműködés legyen közte és más nagyobb geostratégiai és gazdasági térségek között, mint pl. Amerika (a Latin-Amerika felé irányuló Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény óta), Ázsia – Csendes óceán térség, a volt Szovjetunió, Afrika és Közép-Kelet.

Véleményem szerint ebben a többpólusú világban, amelyben a nemzetközi kapcsolatok középpontjába hamarosan új helyi és nemzetközi fontosságú nagyhatalmak fognak kerülni (Kína, Oroszország, Brazília, India) az Európai Unió és általában Európa szerepe az kellene legyen, hogy komolyabban latba vesse tekintélyét a geostratégiai, regionális és világgaz-

dasági egyensúly megvalósítása érdekében, a „nyitottság diplomáciáját” vállalva fel, amely a párbeszéd és együttműködés, illetve a komoly gazdasági megalapozás által eszköze lehet a századelő és ezredelő nagy kihívásai – mint pl. az egyes államok közötti fejlettségi fok hatalmas eltérései, a helyi és világbiztonság megvalósítása – gyorsabb és hatékonyabb megoldásának.

Véleményem szerint az Európai Uniónak abban is nagy felelőssége van, hogy a nemzetközi szervezetek és intézmények tevékenységét újraélessze, és az Egyesült Nemzetek Szövetségének univerzális kihívását újra megerősítse.

Az Európai Unió egyik legfontosabb célkitűzése, amelyet továbbra sem szabad szem elől tévesztenie, a béke és biztonság fenntartása a közép- és kelet-európai földrajzi-gazdasági térségben. Ezt a célt csak a gazdasági, technikai, pénzügyi együttműködési projektek megsokszorozásával, illetve a jog, az átveendő törvények és a közösségi gyakorlat terén való együttműködés által lehet megvalósítani.

Azt tartom, hogy kistérségi szinten Románia és Magyarország geostratégiai helyzete révén jelentős anyagi és szellemi értékpotenciált mutathat fel, amely hamarabb is bekerülhet a térség gazdasági körforgásába. A közép- és délkelet-európai térség, a maga jelentős bányászati és mezőgazdasági forrásaival, aránylag jól fejlett infrastruktúrájával, a Rajna–Majna–Duna Csatorna megnyitásával kapott előnnyel és magas képzettségű munkaerejével kedvező körülményeket nyújt bonyolult fejlesztési projektek megvalósítására is, főleg az ipar, a szállítmányozás, a távközlési eszközök és a turizmus területén.

Az évek során a térség instabilitása működési problémákat okozott az ipar, a kereskedelem és a turizmus területén, elriasztotta a külföldi befektetők nagy részét, és a kisebbségi vagy felekezeti problémák súlyosabbá válásával meggyorsította a menekültek kivándorlásának folyamatát.

A nemzetközi közvélemény belátta, hogy az eddig alkalmazott stratégiákat újra kell értékelni a gazdasági helyzet további romlását megakadályozandó, és így biztonságot teremtett egyik, a világbéke szempontjából legfontosabb térségben. Ez a probléma állt a középpontjában az ún. „regionális gazdasági együttműködések kezdeményező” és a „biztonsági intézkedések egyes aspektusait tartalmazó” programoknak.

Ezek a projektek és akcióprogramok egy regionális és világgazdasági stratégiába illeszkednek bele, és működőképes gazdasági és politikai-diplomáciai együttműködési légkört igyekeznek teremteni Európa délkeleti részében. *A cél az, hogy a reform-*

folyamatok felgyorsuljanak és megszilárduljanak.

A stratégiai megközelítések terén meg kell említenünk a *Délkelet-Európai Együtműködési Kezdeményezést* – Southeast European Cooperation Initiative (SECI)–, amely az Egyesült Államok kezdeményezésére alakult meg, azt a célt tűzve maga elé, hogy a térség stabilitását és biztonságát megőrizze a gazdasági és természetvédelmi együttműködések megszilárdítása által. Ahhoz, hogy működőképes legyen, ezt a stratégiát gazdasági fejlesztési projektekre kell bontani, amelyek megvalósítása azonban inkább az Európai Unió feladata lenne.

A SECI-t hivatalosan 1996. december 6-án alakították meg, és a *Balkáni térség valamint a szomszédos térségek minden országa tagja*: Albánia, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Macedónia, Görögország, Moldova Köztársaság, Románia, Szlovénia, Szerbia-Montenegró (amelyet eredetileg felfüggesztettek), Horvátország, Törökország és Magyarország. A *SECI programban* részt vesz az AEÁ, az Európai Unió és néhány nemzetközi gazdasági és pénzügyi szervezet is: az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank, a Világbank és az ENSZ Gazdasági Bizottságának európai részlege.

Egyre többen helyeslik (joggal) azt a gondolatot, hogy a SECI tevékenységét más térségi együttműködési akciók is kiegészítsék, mint például a „*Közép-Európai Kezdeményezési Program*” – (Central European Initiative-CEI) és a „*Fekete-Tenger Térségbeli Gazdasági Együtműködési Program*” – (Black Sea Economic Co-operation – BSEC).

A *Közép-Európai Kezdeményezési Programot* 1989-ben indította el Ausztria, Olaszország, Magyarország és a volt Jugoszlávia. Később Csehország, Szlovákia, Lengyelország, Románia, Bulgária, Ukrajna, Fehéroroszország és Albánia is csatlakozott.

A regionális együttműködési stratégia egyik fontos tényezője a *Délkelet-Európai Stabilitás Egyezmény*, amely az Európai Unió kezdeményezésére jött létre az OSCE támogatásával. A Stabilitás Egyezmény jogilag politikai kezdeményezésnek számít, stratégiája pedig az, hogy tartós békeviszonyok megteremtésére fekteti a hangsúlyt. Ahhoz, hogy ez az Egyezmény működőképes legyen, alapját a gazdasági és társadalmi élet legfontosabb területeiről származó komoly és nagyon konkrét anyagi és technikai támogatás kell megadja. Az Egyezmény legfontosabb előírásai a következők:

- a gazdasági és politikai reformok támogatása és a demokratikus folyamatok felgyorsítása,
- a dél-közép-európai integrációs folyamat felgyorsítása a

határmenti és regionális javaslatok és projektek megvalósítása és ezen projektek külföldi technikai és anyagi támogatása által,

– gazdasági kapcsolatok kifejlesztése az Európai Unióval és a világkereskedelmi rendszerbe való beilleszkedés: ennek érdekében a délkelet-európai térség kedvezményes kereskedelmi eljárásokban részesül.

A délkelet-európai térségbeli és más partnerekkel való együttműködés kifejlődése során nem annyira a körülmények (anyagi és pénzügyi megszorítások és elégtelenség, az átmeneti állapotok okozta belső zavarok) kell vonatkozási kritériumokul szolgáljanak ebben a folyamatban, hanem sokkal inkább a tárgyalópartnerek által meghatározott hosszú- és közép távú gazdasági-társadalmi stratégiák alapvető koordinátái.

Azt tartom, *hogy ha az összes közép- és délkelet-európai állam ugyanabba a regionális és globális gazdasági és tudományos-kulturális fejlődési folyamatba illeszkedik be, ez egy biztonsági pólus kialakulásához fog vezetni a régióban, amelynek aztán jótékony hatásai lesznek az európai és világepítési folyamatokra is.* Ebből a szempontból szükségesnek mutatkozik az összes volt jugoszláv állam teljes reintegrációja a közös egyműtműködési projektbe.

Ezen államok döntéshozó és elemző szerveinek együttes erőfeszítése, amely a fejlődés globális stratégiájának alapmeretei szerint szerveződik és irányítatik, elősegíti majd az álláspontok harmonizációját a közös fejlesztési célkitűzések megállapítása és a térség nemzetközi kapcsolatokban való tárgyalóképeségének fejlesztése terén. Szükségesnek mutatkozik ugyanakkor egy tudományos és politikai-diplomáciai dialógus lehetőségének megteremtése is (konferenciák, kerakasztal-beszélgetések, kollokviumok stb.) annak érdekében, hogy az egyes partnerek egyezsége juthassanak a közös együttműködési programok tekintetében, a határidők és felelőségek pontos meghatározásával.

Hangsúlyozandó, *hogy a balkáni régió Stabilitás Egyezménye csak annyiban lesz működőképes, amennyiben gazdaságilag meg tudjuk azt alapozni.* A gazdasági fejlődés újjáélesztése és a gazdasági-társadalmi stabilitás megteremtése imperativusok a Balkán biztonsága szempontjából. A délkeleti térség prioritásai pedig az alapvető gazdasági problémák minél előbbi megoldása és a társadalombiztosítási rendszerek újjáépítése: a szegénység felszámolása és a munkanélküliség csökkentése, a lakosság egészségi állapotának és oktatásának javítása stb.

Ebben a helyzetben a konkrét programok és projektek támogatásában nagy szerepe van a nemzetközi közösségnek, és ezen belül a nemzetközi pénzügyi intézményeknek. Az *Európa Tanács Fejlesztési Bankja* (eredeti nevén Társadalmi fejlesztési alap) valódi európai szolidaritási mechanizmus, hiszen saját tőkén és tartalékoszegeken alapszik (több mint 4 milliárd euró)⁵. *Stratégiája szerint a Bank* főleg kis- és közepes vállalkozások fejlesztési programjait finanszírozza más nemzetközi intézményekkel való partneri kapcsolatok keretében, ilyenek az Európai Beruházási Bank, az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank és a Világbank.

A közép- és délkelet-európai gazdaságok átszervezése és hatékonyabbá tétele folyamatának kettős dimenziója van: nemzeti és nemzetközi. Az együttműködés újjáértékelt feltételei között szükségesnek mutatkozik – és elsődleges célkitűzésnek teendő – a külső anyagi és technikai segítség növelése, amely aztán a nemzeti szakhatóságok gyorsabb ütemű beavatkozásával párosítva gyorsítaná a gazdasági-társadalmi és kulturális-tudományos reformprogramok lezárását regionális szinten, és elősegítené ezeknek az országoknak a regionális és globális értékkörforgásba való bekapcsolódását is.

Ilyen körülmények között szükségszerűnek mutatkozik a jelenlegi fogalmakkal, elvekkkel, keretnyilatkozatokkal stb. telle időszakon való túllépés a közérdekű alapcélkitűzések gyakorlati megvalósítási módjainak megkeresése felé. Ha számításba veszünk néhány meghatározó tényezőt, mint például a nemzetközi, regionális, globális, anyagi és szellemi értékek körforgásába – együttműködések során – bevonható emberi és anyagi erőforrásokat, a földrajzi elhelyezkedést, amely jótékony hatással van a kölcsönöségi viszonyokra és amelyet a közös nyelv, történelem és kultúra, a közös szellemiség is elősegít a mesterséges beavatkozásokból származó szakadások ellenére, valamint a nemzetközi intézmények összességét tekintve véve a tárgyalóképesség megerősödését, belátható, hogy a kétoldalú és többoldalú kapcsolatok, a kereskedelmi és gazdasági, technikai, tudományos és kulturális együttműködési kapcsolatok megszilárdulása Kelet- és Közép-Európában ténylegesen szükségszerű. Ugyanakkor az EU Földközi-tengeri szintű és afrikai valamint közép-keleti kitekintésű gazdasági és politikai-diplomáciai stratégiájával kapcsolatos újragondolási folyamat filozófiáját is hangsúlyoznám. A barcelonai euromediterrán konferencia (1995 novembere) az Európa – Földközi-tenger térség politikájának új fogalmát

határozta meg, az Észak-Dél irányú partneri kapcsolatokat, amelyek keretében mindkét félnek jogai és kötelezettségei vannak: a „Barcelonai Nyilatkozat” valóban vonatkozási pont értékű az Európa – Földközi-tenger térség politikájának meghatározásában, és véleményem szerint ezt a vonatkozást hamarosan gyakorlatba is kell ültetni a Dél – Földközi-tenger régió gazdasági reformjainak szorgalmazása, a közép-keleti békefolyamat újrakezdése és a világgazdaság irányába történő nyitás által. A Földközi-tengertől délre fekvő országok gazdaságai kezdenek túllépni hatalmas nehézségeiken és politikai opcióikat is fokozatosan hozzászelidítik a világgazdaságba való beilleszkedés folyamatához. Azt tartom, hogy a jövő szabadkereskedelmi régiójának fő biztosítékát a regionális biztonság és stabilitás megteremtése fogja képezni. Ám a Földközi-tengertől délre fekvő államok gazdaságának fejlődése és korszerűsítése annak függvénye, hogy lesz-e elég sok külföldi és belföldi befektető, aki ezekben az országokban beruházásokat végezzen. A belső és külső nehézségek ellenére az Európai – Földközi-tenger régió ipari, kereskedelmi és beruházási együttműködések progresszív ösztönzése általi megteremtése a fejlődő országok világgazdaságba történő beilleszkedési folyamatának egyik vívmánya.

Regionális szinten az Európai Unió bővítési politikájának újabb dimenziója jelenik meg az együttműködést és a közép- és délkelet-európai államoknak az európai körforgás anyagi és szellemi értékeinek körforgásába való bevonását célzó kapcsolatokban. Ennek a stratégiának gyakorlati következménye újabb tíz állam csatlakozása az Unióhoz 2004. május 1-jén, őket más országok is követni fogják 2007 elején, Románia és Bulgária. Így lesz az Európai Unió a „27-ek” és még sokak szövetsége. Az Európai Unió nyitása Európa közép- és délkeleti részei felé a bővítési folyamat stratégiájának valóságosságát tükrözi, azt, hogy elismerik egy közös, azonos civilizációval rendelkező Európa meglétét.

Véleményem szerint, arra való tekintettel, hogy a kölcsönös függési és kölcsönös kiegészítési viszonyok regionális és globális szinten egyre fontosabbakká válnak, sokkal komolyabban kellene venni azokat a törekvéseket, amelyek arra keresnek hatékony utakat és módokat, hogy a Duna – Fekete-tenger és Európa – Földközi-tenger geostratégiai és gazdasági térségekben regionális szinten az együttműködési kapcsolatokat megszilárdítsák. A Földközi-tengeri Gazdasági Együttműködés Fórumát – amely egyike a „legnagyobb” regi-

⁵1995-2000 között a Bank olyan jelentős projekteket támogatott (körülbelül 500 millió eurónyi összeggel), amelyeknek a munkahelyteremtést, lakásépítést, kórház- és iskolaépületek korszerűsítését, menekültek és természeti csapások áldozatai számára sürgősségi programokat céloztak meg. 1999-ben a Bank egy adakozást kezdeményezett (egymillió euró).

onális projekteknek – 1992-ben alapították és 11 állam csatlakozott hozzá: Albánia, Azerbajdzsán, Bulgária, Georgia, Görögország, Moldova Köztársaság, Oroszország, Örményország, Románia, Törökország és Ukrajna. A Fórum fő célkitűzése egy szabadkereskedelmi övezet kialakítása valamint az együttműködés megteremtése a szállítás és távközlés infrastruktúrája, a környezetvédelem, az energiaellátás, az ipar, a mezőgazdaság, a turizmus, a tudomány és a technika terén. Mint a régió gazdasági szervezete, a „Fekete-tenger Térségbeni Gazdasági Együttműködési Program” igyekszik elősegíteni az Európai Unióval való együttműködés kialakítását, főleg a kereskedelem és a külföldi beruházások liberalizálása, a tudomány és technika, az infrastruktúra, a terrorizmus és a szervezett bűnözés terén.

Az elemzéseket és a gondolkodást tartós és hatékony kapcsolatok alapletételének és kifejlesztésének szolgálatába kell állítani, amelyek a kigondolásuk pillanatától a gyakorlati kivitelezés felé tartanak, figyelembe véve a földrajzi elhelyezkedést, a kulturális-emberi erőforrást, a kereskedelem, a beruházások és a technika változásait, a nemzeti entitásoknak az új európai és globális helyzethez való hatékony csatolásának imperatívuszát, a nemzetközi kapcsolatokban a régiók közti tárgyalóképesség növelését. A világ geostratégiai szempontból két legfontosabb térségének ugyanaz a civilizációja, és a föld többi régiója is ugyanebbe az irányba halad, a történelem és kultúra bizonyos sajátosságai mellett is.

A közép- és délkelet-európai valamint az Európa – Földközi-tenger és Duna – Földközi-tenger térség kapcsolatai szilárdulnak és egyre változatosabbá válnak. Ez a folyamat nem az euro-atlanti struktúrák bővítésének alternatívája, hanem ennek a folyamatnak kiegészítője, és feladata az, hogy az együttműködési egyezmények résztvevőinek anyagi és emberi erőfeszítéseit hatékonyabbá tegye, elősegítve a gazdasági-társadalmi struktúrák gyorsabb ütemű fejlődését és korszerűsödését.

Bár a globalizációs folyamat és a regionális biztonság megvalósítása körül a világ államainak még egymással ellentétes álláspontjuk van, a világgazdaság irányát csak akkor sikerülhet a tartós növekedés irányába terelni, ha az európai uniós és a világ többi geostratégiai és gazdasági térsége között tartós együttműködési kapcsolat áll fenn.

A nemzetközi kapcsolatok dinamikáját figyelve – különösen a gazdaság szintjén – nyilvánvalóvá válik, hogy az észak-amerikai és európai térségek közötti gazdasági és politikai-diplomáciai együttműködés fontosabbá vált és más mérete-

ket öltött, mint eddig.

Szerintem kitüntetett fontossággal bír az államközi gazdasági integráció formáinak összehasonlító elemzése valamint a két entitás szintjén működő fejlesztési modellek lényegi vonásai is.

Az Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Egyezményt, a NAFTA-t a Lisaboni Stratégia célkitűzéseinek megvalósítása szempontjából szemlélve, amely egy versenyképes és dinamikus, tudáson alapuló „közös gazdasági növekedési modellt” állít elénk, nyilvánvalóvá válik egyrészt az AEÁ helyzete, a maga világméretű nagyhatalmi vonatkozásával (messze elöl jár technikai újítás- és teljesítményképességével, nagyfokú alkalmazkodóképességével, amely hamar képes reagálni a világgazdaság változásaira), másrészt az Európai Unió saját felépítésének lényegi jegyeivel (közös gazdaságpolitikák, közös társadalmi modell, nemzetfölötti struktúrák).

Az EU és az AEÁ kapcsolatainak fordulópontjai:

– *Transzatlanti nyilatkozat* (1990) a gazdasági, politikai, diplomáciai és világbiztonsági partneri kapcsolatok megszilárdításáról;

– *Új transzatlanti programterv aláírása* (1995), amely közös akciókat javasolt: a béke, a demokrácia és a fejlődés fenntartása a világban a globális kihívásokra és a világgazdaság fejlesztésére adott válaszként;

– *Transzatlanti Gazdasági Társulás elindítása* (1998).

Az Európai Unió és az AEÁ között Washingtonban létrejött csúcstalálkozó 2005 júniusában, amelyen részt vett az AEÁ elnöke és (az EU elnökségének képviselőjeként) Luxemburg miniszterelnöke valamint az Európai Bizottság elnöke;

A legfontosabb napirendi pont a partneri kapcsolat újraindítása volt, különös tekintettel az üzleti élet összetevőre és a kölcsönös beruházások támogatására. Ugyanakkor az Európai Parlament és az AEÁ Kongresszusa közötti törvényeket érintő párbeszéd ösztönzésének szükségességét is hangsúlyozták, amely majd alapul szolgálhat a tervezett Transzatlanti Üléshez.

Az ezzel az alkalommal megegyezett „Közös Nyilatkozat” számba veszi a transzatlanti együttműködés legsürgősebben érintendő területeit:

– a beruházási ügyleteket és a beruházás változásait gátoló akadályok eltávolítása egy működőképes transzatlanti piac megteremtése céljából. Ezen célkitűzés megvalósításának alapvető követelményeként a felek a törvénykezés terén való együttműködés hangsúlyozását, a tőkepiacok és a közbeszer-

zések nyitottá tételét, az intellektuális jogok védelmét és a szolgáltatások terén a két fél által nyújtott szakképzés kölcsönös elismerését állapították meg⁶,

- a nemzetközi kalózkodás és a szellemi termékek hamisítása elleni harc,
- a tömegpusztító fegyverek elítélésének és a terrorizmus elleni harc terén való szorosabb együttműködés,
- a demokrácia, a jogállamiság és az emberi jogok világszintű támogatása,
- a béke és stabilitás fenntartása a régiókban nemzetközi konszenzus megvalósítása által.

A transzatlanti gazdasági párbeszéd továbbvitele és intenzívebbé tétele mellett szól a gazdasági, anyagi, technikai és emberi erőforrásbeli lehetőségek magasabb szintű értékesítésének valós szükségességéről, amely jelenség meghatározó a két földrajzi-gazdasági térség fejlődése szempontjából, továbbá pozitív hatással van a nemzetközi kapcsolatok alakulására is a világbiztonság keretein belül. Samuel Huntington, az ismert közgazdász mondja, hogy az Amerikai Egyesült Államok nagyhatalom, de külpolitikáját egyre nagyobb mértékben határozzák meg a gazdasági érdekek és az etnikai csoportok lobbija.⁷

Az AEÁ alapvető stratégiai érdekei közé sorolható a világgazdasági rendszer és a nemzetközi piacok összeomlásának megelőzése valamint a vezető pozíció fenntartásához szükséges energiaforrások biztosítása⁸.

Az AEÁ mellett az Európai Unió is megerősítette a maga gazdasági alapjait, és politikai-diplomáciai téren is világszinten nagyobb szava van. A Lisaboni Stratégiának (annak átjavított változatának) három fő pillére van: az újítás és ismeretszerzés, az üzleti élet fejlesztése és a humán erőforrás tőke magasabb szintű értékesítése.

Az Új Transzatlanti Piac alapjait különösen a kereskedelemben és a beruházásokban tapasztalható változások méretei tükrözik.

Az Európai Unió legfontosabb kereskedelmi és beruházási partnere az AEÁ: 2004-ben az EU 235 milliárd euró (teljes exportjának 24%-a) értékű árut exportált az AEÁ-ba, míg az AEÁ-ból hozott importáru értéke elérte a 160 milliárd eurót (teljes importjának 15,3%-át).

A kereskedelmi ügyletek növekedése az EU kereskedelmi többletének növekedését tükrözi: 32 milliárd euróról 2000-

ben 76 milliárd euróra 2004-ben.

Az Európai Unió kereskedelmi mérlege többletének állandó növekedése főleg az AEÁ-ból hozott importáruk mértékének nagyfokú csökkenésének köszönhető: 205 milliárd euróról 2000-ben csupán 157 milliárd euróra 2004-ben.

A kölcsönös befektetések pozitív tényezők: az AEÁ külföldi beruházásainak több mint 60%-a az EU-ból származik, és az AEÁ külföldi beruházásainak kb. 45%-a az EU felé irányul.

Az euro-atlanti térség minden kétséget kizáróan tükrözi a globalizáció és regionalizáció közötti kölcsönös függési viszony folyamatának újabb méreteit, föltétlenül szükséges tehát, hogy ez az egység a világ minden táján kialakított tartós stabilitáspólusok által gyakorlati formát öltjön. Az euro-atlanti térség demokratikus eszményeken és a világ fejlődéséről alkotott egységes elképzelésen alapuló megszilárdítására irányuló törekvések lehetővé teszik most, az ezredév elején az Észak-Atlanti Szövetségnek, hogy kulcsszerepet játsszon a regionális és globális biztonsági folyamatokban. Ugyanakkor egyes európai szakemberek azt tartják, hogy az AEÁ ki kell fejlessze magában azt a képességet, hogy az EU-t magával egyenlő globális szintű partnerként fogadja el a nemzetközi problémák megoldásának folyamatában.

Kétségkívül a világ fejlődésének vonalát a XXI. században a nagy geostratégiai és gazdasági térség, Európa és Amerika szintjén történő együttműködési viszonyok újabban megmutató méretei és ezeknek a térségeknek a többi nagy térséggel (Ázsiai – Csendes óceán térség, Afrika, Közép-Kelet és a volt Szovjetunió) megvalósuló együttműködési kapcsolatának egyensúlya fogja meghatározni.

Románia helye és szerepe a globalizáció és a térségbe való beilleszkedés folyamatában

Nagy tudósunk, Nicolae Iorga Romániát a nyugat-európai és a bizánci keleti értékek olvasztótégelyének nevezi, amely a Balkánhoz tartozik, de nem annak egységes részeként, hanem földrajzi elhelyezkedésében. Ez a pozíciója ma meghatározó szerepet játszik a kistérségek és térségek közötti együttműködési és a határmenti együttműködési viszonyok (az euro-atlanti struktúrába való beilleszkedés folyamatának kiegészítője) fejlődésében, és pozitív hatással van a nemzetgazdaságok hatékonyabbá és korszerűbbé tételében és a régió biztonságának megteremtésében.

⁶ A dokumentum megállapítja, hogy mind Brüsszel, mind Washington „munkatervet” fog javasolni (pontosan megállapított határidők és felelősségi körök meghatározásával), amelyeket 2006 végéig kivitelezni is fognak.

⁷ Samuel Huntington: *Az Amerikai nemzeti érdek erőzítője*, Külügyminisztérium, szeptember /október, 1977.

⁸ Robert Litan: *A globalizáció kihívásai: az AEÁ szerepe a világkereskedelemben és a beruházások helyzetének alakításában*, Brooking Institution Kiadó, 2001.

Románia helyét és szerepét a nemzetközi együttműködési folyamatok egyenletében véleményem szerint a globalizáció, a térségbe való beilleszkedés és az Európai Unió regionális és régióközi szintű bővítésének és a többi geostratégiai és gazdasági térséggel való együttműködés kifejlesztéséről szóló stratégiájának meghatározó koordinátái alapján kell felmérni.

Mivel a globalizáció és regionalizáció folyamata megerősödően van, azt tartom, hogy Romániának felül kell vizsgálnia stratégiai célkitűzéseit a régió belüli együttműködések terén, újragondolva opcióit – egyes területeken saját nemzeti érdekeit véve figyelembe, amelyek az európai és euro-atlanti struktúrákba való teljes beilleszkedést kérik, az anyagi és szellemi javak világméretű körforgásába való gyorsabb bekapcsolódás szükségszerűségének értelmében.

Az ezekkel a törekvésekkel kapcsolatos (kormányközi intézmények, civil szervezetek, az akadémiai szféra, a párbeszédet, szintézist és javaslatot elősegítő szervezetek részéről származó) gondolatok figyelembe kellene vegyék a következőket: a globalizáció jelenlegi (politikai-diplomáciai, gazdasági, kulturális és emberi erőforrásbeli) méreteit a maguk kölcsönös függés jellegével, a prioritások kitűzésének javaslatát a két- és többoldalú együttműködések fejlesztése terén, amely prioritások hosszú távú stratégián és nem az ezeket a kapcsolatokat érintő gazdasági-társadalmi helyzet pillanatnyi körülményein alapuljanak, a gazdasági együttműködések hatását, mint amik a régió biztonságát és stabilitását megalapozzák. Ez a jelenség képes az átmeneti időszakot élő orszá-

gok peremre szorulásának csökkentésére is, amely óhatatlanul fenyeget a világgazdaság főszereplői közötti heves versengés miatt.

Románia XXI. század eleji nemzetközi együttműködési kapcsolatainak fejlesztésére irányuló stratégia állandó értékelése és újraértékelése a nemzetközi kapcsolatok fejlődése bonyolult problematikájának annyival komolyabb áttekintését követeli meg, amennyire azt az észak-atlanti és európai térség felépítése és méretei megszabják.

A híres és nemzetközileg elismert román diplomata, Nicolae Titulescu szavai szerint, akit a Nemzetek Szövetsége egymás után kétszer elnökévé választott: *A világméretű problémák együtt léteznek az ezeket alkotó regionális problémákkal, az Európának nevezett térség regionális érdekei ezek.*

Románia és Magyarország helye és szerepe a globalizáció és európai integráció keretében állandó elemzés és gondolkodás tárgya kell legyen mind a kormányközi és civil szervezetek, mind a Román és Magyar Tudományos Akadémia tudományos kutatócsoportjai számára.

Nagy örömmre szolgál azt állítani, hogy mai összefüggésünk is, amelynek célja a globalizáció és a térségbe való beilleszkedés jelenségének meghatározó koordinátáit, és ilyenként Magyarország és Románia EU-s csatlakozását a multidiszciplinaritás fényében vizsgálni, a határok politikai-diplomáciai, gazdasági, tudományos és kulturális-emberi téren történő együttműködés általi felszámolásának szellemében zajlik.

Adópolitikai változások Magyarországon a 2004. évi európai uniós csatlakozás után

BEDŐHÁZI ZITA

A méltányos és hatékony adózás a közgazdaságtan egyik örökös vitatémája. Az adózással kapcsolatos vitákat az elmélet két rendezőelvhez kötötten igyekszik megoldani. Ez első a haszonelvű megközelítésre épül, a második az egyéni és társadalmi szereplők kiegyensúlyozását tartja szem előtt. A vitához hozzájárul az, hogy a gazdasági funkciók egy része újabban a hazai vállalkozások nemzetközi piaci versenyben való helytállásához szükséges infrastruktúrafejlesztési és pénzügyi támogatási feladatokat jelent. Az adórendszer olyan jövedelmeket is elvon a vállalkozásoktól, amelyeket – a funkciójuk szerint – akár ott is hagyhatna, a

vállalkozásokra bízva. Sokan azt az álláspontot képviselik, hogy a helyben is ellátható funkciók állami közvetítése (alpok elvonása és újraelosztása) nem mindig hatékony.

A fejlett országok adórendszereinek sajátosságai szerint Magyarország az átlagnál magasabb adóterhelésű országok közé tartozik. Ahhoz, hogy a magyar nemzetgazdaság versenyképességét előmozdító adómérséklési és szerkezetátalakítási lépéseket meg lehessen tenni, e rendszerek reformjára volt szükség. Ezt célozza meg a „száz lépés program” néven ismertté vált reformcsomag 13 lépéses adócsökkentési tervete.

Az optimális adózásra vonatkozóan a szakirodalom két fő rendezőelvet különböztet meg:

1. Az embereket a társadalmi tevékenységből várhatóan rájuk váró haszon arányában kell megadóztatni;

2. Az adóztatást úgy kell megvalósítani, hogy az adózók kívánatos megosztásához vezessen, vagyis a piac által determinált jövedelmek méltányos és egyenlő társadalmi újraelosztásához vezessen.

Az ilyen elvek a gyakorlatban azonban nehezen megvalósíthatók. Nem válik könnyebbé az adott feltételek, célok és körülmények között a megfelelő adószervezetre és terhelési szintekre vonatkozó döntések meghozatala, sem ezek elfogadtatása. Az utóbbi néhány évtizedben az állam által elvont jövedelmek engedélyezésének és újraelosztásának kialakult egy újabb funkciója, az adóversenyhez vezető protekcionista funkció. A XXI. század elejére már a piaci verseny nemzetközi méretűvé válásával jár együtt. Ezzel viszont a nemzetközi együttműködés továbbfejlesztésének egyik feltételévé válik az adóversenyek korlátozása, vagyis a nemzeti adórendszerek adott integráción belüli harmonizációja.

Az EU által elvárt adóharmonizációs lépéseket, illetve a tervbe vett adóreformokat úgy célszerű meghozni és ütemezni, hogy a változtatások közben is elősegítse a hazai vállalkozások versenyképességének fennmaradását. Az ilyen feladat megoldásához mindenképp a hazai és nemzetközi adórendszerek sajátosságainak, különbségeinek tisztánlátására, a reformintézkedések során történő számításba vételére van szükség. Emellett, mivel az adóterhelés növelése a nemzetközi tendenciák miatt nem járható út, arra is szükség van, hogy előzetesen, nemzetközi összehasonlításban is vizsgálatnak vessük alá az állam által ellátott funkciók színvonalát és továbbfejlesztési szükségleteit, más szavakkal az adóbevételek hatékony felhasználását.

A különböző országok adórendszereinek nemzetközi összehasonlítását és változásaik megfigyelését a megtermelt GDP egységére vonatkoztatott adóterhelés arányára építve végzik el. Emellett az adóterhelés szerkezetét vizsgálják, vagyis azt, hogy a különböző adónemeket mely tényezők (munka, jövedelem, vagyon) alapján vetik ki. Ennek ismeretében megítélhető, hogy egy-egy ország, ágazat vagy termékcsoport nemzetközi versenyképességét mennyire segítik vagy nehezítik az adórendszer egyes elemei.

A fejlett OECD országok 2000. évi adózási szerkezetének és adóterhelési mutatóinak vizsgálata alapján, az adóterhelés nagysága szerint ezen országok öt csoportba sorolhatók (1. sz. táblázat):

Adóterhelési sávhatár	Az adóterhelés nagysága	Az adóterheléssel jellemezhető országok
Alacsony	< 30 %	USA, Japán
Mérsékelt	30,1 – 35,0 %	Írország, Portugália, Lengyelország
Közepes	35,1 – 40,0 %	Görögország, Nagy-Britannia, Németország, Spanyolország, Magyarország, Csehország, Szlovákia, OECD átlag
Magas	40,1 – 46,0 %	Belgium, Hollandia, Luxemburg, Olaszország, Franciaország, EU 15 - átlag
Nagyon magas	> 46,1 %	Dánia, Finnország, Svédország

1 táblázat: Adóterhelési csoportok a GDP százalékában meghatározva

Megállapítható, hogy a vezető piacgazdaságok között is jelentős adóterhelési különbségek vannak, erős adóverseny folyik. Ez nemcsak az adóterhelési szint különbségében mutatható ki, hanem az adószervezeti jellemzőkben is (2. sz. táblázat).

Az USA és Japán adóterhelése olyan szerkezeti arányok mellett alakult ki, amelyben a legfontosabb adóbevételi forrásokat a közvetlen adók jelentik, a közvetett adózás súlya viszonylag alacsony. Az USA-ban az a tendencia ismerhető fel, hogy a vállalatok adóterhelése – a versenyképesség növelése érdekében – egyre kisebb. A közvetlen adók nagyobb részét – majdnem 70%-ot – ezért nem a vállalatokra, hanem a munkavállalókra terhelik. Az egyéb adók között az egyik legfőbb tételt a vagyonadó jelenti. A belső fogyasztás érdekében a termékeket és szolgáltatásokat terhelő közvetett adók súlya – amelyen belül az általános fogyasztási adó a domináns – relatíve alacsonynak tekinthető (15,7%). Ezeket a jellemzőket a szakirodalom egy tiszta piacgazdaság adózási etalonjának tekinti (3. sz. táblázat).

A reform elkerülhetetlenségét mutatta az is, hogy az állami működési költségek, ha mérsékeltten is, de az utóbbi években emelkedtek Magyarországon. Eközben a jóléti kiadások hányada fokozatosan csökkent, ennek aránya jelenleg a GDP értékének mindössze 12,9%-a. Az államháztartási hiány azért tűnik az eredményekkel összehangolatlannak, mert az államháztartási szolgáltatás színvonala csak néhány elemében éri el a jelenleg fejlett uniós országok színvonalát. Ezt tanúsítják a Világbank által összeállított és hat kormányzati eredményességi jelzőszámot tartalmazó közvélemény-kutatási, valamint neves nemzetközi szervezet rendszeres felméréseire alapozott pontozásos értékelési rendszer eredményei is. Az értékelési kritériumok között

Jellemző	Személyi jövedelemadó	Társasági adó	Munkavállalói szociális járulékok	Munkaadói szociális járulékok	Termék és szolgáltatási adók	Egyéb adók
Alacsony	< 20 %	< 7 %	< 6 %	< 10 %	< 20 %	< 5 %
Mérsékelt	20,1 – 25,0 %	7,1 – 9,0 %	6,1 – 8,0 %	10,1 – 14,0 %	20,1 – 25,0 %	5,1 – 8,0 %
Közepes	25,1 – 30,0 %	9,1 – 10,0 %	8,1 – 10,0 %	14,1 – 19,0 %	25,1 – 30,0 %	8,1 – 10,0 %
Magas	30,1 – 35,0 %	10,1 – 13,0 %	10,1 – 14,0 %	19,1 – 25,0 %	30,1 – 35,0 %	10,1 – 12,0 %
Nagyon magas	> 35,1 %	> 13,1 %	> 14,1 %	> 25,1 %	> 35,1 %	> 12,1 %

2. táblázat: Adószervezeti jellemzők meghatározása (összes adóbevétel = 100)

Ország, országcsoport	Személyi jövedelemadó	Társasági adó	Munkavállalói járulékok	Munkaadói járulékok	Termék és szolgáltatási adók	Egyéb adók
EU 15	25,6	9,2	9,5	15,6	30,0	10,1
USA	42,4	8,5	10,2	11,9	15,7	11,3
Japán	20,6	13,5	14,2	18,6	18,9	14,2
Csehország	12,7	9,8	10,0	28,3	32,0	7,2
Magyarország	18,6	5,7	5,4	23,6	40,5	6,2
Lengyelország	23,2	6,9	0,0	29,4	36,6	3,9
Szlovákia	10,0	8,3	7,7	24,2	36,6	3,9
OECD-átlag	26,0	9,7	7,9	14,7	31,6	10,1

Forrás: OECD in Figures, 2002

3. táblázat: Néhány fejlett (OECD) ország 2000 évi adószervezetének jellemzői

megjelenő szavahihetőség, a kormányzat hatásfoka, a korrupció ellenőrzöttsége kritériumoknak értelmében meghozott intézkedések az utóbbi néhány évben Magyarország relatív helyzetét a többi újonnan csatlakozott országok sorában megingatta, ezért a szakemberek egyre nyomatékosabban sürgették a már többször meghirdetett, de rendre elhalasztott államháztartási reformot.

A magyarországi kormány 2005. szeptember 19-én 13 lépésből álló adócsökkentési programot terjesztett elő a 2006–2010-es időszakra. A program célja a közteherviselés igazságosabbá tétele, a lakosság és a vállalkozói szféra adóterheinek csökkentése, és ezáltal a gazdaság versenyképességének, jövedelemtermelő képességének javítása, az adóalap bővítése, a fekete- és a szürkegazdaság kifejlesztése.

A program a fontosabb adónemeket érinti. A társadalombiztosítási járulékkal több intézkedés is foglalkozik.

A program ezermilliárd forint államháztartási bevételcsökkenést eredményez, a kormány szándéka szerint egyenlően megosztva azt a lakosság és a vállalatok között. Az előzetes számítások szerint a minimálbér emeléséből valamint a forgalom kifehéredéséből származó többletbevétel elérheti a 200 milliárd forintot. Így a programok hatása az államháztartásra 800 milliárd forint lehet. Ezt hatékonyabb államigazgatási működéssel, európai uniós források fel-

használásával és a gazdaság éves növekedéséből származó többletbevételrel tervezi kompenzálni a kormány. A tervezet öt évre szól (4. sz. táblázat).

Adónem	2006	2007	2008	2009	2010
Általános forgalmi adó	1.				
Személyi jövedelemadó	2.	3.	4.	5.	6.
Társasági adó	7.				
Iparüzési adó	8.		9.		
Társadalombiztosítási járulékok	10.	11.		12.	
Luxusadó	13.				

4. táblázat: Az öt éves adócsökkentési program 13 lépése

Az általános forgalmi adót érintő változás: 2006 januárjától a kulcs 25 százalékról 20 százalékra csökken. Ezáltal a lakosság fogyasztásának felét kitevő termékek és szolgáltatások ára 4 százalékkal csökken. Nem lesz olcsóbb viszont a cigaretta, az alkohol és a gépkocsi, mert az ÁFA csökkenését a jövedéki és a regisztrációs adó ellentételezi. A számítások szerint az ÁFA-csökkentés egyenlegében 166 milliárd forinttal növeli a lakosság vásárlóerejét, azaz ennyi bevételről mond le az állam az állampolgárok javára.

A személyi jövedelemadót érintő változás: 2006-ban a személyi jövedelemadó felső kulcsa 38 százalékról 36 százalékra csökken, a 18 százalékos kulcs határa 1500 ezer forintról 1550 ezer forintra emelkedik. A családtámogatás át-

alakítását és a kedvezmények változását figyelembe véve 2006-ban 66 milliárd forinttal kell kevesebb személyi jövedelemadót fizetniük az állampolgároknak.

2007-re évi 150 ezer forintos adótábla sávhatár-emelést irányzott elő a kormány, vagyis évi 1700 ezer forintig a 18 százalékos ÁFA-kulcs alapján fizetendő az adó.

Meghatározott betétösszegeken felül 10 százalékos adót kell fizetni a kamat és a tőzsdei árfolyamnyereség után. Ötvenezer forint alatti kamat- és árfolyamnyereség után nem kell fizetni adót. Az árfolyamnyereség megállapításánál az adóévi nyereséggel szemben az ugyanaz évi veszteség, költség beszámítható. Az adóévre összesített veszteség két évre elhatárolható. A változások egyenlegeként 30 milliárd forinttal csökken az állampolgárok adóterhe.

2008-ban a 18 százalékos ÁFA-kulcs 1900 ezer forintnyi éves jövedelem után fizetendő. Ezáltal valamint a már adóköteles kamatadó-bevételeket is figyelembe véve újabb 30 milliárd forinttal csökken a személyi jövedelemadó-teher.

2009-ben ismét emelkedik az adótábla sávhatára, 2300 ezer éves jövedelemig a 18 százalékos adókulcsot alkalmazzák. A várható béremeléseket is figyelembe véve az akkori átlagkeresetnek már egyetlen forintja sem fog a felső kulcs alapján adózni. A személyi jövedelemadó-terhek 84 milliárd forinttal csökkennek.

2010-ben, az eurózónához való csatlakozás tervezett évében, az adótábla sávhatára 700 ezer forinttal emelkedik. 3 millió forintnak megfelelő euróig az állampolgárok a 18 százalékos adókulcs szerint adóznak. Egységessé válik valamennyi jövedelem adóterhe: az elkülönülten adózó jövedelmek mai 25 százalékos kulcsa 18 százalékra csökken; a kamat és árfolyamnyereség adója 18 százalékra emelkedik. A változások együttes hatásaként a személyi jövedelemadó-teher 141 milliárd forinttal csökken.

A *Világ gazdaság* (2005 szeptember 20., 3. o.) számításai szerint a személyi jövedelemadó-változások a jövedelem-skála minden pontján közel azonos mértékben csökkentik a terhelést, a legjobban az átlagkeresetűek járnak (havi bruttó 140–150 ezer forintos bérnél 2,4 százalékpontnyi az adóterhelés mérsékelése).

A *társasági adót érintő változás*: 2006-ban 5 millió forint adóalapig 10 százalékra csökken a társasági adókulcs. Ezt azok a vállalatok vehetik igénybe, amelyek alkalmazottaik után legalább a minimálbér kétszerese után fizetnek járulékot, és más adókedvezményt nem vesznek igénybe. Az adóalap-kedvezmény 13 milliárd forinttal csökkenti a vál-

lalkozások terheit.

Az *iparűzési adót érintő változás*: 2006-tól az iparűzési adó (a mai 50 százalék helyett) 100 százalékban levonható a társasági adó alapjából. Ez azt jelenti, hogy a vállalkozásokat a kivetett 2 százalékos iparűzési adóból ténylegesen 1,68 százalék terheli, 0,32 százalékot az állam átvállal. Az intézkedések 18 milliárd forinttal csökkentik a vállalkozások adóterhét. 2008-ban megszűnik az iparűzési adó, amely további 145 milliárd forinttal csökkenti a vállalkozások adóterheit.

A *társadalombiztosítási járulékokat érintő változások*: 2005 novemberében a 3450 forintos tételes egészségügyi hozzájárulás 1950 forintra csökken, 2006 novemberében megszűnik. Az egészségügyi kiadásokhoz való méltányos hozzájárulás jegyében szélesedik a járulékalap. Az intézkedések együttes hatásaként a munkáltatók járulékkerhei 42 milliárd forinttal csökkennek. 2007-ben 29 százalékról 26 százalékra csökken a munkáltatók által fizetett társadalombiztosítási járulék mértéke. Ez valamint az előző évben megszüntetett tételes egészségügyi hozzájárulás által 240 milliárd forinttal csökken a vállalkozások társadalombiztosítási terhe. 2009-ben a munkáltatók tb. járuléka 26%-ról 24%-ra csökken, a béreket terhelő összes járulék mértéke pedig 33,5%-ról 28,5%-ra. Ez 110 milliárd forinttal csökkenti a vállalkozások terheit.

2006-tól a 100 millió forgalmi érték feletti ingatlan után a 100 millió feletti rész 0,5%-nak megfelelő összegű éves adót kell fizetni. A luxusadónak nevezett új adónem 5 milliárd forint többletterhet jelent az ilyen ingatlanok tulajdosainak. A bevételt az önkormányzatok kapják.

Következtetések

A szakemberek egyetértenek abban, hogy Magyarországon az (amúgy világszinten egyik legmagasabbnak számító) áfa mérséklése helyes lépés, mert anélkül növeli a lakossági vásárlóerőt, hogy azzal megterhelné a vállalatokat. A személyi jövedelemadó a lakosság szempontjából egyértelműen kedvező, mert növeli a foglalkoztatottak reálkeresetét. A luxusadó a fejlett uniós országokban az adóreformok finanszírozásának részét képező vagyonadóként jelenik meg. Jelenlegi hátránya kidolgozatlansága, mert még nem lehet előre látni kivitelezhetőségét és eredményességét. Az adóreform fedezeteként a kormány a minisztériumok (esetleg az önkormányzatok) folyó költségvetési kiadásainak további lefaragását, valamint az egyszeri költségvetési kiadások, nevezet-

tesen a nem uniós állami beruházások minimumra szorítását jelöli meg.

Köztudottan nem egy rövid távon megvalósítható és megterülő feladatról van szó, ám a kormányzati elszántság megvan, és e pillanatban úgy tűnik, hogy mind a munkáltatók, mind a munkavállalók egy nyugodt, várakozó álláspontot foglaltak el a jövőbeli változásokkal szemben.

Irodalomjegyzék

Alesania, A. – Bayoumi: *The Cost and Benefits of Fiscal Rules. Evidence from US States*. NBER Working Paper Series, 5614, 1996.

Blanchard O. – F. Giavazzi: *Reforms, that can be done: Improving the SGP through a proper accounting of public investment*, MIT and Bocconi University, 2002.

Buiter, W – C. Grafe: *Patching up the pact: some suggestion for enhancing fiscal sustainability and macroeconomic stability in an enlarged European Union*,

CEPR Discussion Paper, 2002, 3496.

Cambridge Econometrics: *Long-term perspectives in public revenues. Report submitted to the European Commission*, DG ECFIN, 1997.

Domberger, S – P. Jensen: *Contracting out by public sector. Theory, evidence, prospects*. Oxford Review of Economic Policy. 1997.

Hallenberg M. – Strauch R. – von Hagen, J.: *The use and effectiveness of budgetary rules and norms in EU Member States*, Dutch Ministry of Finance, Amsterdam. 2001.

OECD: *Fiscal Sustainability: The Contribution of Fiscal Rules*, OECD Economic Outlook, 2002, 72.

Oláh Gábor: *Felértékelődő osztalékpapírok*, Világgazdaság, 2005. szeptember 20, 17.o.

Időszaki Közlemények, XXIII. sz., Ecostat Gazdaságelemző és Informatikai Intézet, szerk.: Belyó Pál, Nyers József és Szabó László, Budapest, 2005 július.

A Kárpát-medence mint az Európai Unió jövőbeli transznacionális makrorégiója – A közös kohéziós politika céljai

HORVÁTH GYULA

Bevezetés

A transznacionális makrorégiók az utóbbi évtizedben az európai gazdasági tér kohéziójának nagy távlatú fejlesztési célkitűzései megfogalmazásához teremtettek kereteket. A különböző típusú Interreg-programok az Európai Unió korábbi 15 tagállamában növelték a határ menti térségek gazdasági potenciálját, elősegítették a nagytérségi infrastrukturális rendszerek fejlesztését, hozzájárultak a fejlesztési stratégiák összehangolásához. Kelet-Közép-Európa transznacionális makrorégiókra tagolása az új és a várhatóan csatlakozó tagállamok megjelenésével időszerű feladat lett. E térségek lehatárolására különböző elképzelések fogalmazódtak meg.

A Kárpát-medencét alkotó természeti régiók, gazdasági és közigazgatási egységek fejlődésében az 1990-es évtizedben lezajlott politikai változások és gazdasági átalakulások ellentmondásos folyamatokat váltottak ki. A piacgazdaság fokozatos és nehézségekkel terhes térhódítása valamennyi nemzetgazdaságban erőteljes differenciálódáshoz vezetett. A korábbi gazdasági szerkezet összeomlása, az új gazdaság kiépítése különbözőképpen érintette az egyes térségeket, a területi különbségek növekedni kezdtek, a rendszerváltozás előnyei is

eltérő területi elhelyezkedést mutatnak (Illés 2002, Horváth 2004).

A gazdaság átrendeződésére kedvező hatást gyakorló tényezők sorában fontos szerepet kell tulajdonítanunk az európai integrációs kapcsolatoknak azokban az országokban, amelyek az elmúlt évtizedben az Európai Unióval társulási szerződésre léptek. A csatlakozási partnerség alapkövetelménye volt ugyanis, hogy a leendő tagállamoknak hatékony területfejlesztési politika alkalmazására kell felkészülniük, gazdaságpolitikájukban a területi különbségek mérséklését szolgáló célokat és eszközöket kell alkalmazniuk, új intézményeket kell alapítaniuk, illetve meg kell teremteniük a regionális kohézió határokön átnyúló fejlesztésének lehetőségeit. Az uniós tagság távlatos eredménye a Kárpát-medence hajdani, évszázadokon keresztül formálódott integrációs kapcsolatainak modern formában történő újjászerveződése lehet. A térség geopolitikai helyzete, az integrációra való érettség változatos formái miatt természetesen a kívánatos állapot elérése hosszú évtizedekre ad feladatokat politikusnak, kutatónak, gazdasági szakembernek egyaránt.

A dolgozat a Kárpát-medencei transznacionális makrorégió kialakítása mellett érvel, sorra veszi a térség regionális átalakulásának fontosabb elemeit, a kohézió hosszú távú felada-

tainak kialakítását szolgáló kezdeti programok tapasztalatait, illetve javaslatokat fogalmaz meg a közös magyar–román fejlesztési tervezési együttműködés lehetséges témaköreire.

A Kárpát-medence mint gazdasági térség

A Kárpát-medencét betöltő, illetve azzal érintkező 63 milliós országcsoport (Ukrajnát ez esetben nem vettük figyelembe) demográfiai potenciáljának és településhálózatának területi szerkezete nagy eltéréseket mutat. Románia és Szlovénia viszonylag kiegyensúlyozott népességeloszlású ország, településszerkezetük dekoncentrált. Románia településhálózatában több nagy népességkoncentrációt találunk, a fővároson kívül jelentős lakosságszámú és gazdasági potenciálú regionális központok fejlődtek ki. A nyolc Kárpát-medencei ország többségében a főváros – amely egyszerűen meghatározó gazdasági, politikai-döntési központ és az ország legfejlettebb területi egysége is – e nagy természeti tájban vagy annak közelében helyezkedik el. E geopolitikai helyzet kedvező hatással lehet a térség integrálódására, hisz a fővárosi agglomerációk modernizálódásának az európai gazdasági térbe való integrálódás az alapja. A méretgazdasági szempontok az államhatárokhoz való közelségük miatt csak a szomszédos országok térségeit is figyelembe véve érvényesíthetők. A Kárpát-medencétől távoli Bukarest és Kijev persze nem szűkebb vonzáskörzete okán, hanem nemzetstratégiai szempontok miatt érdekelt a térségi kapcsolatok intenzifikálásában, a két ország európai uniós piacokra a Kárpát-medencei közlekedési hálózatok közvetítésével juthat el.

A Kárpát-medencei térségre európai mércével mérve az általános elmaradottság jellemző. A fejlett Szlovéniát nem tekintve – az országok fajlagos teljesítménymutatói az európai uniós átlagok egyharmadát-felét érik el. Az Európai Unió egy lakosra jutó átlagos hazai össztermékét a régiók közül a pozsonyi térség és Budapest közelíti meg. A tervgazdaságok összeomlása nyomán leépült állami támogatások, a külgazdasági kapcsolatok földrajzi irányában bekövetkezett változások, a nagyvállalatok felbomlása, a nehézipar és a mezőgazdaság válsága eltérő hatással volt a centrumtérségekre és a perifériákra. Bár a szerkezet-átalakítás a hagyományos fejlődési pólusokat is hátrányosan érintette, a korábban összetettebb gazdasággal és társadalmi-gazdasági funkciókkal rendelkező nagyvárosi régiók csekélyebb veszteséggel juthatnak az átalakulási folyamat végére, mint a monokultúrás iparvidékek és a falusias területek. A piacosodás térnyerése és a modern gazdaság kialakulása érzékelhető az erdélyi nagyvá-

rosokban, a szlovákiai középvárosokban, Horvátország centrumában és turisztikai központjaiban. Ezekben a térségekben az országos átlagot jelentősen meghaladja a magánvállalkozások száma, a külföldi tőke részaránya, a szolgáltató szektor, különösen az üzleti és a pénzügyi szolgáltatások növekedése nyomán, lassan a gazdaság domináns ágazatává válik. Ezek a térségek a fontosabb innovációk hordozói, új termékek kibocsátói, a nemzetközi gazdasági együttműködések szereplői.

A térség országai közül Románia példázza a korábbi állami területfejlesztési politika kudarcát és eredménytelenségét. A területi gazdasági és a társadalmi struktúrák jelenlegi állapotából levont fő következtetés az, hogy az önálló Románia létrejötte óta folytatott, különböző ideológiai alapokon nyugvó gazdaságpolitika csak csekély mértékben volt képes az ország tradicionális térszerkezetének módosítására, a 20. században az ország területi különbségei – a nagy áldozatok árán végrehajtott, erőltetett iparosítás ellenére – mennyiségi szempontból ugyan mérséklődtek, a fejlett és az elmaradott területek térségi elrendeződése azonban szinte változatlan maradt. A történelmi román területeken Bukarest, néhány nagyváros (Craiova, Pitești és Constanța) és szűkebb környezete mutat fel modernizációra alkalmas szerkezeti jellemzőket. A háromnegyed évszázaddal ezelőtt más gazdasági rendszerhez tartozó Erdély összességében meg tudta őrizni a településszerkezetéből (sűrű kisvárosi hálózatából) és kvalifikáltabb humán erőforrásaiból származó előnyeit. Erdély három tervezési régiója közül kettő egy főre jutó GDP-mutatója meghaladja az országos átlagot. Bukarest után az ország második legfejlettebb térségének a nyugati régió (Hunyad, Arad, Temes, Krassó-Szörény megye) tekinthető, ahol az egy főre jutó GDP az országos átlagot 14 százalékkal haladja meg, a harmadik pedig a közép-romániai régió (Maros, Hargita, Kovászna, Brassó, Fehér és Szeben megye), ahol a regionális jövedelem 13 százalékkal van az országos átlag felett. Erdély északi térségei, az észak-nyugati régiót alkotó Bihar, Szatmár, Szilágy, Beszterce-Naszód, Máramaros és Kolozs megyék a nyolc romániai régió rangsorában a hatodik helyet foglalják el, a régió teljesítménye az országos átlag 90 százalékán van. A globális fejlettségi index alapján a 16 erdélyi megye közül 4 igen fejlettnak, 3 fejlettnak, 6 pedig közepesen fejlettnak tekinthető, s csupán 3 fejletlen megye található a három erdélyi régióban.

Hasonló mértékű területi különbségek jellemzik a Kárpát-medence többi országát is. A magyar többségű térségek fej-

lettsége jelentős eltéréseket mutat: vannak viszonylag fejlett, az országos átlagnál kedvezőbb helyzetű területek (pl. a Csalóköz Pozsonyhoz közeli területei vagy a Vajdaság némely vidéke), és találhatók szép számmal elmaradott perifériák is (pl. a kelet-szlovákiai megyék, Kárpátalja, a horvátországi Szlavónia). Szlovákiában a nagy kiterjedésű magyar tömböket magukban foglaló Nagyszombat és Kassa megyékben az egy főre jutó GDP majdnem eléri az országos átlagot, Besztercebánya és Nyitra megyékben viszont annak csak kétharmadát mutatja (Gulyás, 2005).

A területi fejlődési gondok mérséklését szolgáló hosszú távú stratégiák kidolgozását és folyamatos megvalósítását három tényező akadályozta a rendszerváltó Kárpát-medencei országokban az átmenet legelső, a 90-es évek közepéig tartó szakaszában: az önálló regionális politika alkalmazásának korlátozott támogatottsága kormányzati körökben, a területi fejlesztési intézményrendszer fejletlensége és a területi közigazgatás megoldatlansága. Ebben az időszakban a térség országai közül mindössze Magyarország és Szlovénia dolgozott ki kormányzati regionális fejlesztési programokat. Az 1990-es évtized második felében részben a folyamatosan és egyre nagyobb kiterjedésben jelentkező területi válság súlyos következményei miatt, a társult négy országban az európai uniós ösztönzések hatására is mindenütt megkezdődött a területfejlesztés intézményesítése. Paradigmaváltás legelőször Magyarországon kezdődött. Nem véletlenül állapította meg az Európai Bizottság 1998-ban készült Jelentése, hogy a regionális politikában Magyarország tűnik a legfelkészültebbnek. E dokumentum a többi ország strukturális és kohéziós politikáiról általában azonban elmarasztalóan nyilatkozott, megállapítva, hogy:

– egyáltalán nincsenek vagy nagyon gyengék a regionális politikai eszközök;

– fejletlen az intézményrendszer, erőtlen az ágazatközi koordináció a területfejlesztési programok társfinanszírozásában, a területi önkormányzatok fejlesztési eszközei szegényesek, hiányos a szakértelmük;

– a költségvetési szféra is gyökeres átalakításra szorul: nehezen mobilizálhatók az állami pénzalapok a strukturális támogatások kiegészítésére, tisztázatlan a társfinanszírozáshoz szükséges források mennyisége, megoldatlan a felhasználás hatékonyságának garantálása, hiányzik az EU-konform monitoring.

Magyarország után Romániában készült tervezet a regionális fejlesztés cél-, eszköz- és intézményrendszerének kidolgo-

zására. A Phare program keretében kidolgozott Zöld Könyv foglalta össze először a területi fejlődés problémáit, az ország térszerkezetének helyzetét, és tett javaslatokat a román területfejlesztési modell kidolgozására (Green Paper 1997). E dokumentum a román területfejlesztési politika legsürgetőbb teendőit kilenc pontban foglalta össze: a feladatok a területfejlesztés alapintézményeinek megteremtésétől, a regionális programozás bevezetésén keresztül, a regionális fejlesztési szakemberképzés megszervezéséig széles skálán mozognak. A javaslatok a fejlett piacgazdaságok és a tagolt intézményrendszert működtető polgári demokráciák esetében teljesen nyilvánvalók és meg is valósíthatók, az új elvek, de régi struktúrák alapján működő román demokráciában azonban ezek az elképzelések nehezebben érvényesíthetők.

A román kormányok reformtörekvései között – egyértelműen uniós nyomásra – a területfejlesztési politikának fontos szerepe van. Az 1998. évi területfejlesztési törvény a regionális fejlesztés feladatát az alábbiakban határozta meg: „...a kiegyensúlyozott fejlesztés ösztönzésével, a történelmi, földrajzi, társadalmi, politikai körülmények miatt hátrányban lévő térségek fejlődési lemaradásának mérséklésével és az újabb egyenlőtlenségek kialakulásának megelőzésével csökkentse a meglévő regionális különbségeket.”

A törvény elvben széles körű közigazgatási decentralizációt indíthat el, illetve a kormányzati ágazati politikák és a regionális, valamint a helyi kezdeményezések összehangolását szorgalmazza a régiók fenntartható gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődése érdekében. A regionális fejlesztések ösztönzése, a központi kormányzati politikával való összehangolás igénye és az interregionális kooperációk fejlesztése a román kormány azon szándékát fejezi ki, hogy a nemzetgazdaság és az egyes régiók fejlődése harmonikus legyen. A területfejlesztési törvény – az ország Európai Unióval kötött társulási szerződésével összhangban – a területfejlesztési intézményrendszer fejlesztését és EU-kompatibilitását is célul tűzi ki. A Zöld Könyvben az alábbiakat olvashatjuk: „Az uniós tagsággal szembeni kötelezettség azt igényli, hogy a tagságra pályázó országnak bizonyos előcsatlakozási fejlesztési célokat meg kell valósítania, ezek közül az ország régiói közötti különbségek mérséklését kell a legfontosabbnak tartani” (Green Paper, 1997).

A rendszerváltó országokban a szovjet típusú tanácsokat európai jellegű önkormányzatok váltották fel. Az új formájú hatalommegosztás letéteményesei a települési önkormányzatok lettek. A demokratikus eufória és a korábbi területi irá-

nyító szervekkel szembeni ellenszenv miatt a területi közép-szintek igen korlátozott funkciókhoz jutottak. Romániában megmaradt ugyan a választott megyei tanácsok, mellettük azonban kiterjedt jogosítványokkal rendelkező prefektusi rendszer szerveződött, Szlovákiában megszűntek a régiók, és a járásokban állami szervek alakultak, Szerbiában az új járásokban ugyancsak közigazgatási hivatalok működnek. Ukrajnában fennmaradt a négyfokozatú szovjet típusú közigazgatás, a Kárpáton túli területen és annak járaásaiban választott tanácsok és mellettük elnöki megbízottak működnek.

A területfejlesztés felértékelődése kényszerítő erővel hatott a szétaprózott közigazgatásra is. Az 1990-es évek közepén a területi közigazgatási reformok nagyobb területi egységekhez vezettek. Szlovákiában 8, Horvátországban pedig 20 megye jött létre.

Az EU-kompatibilis területfejlesztés cél- és intézményrendszere, a tervezés és a struktúrapolitikai döntések előkészítése a négy társult országban optimálisabb méretű, nagyobb területi egységet igényel. A 42 román területi-közigazgatási egység gazdasági potenciálja, mérete túl szerény ahhoz, hogy a területi szervek átfogó, komplex területfejlesztési célokat fogalmazhassanak és valósíthassanak meg. A Zöld Könyv ezért azt a javaslatot tette, hogy a különböző társadalmi-gazdasági szerkezetű megyékből önkéntes alapon fejlesztési régiók szerveződjének. E fejlesztési régiók már elég nagyok ahhoz, hogy erőforrásaikat hatékonyan hasznosítsák, regionális fejlesztési stratégiákat dolgozhassanak ki és valósíthassanak meg. A régiók a statisztikai adatgyűjtés és -feldolgozás egységei is. A többi ország is kialakította az Európai Unió regionális-statisztikai rendszerének megfelelő területi egységeket, amelyek népességszámukban, funkcióikban és szervezeti

megoldásukban lényegesen különböznek (1. táblázat).

A területfejlesztési intézményrendszer elemei közül a legtöbb vita minden országban a fejlesztési régiók lehatárolása és központjainak kijelölése körül zajlik. Romániában is több régióbeosztási koncepció fogalmazódott meg, végül az Erdély történelmi határait követő, a jelenlegi megyei beosztást tiszteletben tartó nyolcrégiós változat lett a törvényi szabályozás alapja. Az erdélyi régiók belső szerkezete ugyanakkor újabb éles vitákat generálhat. A közép-romániai régió kedvezőtlen szervezeti keretet jelent a három székely megye számára, amit csak tetéz az a döntés, hogy a régió fejlesztési szervezétének székhelye Gyulafehérvárra települt. A többi országhoz képest Romániában a régiók szervezéséhez – történelmi hagyományok, városhálózati sajátosságok – bizonyos szempontból kedvezőek az adottságok, ugyanis:

– 1953–1965 között az országban 17 tartomány alkotta a területi mezoszintet, az ország közigazgatási beosztása többször változott a 20. században, Magyarországgal ellentétben a területi közigazgatáshoz nem kötődnek több évszázados hagyományok. Az ország történelmi tájain (Olténia, Munténia, Moldova, Erdély, Bánát stb.) a több évtizedes erőszakos homogenizálás ellenére felfedezhetők a regionális identitás maradványai, ezekre tudatos regionális politikával lehet építkezni;

– a decentralizált területfejlesztés számára Románia viszonylag kedvező nagyvárosi hálózattal rendelkezik. Kolozsvár, Nagyvárad, Temesvár, Arad, Brassó, Nagyszeben, Marosvásárhely, Craiova, Constanța, Galați, Iași, Ploești, Pitești, mind népességszámát, mind multifunkcionális jellegét tekintve, tényleges növekedési központként vehető számításba. A nagyvárosok szellemi-kulturális funkciói erősek, sok he-

Ország	NUTS II		NUTS III		NUTS IV		NUTS V	
	Száma	Átlagos népességszáma, ezer fő	Száma	Átlagos népességszáma, ezer fő	Száma	Átlagos népességszáma, ezer fő	Száma	Átlagos népességszáma, ezer fő
Ausztria	9	897	35	231	99	81	2353	3,4
Szlovákia	4	1345	8	672	79	68	2853	1,9
Ukrajna	24	2046	638	77	–	–	9915	4,9
Románia	8	2801	42	534	–	–	2951	7,6
Jugoszlávia	4	2663	32	30	–	–	209	51,0
Horvátország	4	1165	20	23	–	–	499	9,3
Szlovénia	1	1990	–	–	58	34	192	10,4
Magyarország	7	1456	20	510	150	68	3135	3,3

Forrás: Nemzeti statisztikai évkönyvek adatai alapján a szerző összeállítása

lyütt 2–5 ezer fős kutatási-fejlesztési kapacitások és 10–30 ezer hallgatói létszámú egyetemek vannak.

Számításba kell venni azonban, hogy a regionális politika hatékony európai uniós intézményi modelljének és az önálló döntéseket előtérbe helyező szervezési formának elterjedése előtt akadályok jelennek meg az egységes nemzetállami ideológiát valló unitárius államokban. Az alulról építkező, partnerségre alapozott integratív regionális fejlesztési modell kialakítására indított székelyföldi kísérleteket a helyi és a központi román politikai elit és adminisztráció érzékelhető ellenszennvel fogadja. A 2000 óta évente megrendezett székelyföldi regionális fejlesztési tudományos fórumot követően rendszerint éles ellenvélemények fogalmazódnak meg. Az opponáló körök megfélemlenek arról, hogy az új típusú fejlesztési politika megalapozását szolgáló kutatások és az eredményeket értékelő tudományos viták következtetéséből nem a dezintegráció intézményesítése rajzolódik ki, hanem éppen ellenkezőleg, a gazdasági teljesítőképességet erősítő, a kohéziót és a regionális versenyképességet fejlesztő szervezeti formák és modellek kialakításának kísérlete zajlik.

A román területfejlesztési szabályozás a fejlesztési régiókon belül támogatási térségeket, olyan kisebb településegységeket is meghatározott, amelyek hasonló fejlődési nehézségekkel küszködnek. Az ország különböző pontján négy típusban (elmaradott, igen szegény térségek, iparilag hanyatló területek, erősen szennyezett térségek, talajeróziós területek) 24 kisebb térséget jelöltek ki. A legelmaradottnak minősített térségek népessége 1,9 millió főt tesz ki (az ország népességének 8,4 százaléka). Az elmaradott területek kétharmada Munténia és Moldva területére esik (Ianoş, 2000). Erdélyben 216 település tartozik e kedvezményezett körbe, az e településeken élő népesség száma 604 ezer.

A még kialakulatlan nemzeti regionális politika és decentralizációtól való görcsös félelem ellenére Románia több térségében figyelemreméltó – bár elszigetelt – fejlesztési kísérletek indultak el. Phare és egyéb nemzetközi támogatással folyó vidékfejlesztési programokkal találkozhatunk a hegyvidéki területeken, több nagyváros fogalmazta meg elképzeléseit a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódáshoz szükséges infrastrukturális fejlesztésekre vonatkozóan. (Benedek 2000, Vincze 2000).

A szomszédos társult országok regionális politikáiban lejátszódtott kedvező átalakulás túlnyomórészt formális változásnak tekinthető, s erre az Európai Bizottság országjelentései rendszeresen fel is hívják a figyelmet (Regular report from

the Commission on progress towards accession). A 2002. évi jelentések megállapításai lényegében nem változtak. A Bizottság kifogásai az egyes országokkal szemben a következők voltak:

Románia

- az intézményrendszer még nem működik, regionális fejlesztési programok nem készültek;
- kidolgozatlanok a regionális fejlesztés finanszírozási rendszerei;
- a regionális fejlesztési tanácsok működésének elvei tisztázatlanok, tevékenységük hatóköre rendkívül szűk;
- a területfejlesztés adminisztratív kapacitásai gyengék.

Szlovákia

- a területfejlesztés jogi alapjai és intézményei hiányosak;
- a központi és a területi szervek közötti feladat- és hatáskörmegosztás nem tisztázott;
- gyenge a minisztériumok közötti koordináció;
- hiányos a területfejlesztéssel foglalkozó szakemberek regionális szakismerete.

Az új szomszédosági partnerség – határokon átnyúló kohézió

Az egységesülő Európában a nemzeti és a közösségi regionális politika és a területi tudomány figyelme egyre élénkülő érdeklődéssel fordult a politikai államhatárok, a határmentiség és a határon átnyúló együttműködés kérdéseinek a tanulmányozása irányába. A határmentiség kérdése, a politikai államhatárok elválasztó és összekapcsoló szerepének a vizsgálata fontos kérdés ma már Kelet-Közép-Európa rendszerváltó országaiban is. Az 1980–1990-es évtized fordulóján Európa keleti felében bekövetkezett változások kedvezőbb helyzetet teremtettek a regionális együttműködések számára. Az államhatárok merev, elválasztó szerepének enyhülésével és a határon átvelő kapcsolatok kiszélesítésével lehetett számolni a Kárpát-medencében is. A biztató perspektívák ellenére természetesen továbbra is felszínen maradtak az együttműködést nehezítő öröklött és új keletű problémák, ellentmondások (Baranyi 2004).

Az egyre határozottabban formálódó gazdasági tér korlátlan terjedését a bővülő Európai Unióban is hosszú ideig országhatárok akadályozták, részben lefékezve az együttműködés dinamizmusát (Novotny 2002). Ez a kedvezőtlen hatás hatványozottabban érződött Közép- és Kelet-Európában. Az európai horizont kitágulása ellenére megmaradtak az országhatárok, sőt az új államok létrejöttével a korábbi belső makrorégiókat, országrészeket elválasztó határok is tényleges

választóvonalakká váltak. A kelet-közép-európai országokban széttöredezett a térszerkezet, természetes kapcsolatok szakadtak meg, akadályokat képezve az európai térszerkezet egységesülésének a folyamatában. Nem ritkán a korábbiakhoz képest nagyobb különbségek alakultak ki a határrégiók között, amelyek alapvető okai a centrum–periféria viszonyra, a nagyobb és kisebb térszerkezeti mozgásokra, valamint a határok két oldalán érintkező térségek gazdasági és társadalmi jellegében rejlő, öröklött vagy újratermelődő különbségekre vezethetők vissza.

A rendszerváltás összességében kedvező helyzetet teremtett a regionális együttműködések számára is a Kárpát-medencében, még ha időközben felszínre kerültek a gyengeségek, korábbi ellentétek, félelmek és gyanakvások. Az új szemlélet kialakításában elsődleges szerepe az Európai Unió Interreg-CBC programjainak volt.

A határon átnyúló együttműködések szerepe és jelentősége, az államhatárok funkcióinak az újraértelmezése az elmúlt évek során nemcsak a területi tudományok művelői körében értékelődött fel, hanem az európai strukturális és kohéziós politika számára is. A határ menti térségek fejlesztését szolgáló uniós programok hatására ugyanis sok nyugat-európai határrégióban dinamikus fejlődés vette kezdetét. Az európai együttműködést és egyesülést ugyanis a múltból öröklött történeti-területi-etnikai és egyéb problémák nehezítették Franciaország, Németország, Hollandia, Belgium, Ausztria és Olaszország politikai államhatárai mentén.

A kelet-közép-európai államhatárok két oldalán fekvő térségek számottevő része ma is elmaradott terület, az északkelet-magyarországi részekre eső szlovák, ukrán, román határ menti térségek egyúttal az új európai közösség legfejletlenebb térségei közé tartoznak (Baranyi 2004). Valamivel jobb teljesítőképességet mutatnak a délkeleti és a déli határaink mentén fekvő román és szerbiai régiók. A Magyarországgal érintkező két horvát nagyrégió teljesítménye is a nemzeti GDP-átlag alatt van, mint ahogy Burgenland is a legfejletlenebb osztrák tartománynak minősül. A gyenge teljesítőképesség alapvetően a gazdaság korszerűtlen szerkezetéből adódik, az agrárágazat magas foglalkoztatotti aránya elavult ipari struktúrával és gyenge terciér szektorral párosul (1 ábra).

A ma még inkább csak hátrányokat magában foglaló határ menti fekvés, a városhiányos jelleg, a krónikus tőkehiány, az akut foglalkoztatási válság egyaránt a marginális fekvésű és helyzetű térségek és településeik fejlesztését sürgeti. Az államhatárok merev elválasztó szerepének oldódása, a kelet-

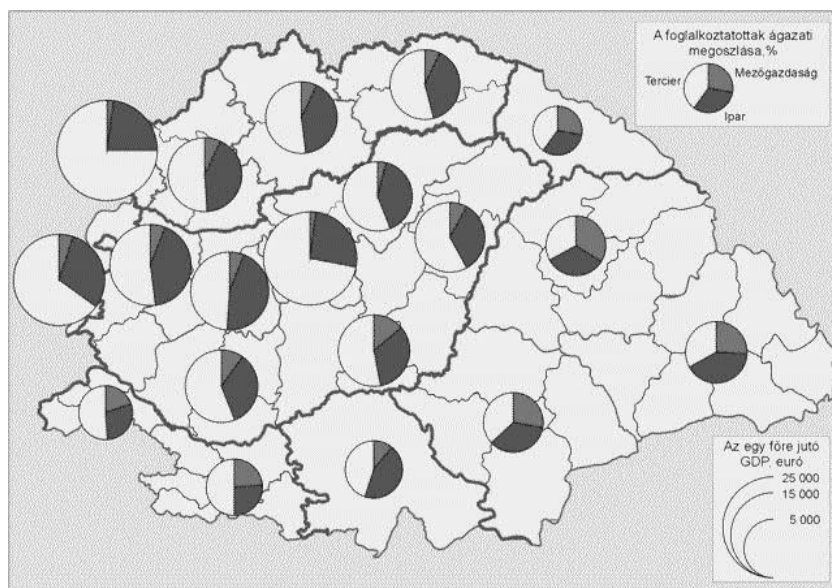
közép-európai határok spiritualizálódása a rendszerváltó országok, köztük Magyarország és szomszédai számára alapvető nemzeti érdek

A határon átnyúló struktúrák intézményi háttere Magyarországon gyakorlatilag minden határszakaszon megvalósult, a Madridi Egyezmény ratifikálása (1993) óta valóságos együttműködési alapítási hullám söpört végig az ország határai mentén. A nagy számban létrejövő új szerveződések és együttműködések esetlegességét is jelzi, hogy sok olyan problémával küszködnek, amelyek akadályozzák azok hatékony működésüket. Ilyen gondot jelent többek között a rendkívül sokféle szervezeti felépítés és szereplői kör, a túlságos nagyvonalúsággal és általánosan megfogalmazott feladatok, illetve a hozzájuk kapcsolt szerény finanszírozási lehetőségek. A kapcsolatrendszerek intézményesülésének eddigi csúcspontját mindazonáltal Kelet-Közép-Európában is az euroregionális (az EU-val nem határos, de ezt a nevet használó) szervezetek kialakulása jelentette. Az eurorégióknak méretei, területisége, térszerkezeti elhelyezkedése és kapcsolata alapján két jellegzetesebb típusa különböztethető meg.

Az egyik az ún. nagyrégiós, a másik az ún. kistrégiós modell. Az elsőt akár tartományi vagy megyei modellnek is lehetne nevezni, abból kiindulva, hogy két vagy több szomszédos vagy közeli ország középszintű területi egységeit, tartományait, régióit (NUTS II), illetve megyéit (NUTS III) magában foglaló, nagy kiterjedésű euroregionális szervezetek (pl. Kárpátok Eurorégió). A másik, városi vonzáskörzeti modellnek is nevezhető eurorégiós szerveződés, a kistrégió erőteljesebben épít a közvetlen kétoldalú kistérségi (NUTS IV) vagy településközi (NUTS V) kapcsolatokra, eleve kisebb térségben gondolkodva a régió területi összefüggéseit zártabban közvetíti, miközben megőrzi a nagyrégiós modell számos stratégiai elemét (Baranyi 2001).

A határvidékek közötti együttműködés intézményesített formáját megtestesítő eurorégiók Nyugat-Európában már hosszabb múltra tekintenek vissza, Kelet-Közép-Európában pedig éppen a rendszerváltás, illetve az euroatlanti folyamatok kiteljesedése nyomán erősödött fel a határ menti kapcsolatoknak ez a formája. Az egységesülő kontinens irányítását ugyanis jelentősen megkönnyíti a legtöbbször egységes gazdasági térként funkcionáló területi egységek létrejötte, miután az eurorégiók a határon átívelő kapcsolatok sajátos földrajzi keretei. Az eurorégiók egyszersmind a legmagasabb szintű, államhatárokat áthidaló, többnyire határvidékek közötti intézményesített együttműködési struktúrák, a legfejlet-

Forrás: Nemzeti statisztikai évkönyvek adatai alapján a szerző összeállítása

1. ábra: Az egy főre jutó GDP és a foglalkoztatottak ágazati szerkezete a Kárpát-medence NUTS II. régióiban

tebb és legszélesebb hatáskörű, illetve a legtöbb funkcióval rendelkező szervezetek. Az eurorégiók fő törekvése, hogy olyan nemzetközi szerveződésként ismertessék el magukat, amely az adott régió gazdasági, környezetvédelmi, szociális, kulturális és egyéb intézményi problémáival foglalkozik. Az ilyen tevékenységeknek eurorégiók szintjén történő koncentrációjától azt remélik, hogy olyan kritikus tömeget érhetnek el (gazdasági értelemben), amely erősíti a határ menti térségek kohézióját, illetve felkelti a magánbefektetők és intézmények érdeklődését.

Az eurorégiók pragmatikus, definitív megfogalmazásban tehát a határ menti együttműködés hagyományos és legeredményesebb formái, amelyek földrajzilag két vagy több ország területét foglalják magukban, amelyek megállapodást kötöttek abból a célból, hogy összehangolják tevékenységüket a határ menti térségek eredményesebb fejlesztése érdekében.

Magyarország megyéi ma 16 határon átnyúló interregionális együttműködési szerveződésben vesznek részt (2. táblázat). Az együttműködési szervezetek formai keretei és tartalmi jegyei igen különbözőek, a kooperáció indítékai is eltérőek, általános vonásként azonban az emelhető ki, hogy ezek a szerveződések potenciálisan tágíthatják a magyar nemzetgazdaság piaci tereit, a méretgazdaságosság határait, és elősegíthetik a vállalkozások piaci expanzióját.

Az új határ menti együttműködések már említett problémáin, olykor a megalapozottságot is nélkülöző szervezetek rendkívül nagy számán túl alapvető gond a születő eurorégiók területisége. Az új intézményesült határrégiók vi-

szonylag csak ritkán fednek le valódi, funkcionális határtérsegeket. Bár vannak pozitív példák is (pl. a Kassa–Miskolc eurorégió), mégis jellemzőbb az, hogy a kezdeti hatalmas területű eurorégiók létrejötte óta (Kárpátok Eurorégió, Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégió) egyre kisebb területű, a valós térkapcsolatokat egyre inkább figyelembe vevő együttműködések alakulnak ki a keleti határok mentén is (Interrégió, Bihar–Bihar Eurorégió). Ezeknek az alapvetően pozitív irányú folyamatoknak a háttérben feltehetően az áll, hogy a határ mindkét oldalán elhelyezkedő kistérségek és települések felismerték az érdekazonosságokban, különös tekintettel a határok által Trianon után szétszabdalt területek természetföldrajzi, térszerkezeti, etnikai egymásrataltságában rejlő lehetőségeket, megkerülve a még jelentős nemzetállami akadályokat, s előtérbe helyezve a lokális együttműködés előnyeit (Baranyi 2003, Hardi 2004).

Az új makrorégió lehetséges hatásai

A 15 tagú Európai Unió hosszú távú stratégiai célokat szolgáló kilenc transznacionális makrorégiója mellé a kelet-közép-európai gazdasági térben is országhatárokon átnyúló makrorégiókat célszerű kijelölni. A Balti-tenger menti régiók már megszervezték regionális együttműködési övezetüket. A közép- és a délkelet-európai térségben a Kárpát-medence (a Kárpátokkal együtt) és a Balkán alkothat új makrorégiót. A Kárpát-medencei makrorégió mellett – a modern kori európai történelemben már többé-kevésbé sikereket eredményezett integrációs tapasztalatokon kívül – az alábbi érvek szólnak:

Interregionális szerveződés	Az alapítás éve	Terület, km ²	Népesség		Az együttműködésben részt vevő területi egységek száma
			ezer fő	ebből: a magyar területek aránya, %	
Kárpátok Eurorégió	1993	154 042	15 708	16,2	20
Neogradiensis Eurorégió	1999	3897	360	60,2	4
Ipoly Eurorégió	1999	5782	450	49,4	4
Vág-Duna-Ipoly Eurorégió	1999	14 283	2082	65,5	6
Kassa-Miskolc Eurorégió	2000	14 000	1512	49,3	2
Sajó-Rima Eurorégió	2000	10 621	930	80,0	4
Hármas Duna-vidék Eurorégió	2001	8648	976	77,4	4
Zempléni Erorégió	2003	3186	251	59,5	4 ¹
Ister-Granum Eurorégió	2003	n. r. ²	91	60,4	17
Duna-Tisza-Körös-Maros Eurorégió	2001	77 500	6110	28,9	9
Duna-Dráva-Száva Eurorégió	2002	11 760	1335	33,8	5
Nyugat-pannóniai Eurorégió	2001	15 148	1265	78,0	4
Dráva-Mura Eurorégió	2001	n. r. ²	157	62,4	9
Hajdú-Bihar-Bihar	2002	13 765	1178	46,9	2
Bihar-Bihar	2002	1759	140	28,3	3 ³
Interrégió	2000	23 221	2229	26,3	3

1. táblázat. A határ menti együttműködési szerveződések fontosabb adatai, 2003

– e közel harmincmillió fős térség kohéziós problémái (nehézség megközelíthetőség, korszerűsítésre váró gazdasági szerkezet, főváros központú modernizációs térségek) sok hasonlóságot mutatnak, a modern európai fejlesztési irányok meghatározását, a programok megvalósításának finanszírozását a közös célok elősegíthetik;

– a Kárpát-medence környezetének egységes védelme, a közös árvízvédelmi programok hatékonysága fokozható;

– az új területfejlesztési hajtóerők (magas szintű üzleti szolgáltatások, kutatás-fejlesztés) méretgazdaságossági követelményei jobban teljesíthetők, a gazdaság versenyképességi elemei előnyösebben fejleszthetők;

– a térség regionális centrumainak (nagy- és középvárosainak) hálózatos együttműködése hozzájárulhat a poli-

centrikus fejlődés európai uniós célkitűzésének megvalósításához, a többközpontú regionális fejlődés stratégiai igényének érvényesítéséhez;

– a határ menti együttműködésekben új célok fogalmazhatók meg, a szomszédos területek kooperációjában erősödhet a lokális munkaerőpiacok és szolgáltatási hálózatok optimális hasznosításának követelménye;

– a térség – Európában egyedüli etnikai összetétele következtében – a demokratikus hatalomgyakorlás, a regionális autonómiák új típusú működésének kísérleti terepe lehet. A transznacionális makrorégió intézménye hozzájárulhat a decentralizált és regionalizált államberendezkedésre való áttérés nemzeti akadályainak leküzdéséhez.

Magyar–román iterregionális együttműködés

A nemzeti fejlesztési terv az európai uniós tagállam fejlesztési stratégiáját, a célokat és az ezek megvalósítását szolgáló programokat összegző dokumentum, amely alapul szolgál az uniós támogatások elnyerésére. A terv koncepciójának az Európai Bizottság irányelveihez kell igazodnia, amelyek meghatározó módon az európai térség versenyképességének és kohéziójának az erősítését fogalmazzák meg. A következő programozási időszak fő európai célkitűzései a Lisszaboni és a Göteborgi Határozatok figyelembevételével a következők: a foglalkoztatás bővítése, a tudásalapú gazdaság fejlesztése, a fenntartható gazdasági növekedés stabil feltételeinek a megteremtése, a kutatási-fejlesztési ráfordítások növelése, az együttműködés különböző formáinak a fejlesztése stb. Valamennyi nemzeti fejlesztési terv e célok operacionalizált programjaihoz számíthat EU-támogatásra. A nemzeti célokat tehát az Unió prioritásaihoz kell illeszteni.

A magyar–román tervezési együttműködésben – regionális politikai szempontból – a következő témakörök tekinthetők fontosnak:

1. A határ menti térségek fejlettségi színvonalbeli különbségeinek mérséklése, a határokon átnyúló infrastruktúra-fejlesztés és munkaerő-piaci együttműködés. A jelenlegi gyakorlattól eltérően különös figyelemmel kell lenni a határhoz közeli nagyvárosok (Nyíregyháza, Debrecen, Szeged, Békéscsaba, Szatmárnémeti, Nagyvárad, Arad, Temesvár) együttműködésének fejlesztésére. E térség egyik gyenge pontja az üzleti szolgáltatások alacsony teljesítőképessége, ám ezek fejlesztése a tudásalapú gazdaság kibontakozásának előfeltételeként kizárólag nagyvárosi terekben képzelhető el.

¹ A szerveződést járás és kistérségek alkotják;

² A szerveződés tagjai egymással nem szomszédos települési önkormányzatok, a terület ezért nem releváns;

³ A tagok szomszédos települések.

2. Az EU 2007–2013 közötti támogatáspolitikájában a szomszédsági partnerség új támogatási célt jelent. A határ menti régiók fejlesztési programjainak kidolgozása, összehangolása és a közös feladatok végrehajtása csak intézményesített formában képzelhető el. A jelenlegi gyakorlat – a központi kormányhivatalok térségbe kihelyezett részlegeinek programkoordinációja – nem hatékony. Nyugat-Európa határrégióiban e feladatokat közös testületek végzik. Ki kell dolgozni a közös területfejlesztési testületek (transznacionális területfejlesztési tanácsok) működési modelljét, szervezeti felépítését és működési rendjét.

3. A határ közeli nagyvárosok (Debrecen, Szeged, Nagyvárad, Arad, Temesvár) fontos nemzeti tudásközpontok is. Mindkét országban gondot jelent azonban, hogy a kutatási potenciál nem éri el az európai tudáspiacon versenyképes szervezetek méretét. A közös tudásközpontok kialakítása a természettudományi és műszaki kutatások ipari kapcsolatainak erősítését, a termékfejlesztést, a tudásigényes kis- és közepes méretű vállalkozások elterjedését, a térségek exportpotenciáljának erősítését szolgálhatja. Konceptiót érdemes kidolgozni legalább két technológiai centrum kialakítására (a nagyvárosok kutatási bázisainak ismeretében az a véleményem, hogy az egyiket Debrecenben, a másikat pedig Temesváron).

4. Hasonló együttműködés kínálkozik a határ közelében működő vagy tervezett regionális repülőterek fejlesztésében. E térségek megközelíthetőségének javításában a légi közlekedésnek nagy jelentősége van. Ma több romániai nagyváros működtet harmadik kategóriás regionális repülőteret, Magyarországon Debrecen repülőtere alkalmas arra, hogy magasabb kategóriájú repülőtérré váljon. Ehhez azonban vonzáskörzetének a közel egymillió lakosságú romániai bihari és szatmári térségekre is ki kellene terjednie. Temesvár nemzetközi repülőterének piaci körzete felölelhetné a délkelet-magyarországi megyéket is.

5. Az új tagállamok regionális fejlesztési szakemberállománya ma még kis létszámú, képzettsége nem megfelelő. Az új tervidőszakban a regionális fejlesztési programok mérete nagyságrendekkel megnő, végrehajtásuk bonyolultabbá válik. Sokkal több regionális politikai gyakorlati szakemberre lesz szükség, akik nemcsak a programok végrehajtását szervezik, hanem képesek folyamatosan nyomon követni az új európai regionális politikai paradigma várható következményeit a sajátos problémákkal küszködő kelet-közép-európai térségekben. Olyan képzési és továbbképzési központokra van tehát szükség, amelyek folyamatosan szervezik a szakmai ismeretek átadását. Két központ kialakítása képzelhető el: az egyik a Debreceni Egyetemen (a Nagyváradai Egyetemmel, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem-

mel, illetve az Ungvári Állami Egyetemmel közösen működne), a másik Aradon (az Aradi Egyetem, a Szegedi Egyetem és az Újvidéki Egyetem kooperációjában). Mindkét képzési központ működtetésében az MTA Regionális Kutatások Központja – amely Magyarországon a regionális politikai egyetemi képzés gesztorja) is aktív szerepet vállalna. Fél- és egyéves kurzusokon évente 50 regionális szakember képzése szervezhető meg.

6. A két ország együttműködésében erősödnek a regionális kapcsolatok. A közös regionális programok kidolgozásának és megvalósításának lényeges előfeltétele, hogy az érintkező térségek gazdasági, településszerkezeti és szociális viszonyairól alapos ismeretekkel rendelkezünk. A tendenciák alakulását befolyásoló tényezők átfogó ismerete elengedhetetlenül fontos a gazdasági szereplők, a politikai szféra és a civil szervezetek jelenleginél hatékonyabb működéséhez. A rendszerezett, tudományosan feldolgozott régióelemzések elkészítése hozzájárul a területfejlesztési műhelyek fejlődéséhez és a regionális szakemberképzés megalapozásához is.

7. A két ország közötti infrastrukturális kapcsolatok fejlesztésében transzeurópai hálózatokhoz nem kapcsolódó összeköttetésekre (a nagyvárosok közötti gyorsforgalmi úthálózat fejlesztésére) is hangsúlyt kell fektetni. Az észak-erdélyi autópálya szorgalmazása ezért is fontos.

8. Északkelet-Magyarország és Északnyugat-Erdély térsége árvízvédelmi szempontból ma Európa legveszélyeztetettebb területei közé tartozik. A közös árvízvédelmi program komoly érdeklődésre tarthat számot az Európai Bizottságban, különösen, ha e programhoz ökológiai kutatások is kapcsolódnak.

Irodalomjegyzék

Baranyi Béla (szerk.): *A határmentiség kérdőjelei az Északkelet-Alföldön*. Pécs, MTA Regionális Kutatások Központja, 2001.

Baranyi, Béla: *Euroregional organisations and formations on the eastern borders of Hungary*. – European Spatial Research and Policy. 2003, 1. pp. 85–94.

Baranyi Béla: *A határmentiség dimenziói. Magyarország és keleti államhatárai*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2004.

Benedek József: *A társadalom térbelisége és térszervezése*. Kolozsvár, Risoprint, 2000.

Enyedi, György: *Applied geography in Central Europe*. In: Bailly, A.–Gibson, L. J. (Eds.): *Applied Geography. A World Perspective*. Dordrech, Kluwer, 2004, pp. 169–187.

Green Paper. *Regional Development Policy in Romania*.

Bucharest, Romanian Government and European Commission, 1997.

Gulyás László: *Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig*. Budapest, Hazai Tér-ségfejlesztő Rt, 2005.

Hardi Tamás: *Az államhatárokon átnyúló régiók formálódása*. – Magyar Tudomány. 9. 2004, pp. 991–1001. .

Horváth Gyula: *Strukturális politika és a kelet-közép-európai régiók*. – Területi Statisztika, 2004, 3. pp. 236–251.

Horváth Gyula (szerk.): *Székelyföld. Budapest–Pécs*. Dialóg-Campus Kiadó. A Kárpát-medence régiói 1., 2003.

Horváth Gyula (szerk.): *Dél-Szlovákia. Budapest–Pécs*, Dialóg-Campus Kiadó. A Kárpát-medence régiói 2., 2004.

Illés Iván: *Közép- és Délkelet-Európa az ezredfordulón. Átala-*

kulás, integráció, régiók. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2002.

Ianoş, Ioan.: *Less-favoured areas and regional development in Romania*. In: Horváth, Gy. (Ed.): *Regions and Cities in the Global World*. Pécs, Centre for Regional Studies, HAS, 2000, pp. 176–191.

Novotny Gábor: *Határon átnyúló regionális hálózatok Európában*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola. PhD-értekezés, 2003.

Regular Report 1999 from the Commission on Romania's Progress Towards Accession. Brussels, European Commission.

Vincze Mária: *Régió- és vidékfejlesztés. Elmélet és gyakorlat*. Kolozsvár, Egyetemi Kiadó, 2000.

A II. Nemzeti Fejlesztési Terv készítésének tapasztalatai (NSRK 2007–2013)

FARAGÓ LÁSZLÓ

Több okból is fontosnak tartom, hogy a Romániai Magyar Közgazdász Társaság tagjai megvitassák a magyar II. Nemzeti Fejlesztési Terv, azaz a Nemzeti Stratégiai Referenciakeret (NSRK) és az operatív programok (OP-k) készítésének tapasztalatait. Egyrészt véleményem szerint a közgazdász társadalom nem fordít kellő figyelmet a tervezés tudományos és módszertani megalapozására, így a konkrét gyakorlat számos hiányosságot mutat. Pedig a közszféra fejlesztési forrásainak csaknem egésze e tervezési folyamatban kerül elosztásra, így e tevékenység, ezek a tervek középtávon meghatározóak. 2007–2013 között mintegy 15 000 milliárd fejlesztési forrást irányoznak elő ezek a tervek. Nem mindegy, hogy végrehajtásukkal milyen jövőt hozunk létre. Másrészt a Romániában élő kollégáink számára azért is hasznosak a Tizek, és elsősorban a magyar tapasztalatok, mert mint leendő tagállam számára, az EU ugyanazokat a követelményeket támasztja, s hasonló kihívásokra, hasonló körülmények között kell választ adnunk.

1. Országos és nemzeti (EU-s) tervek

A rendszerváltást követő elbizonytalanodás után¹ ma már számos makroszintű tervet készítünk. A korábbi magyar gya-

korlatban kialakult tervek mellett ma az Európai Unió „szá-mára” is készülnek tervek, de a két rendszer harmonizálása még várat magára.

Készül OFK, OTK, OTrT, NFT, NSRK, NAVT, FFNS, NFS, NRP és hadd ne soroljam tovább. Ezen rövidítések mindegyike országos szintű tervet takar, és úgy gondolom, sokan vannak úgy, hogy még a rövidítések kifejtése is gondot okoz, nemhogy a különböző tervdokumentumok tartalma és egymáshoz való viszonyának az értelmezése.

Az országos jelzővel ellátott terveket a magyar kormány „saját használatra” készíti, és a fontosabbakat az országgyűlés fogadja el. Most először készül Magyarországon Országos Fejlesztéspolitikai Konceptió (OFK), amely az ország hosszú- és közép távú fejlesztési céljait, prioritásait határozza meg. E koordinatív keretdokumentumot a kormány 2005 őszén nyújtja be a parlament elé elfogadásra. Elkészült a II. Országos Területfejlesztési Konceptió (OTK), amely a területfejlesztés alapidokumentuma. Van Országos Területrendezési Tervünk (OTrT), amely az ország területfelhasználását szabályozza és törvényi formában az országgyűlés fogadta el.

Mint az EU „teljes jogú”² tagja jogosultak vagyunk a strukturális alapok és a Kohéziós Alap támogatására. De, mint köz-tudott, a támogatások nem alanyi jogon járnak, hanem az EU

¹ Sokan úgy vélték, hogy a közép távú fejlesztési tervezés a szocialista társadalmi-gazdasági rend differencia-specifikája, és a „kapitalista” rendben az állam szerepe e téren nagyon csekély. Ma már mindenki számára világos, hogy mind a magán-, mind a közszférában széles körű tervezés folyik, csak azok racionalitása különböző.

² Sok tekintetben nem vagyunk még az EU 15-ökkel egyenrangúak. Korlátozzák a magyar munkaerő szabad áramlását, a magyar földművelő kevesebb támogatáshoz juthat, mint nyugat-európai versenytársa stb.

Bizottsága által is elfogadott tervek megvalósításához vehetjük igénybe azokat. Így Nemzeti Stratégiai Referenciakeretet és annak megvalósítására operatív programokat kell készítenünk, amelyeknek számos uniós és hazai tervvel összhangban kell lenniük. A Lisszaboni Stratégia teljesítésére Nemzeti Reformprogramot (NRP) kell készítenünk, amit aktuálisan Nemzeti Akciótervnek (NAP) hívunk. A környezetpolitikának, a götebörgi elveknek megfelelően el kell készítenünk a Fenntartható Fejlődés Nemzeti Stratégiáját (FFNS). A közös agrárpolitikát szolgáló Európai Mezőgazdasági Alap a Vidék Fejlesztéséért (EMVA) támogatásának az igénybevételéhez Nemzeti Agrár Vidékfejlesztési Tervet (NAV) készítünk. Az Európai Foglalkoztatási Stratégia nemzeti dokumentuma (NFS) a kohéziós politikát éppen úgy hivatott szolgálni, mint a Lisszaboni Stratégiát. A tervdokumentumok funkciómegosztása és koordinálása nem csak Magyarországon okoz gondot, hanem az EU szabályozásában és útmutatóiban sem egyértelműen tisztázott, így számos tervezési dilemmával találkozunk.

2. Tervezési dilemmák

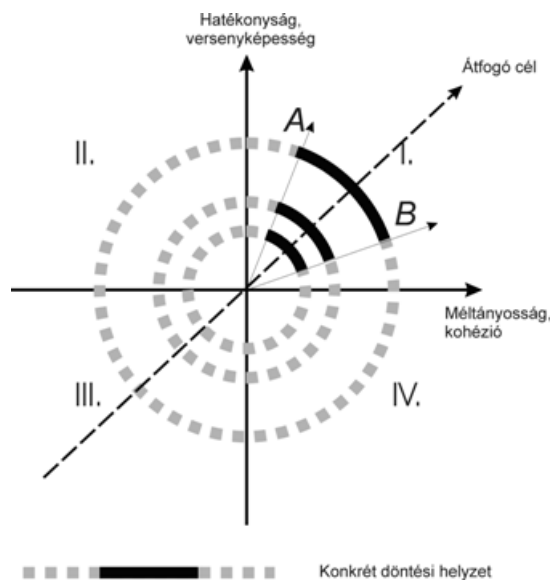
A politikusok és tervezők számára gondot jelent, hogy változnak az Unió prioritásai, a támogatásokhoz való hozzáférés szabályai, de e mozgó célpontokhoz igazodva már készíteni kell a terveket. Számos általános szakmai és konkrét megvalósíthatósági kérdést vet fel a Lisszaboni és Götebörgi Stratégia és a kohéziós politika integrálása.

A Lisszaboni Stratégia és a kohéziós politika viszonya

Az Unió számára nagy kihívást jelent a versenyképesség és a belső kohézió egyidejű erősítése. Mivel a Lisszaboni Stratégiában foglaltak megvalósításának nincs anyagi eszközrendszere, így a kohéziós politikát szolgáló alapokat is a versenyképesség és a foglalkoztatás növelésének támogatására kell összpontosítani. Kétségtelen, hogy a makrogazdasági stabilitás, a strukturális és adminisztratív reformok a kohéziós politika sikerének is előfeltételei, de tudjuk, hogy a hatékonysági (versenyképességi) és méltányossági (kohéziós, szolidaritási) szempontok egyidejű teljesítése a gyakorlatban számos nehézségbe ütközik. Adott időben és helyen nehéz összeegyeztetni a szűk gazdasági érdekeket az összetett társadalmi szempontokkal. Nem könnyű megmondani, hogy a versenyre épülő piaci működés rövid- és középtávon hogyan serkenthető semleges állami beavatkozásokkal. A versenyképesség, a külső gazdaságosság javításával úgy kell gyorsítani a fenntartható növekedést, hogy egyidejűleg megvalósuljon a területi és társadalmi

integráció.

A területfejlesztési (tervezési) gyakorlatban gondot jelenthet, hogy a konkrét döntéseknél, a „policy” választásoknál (az 1. ábrán az A és B pont közötti választási lehetőség) a fejlettebb területeken történő koncentrált beavatkozások gazdasági szempontból hatékonyabbnak bizonyulnak, mintha a leszakadó területeken szolidaritásból segítjük a rászorulókat, átmenetileg támogatásokkal tartjuk fent a gazdaságtalan termelést. Csak tendenciájában igaz (szaggatott 45 fokos időtengely), hogy ha jó kompromisszumokat kötünk (pl. policentrikus fejlesztés) és megfelelően dinamizáljuk az elmaradottabb térségek erőforrásait, akkor nemcsak a gazdasági összteljesítmény nő, hanem társadalmi és területi szempontból is kiegyensúlyozottabb fejlődés megy végbe.

1. ábra. Hatékonyság-méltányossági trade-off

Nemzeti sajátosságok megjeleníthetősége

Ha a Tizenkettek előcsatlakozási programjait és a Tizek első NFT-it megnézzük, akkor felvetődik a kérdés, hogy mennyiben van lehetőség a nemzeti/területi sajátosságok figyelembevételére az uniós tervek készítésekor. A jelenlegi közösségi támogatási kerettervek, a majdani NSRF-k kinek a stratégiái? Az Unióé, a tagállamoké, a regnáló kormányoké? Tudjuk a pragmatikus választ: az Unió és a nemzetállamok kormányainak közös stratégiái! De kinek a céljai, prioritásai dominálnak?

Régi mondás, hogy aki fizet, az rendel, a cigány annak a nótáját húzza, aki megfizeti. Az Unió nem dolgoz ki cselekvési terveket, de meghatározza a programozási időszak fő céljait, prioritásait. Annak érdekében, hogy ezek megvalósuljanak, pénzügyi kereteket (alapokat) rendel melléjük, és meghatározza azok felhasználási szabályait. A terveket az országok/ré-

giók decentralizáltan készítik, de azoknak követniük kell az uniós szabályokat és elvárásokat. Csak azok a nemzeti prioritások kaphatnak támogatást, kerülhetnek be ezekbe a tervekbe, amelyek az aktuális uniós/európai értékeket képviselik. A kohéziós országok, a kelet-közép-európai országok számára különösen létfontosságúak a strukturális és kohéziós alapok támogatásai, tehát mindenben követniük kell az Unió szabályait és a bürokrácia elvárásait. Ebből következően erős a külső meghatározottság. Ennek megfelelően egységesítési tendenciák érvényesülnek a célokban, a megvalósítás útjaiban, a szabályozási és intézményrendszerekben. Közép-Európa már átélt külső nyomásra történő uniformizálást, amire nem szívesen emlékezünk. A svédek, finnek és osztrákok csatlakozásukkor érvényesíteni tudták sajátosságaikból következő érdekeiket (lásd 6.cél). A Tizek felvételekor nem hogy erre nem nyílt mód, de a Tizenötöket megillető jogokat is csak korlátozottan kaptuk meg.

Nem egyszerű a közös általános értékek nemzeti partikularizálása. Hogyan valósíthatjuk meg a közös uniós céljainkat a konkrét nemzeti közegekben? A Lisszaboni Stratégiával is támogatott globalizált piacon már a komparatív előnyök sem működnek, hanem a világpiacon megjelenő abszolút versenyképesség számít. Mit jelenthet ez esetben az egyedi, a sajátos megjelenítése, és mit az univerzális/globalizálódó értékekhez és gazdasági trendekhez való igazodás?

Egy biztos, az Európai Unió egyre inkább eléri azt a nagyságrendet, a különbségek olyan nagyok és jellegűek lesznek, hogy egységesen nem lehet kezelni, azonos politika, azonos eszközökkel nem lesz képes működni. Fel kell mérni a különböző területek (pl. CADSES térség, Dél-Kelet-Európa stb.) sajátosságait, meg kell fogalmazni a különböző érdekeket, és azok kölcsönös elfogadása és összeegyeztetett megvalósítása vezethet előre. A régiókra vonatkozó munkát senki sem végezheti el helyettünk, hanem ezt nekünk kell kezdeményezni és elvégezni, mint az Unió teljes jogú tagjainak. A Tizenötökhöz hasonlóan Európa e régiójában is össze kell fognunk, saját részpolitikát kell kialakítanunk, és érdekérvényesítési csatornákat kell teremtenünk.

A területiség megjelenítése

A tervezés megválaszolatlan alapidilemmája, hogy tér-idő-tartalom-költség dimenzióból a területiséget ki kell-e emelni és miként. Minden ágazati beavatkozásnak megvan a térbeli vetülete, minden beruházás valamelyik régióban, valamelyik

megyében, településen valósul meg. Elégséges-e, hogy parciális szakmai racionalitás alapján szülessenek a döntések, vagy a területiséget/regionalizációt kiemelt szempontként kell-e kezelni?

Véleményem szerint a regionalizáció két kulcsfogalma a feladatmegosztás és a decentralizáció, azaz a hatalom újraosztása. A szubszidiaritás elve alapján megoszthatóak a feladatok területi szintenként, és ehhez igazodva kell kialakítani a területi intézményi struktúrát, kompetenciákat és hatásköröket. A regionalizációnak is csak akkor van értelme, ha valós decentralizációval jár, központi funkciókat delegálnak alsóbb szintekre, és nem regionális szintre koncentrálnak lokális feladatokat. Ennek az átstrukturálásnak a tervezési kompetenciákban is meg kell jelennie. Az alsóbb szintű területi egységeknek nemcsak a tervek végrehajtásában kell szerepet kapniuk, hanem a koncepcionálásban is.

3. Alapvetések

Az „uniós tervek” készítésekor nagyon szűk a nemzeti tervezői mozgástér. A megjelenítendő célok, prioritások, azaz a tervek tartalma, szerkezete a kialakítandó intézményrendszerben meghatározott. Azaz a kohéziós országokban – a pejoratív előjel ellenére – forrásorientált stratégiai (inkrementalista) tervezés folyik. Adott a megszerzhető támogatások felső határa³, ismert a támogatási intenzitás, ebből kalkulálható a szükséges saját erő, így a tervek teljes pénzügyi kerete. Az Unió különböző politikai irányelvei meghatározzák a programozási időszak aktuális prioritásait, céljait (pl. harmadik kohéziós jelentés), az alapok szabályozása megmondja, hogy milyen tevékenységekre lehet támogatást kapni, és a különböző útmutatók és tájékoztatók részleteiben is megadják a tervezési kereteket. A brüsszeli bürokrácia megköveteli minden „ajánlás” pontos betartását.

A hazai tervdokumentumok (OFK, OTK, OTTrT stb.) megadják a magyar elvárásokat, amelyek a tagállam révén egyébként is összhangban vannak az uniós politikákkal. Magyarországon gondot jelent, hogy nincs „tervtörvény”, nincs olyan magas szintű szabályozás, amely megteremti a hazai tervrendszer és az uniós tervek közötti összhangot.

A Közösségi Támogatási Irányelvek (CSG, 2005) explicit módon is kimondja, hogy a kohéziós politika megvalósítását szolgáló terveknek a lisszaboni és a götebörgi követelményeket is teljesíteniük kell, így minden tervezett intézkedésnek közvetlenül vagy közvetve a versenyképesség javítását, a növekedést

³ Nem lehet több, mint a GDP 4%-a, az Unió programozási időszakra vonatkozó költségvetésének elfogadásakor az abszolút keretszám is adott.

Környezet fejlesztés	Gazdaság fejlesztés	Társadalom fejlesztés	Terület fejlesztés
- Fizikai elérhetőség és a virtuális hozzáférés javítása - A környezet minőségének a javítása - Energiahatékonyság javítása	- K+TF, IKT szektor fejlesztése - Az innováció és a vállalkozóképesség javítása - Az üzleti környezet javítása	- Több munkahely - Képzett társadalom - Egészségesebb társadalom	- Városias térségek és növekedési pólusok fejlesztése - A vidéki térségek gazdasági diverzifikálása - Decentralizáció - Európai területi együttműködés

Operatív programok					
Infrastruktúra-fejlesztési OP	Versenyképesség javítása OP	Környezetvédelmi és energetikai OP	Foglalkoztatás-bővítési OP	Humán infrastruktúra-fejlesztési OP (ERFA)	1. Európai területi együttműködés OP
1. Fenntarthatóság biztosítása	1. Innovációs intézményrendszer kialakítása	1. Örökségvédelem	1. Aktív társadalom	1. Eü infra. fejlesztése	2. KMR OP
2. Hálózatok szerkezet-átalakítása	2. IKT technológiák elterjesztése	2. Vízbázisvédelem	2. Képzett társadalom	2. Oktatási intézményrendszer fejl.	3. NyDR OP
3. Elérhetőség javítása	3. Üzleti szolgáltatások fejlesztése	3. Szennyvízprogram	3. Egészséges társadalom		4. KDR OP
		4. Hulladék-gazdálkodási pr.	4. Összetartó társadalom		5. DDR OP
		5. Alternatív energiahasználat			6. DAR OP
		6. Energiahatékonyság			7. ÉAR OP
					8. ÉMR OP

és a munkahelyteremtést kell szolgálniuk.

Az NSRK készítésének kiinduló alapját (célok, prioritások) a CSG és az OFK közös nevezője adja. Az operatív programok, a konkrét intézkedések meghatározását az alapok szabályozásai jelentik. Így például a „mono-found” elv alkalmazása, az alapok közötti szűk átjárási lehetőség meghatározó az OP struktúrára. Az, hogy az Európai Mezőgazdasági Garancia és Orientációs Alapot egységesítették, kivonták a kohéziós politika szolgálatából, és a jövőben a közös agrárpolitika alá van rendelve, egyben azt is jelenti, hogy az NSRK nem tartalmazza az agráriummal közvetlenül összefüggő fejlesztéseket.

4. Javaslat az NSRK célstruktúrájára és operatív programjaira

Az alábbi javaslat az MTA Regionális Kutatások Központjának javaslata. De a fentiekben kifejtett szűk mozgástérből következően a kormány terve sem térhet el döntő mértékben ettől, legfeljebb az elnevezések, a megjelölések lehetnek mások. Természetesen alapkérdés, hogy sok vagy kevés OP-t akarunk-e. Az MTA RKK a kevés OP, egyszerű átlátható rendszert támogatja. A tárcák arra törekszenek, hogy mindegyiknek saját OP-je legyen.

A fő prioritási tengelyeket a gazdaság, a társadalom és a környezet fejlesztései adják. Ezekhez tartozó közép távú (2007–2013) célok teljesítését horizontális operatív programok keretében javasoljuk megoldani. De, mivel ezek elsősor-

ban a munkahelyteremtést, a gazdasági növekedést (Lisszaboni Stratégiát) szolgálják, így fontosnak tartottuk, hogy önálló prioritásként megjelenjen a területfejlesztés, amelyet decentralizált regionális operatív programok teljesítenének.

Ismertek a különböző alapokból megszerezhető támogatási arányok. A nagy, országos jelentőségű infrastrukturális projektek finanszírozása a két központi OP keretében a Kohéziós Alapból történne. Ez a teljes támogatások mintegy 35%-át tenné ki. A társadalomfejlesztésre (Európai Szociális Alap) és a humán infrastruktúra fejlesztésére a támogatások mintegy 20%-át javasoljuk fordítani. A központi gazdaságfejlesztés a lehetséges tartalmak miatt csak a támogatások 10%-át kapná, de ez azzal is járna, hogy például a KKV-k támogatása a ROP-ok feladata lenne. Fontos lenne, hogy az összes forrás mintegy 35%-a a decentralizált regionális operatív programok keretében kerüljön felhasználásra. Jelenleg ezt nehezíti, hogy brüsszeli vélemény szerint a regionális intézményrendszer még nem alkalmas a decentralizált végrehajtásra, így ők inkább a ROP-ok központi szintű irányítását javasolják. Véleményünk szerint ez politikai döntés kérdése. Ha a magyar kormány uniós támogatással elkötelezi magát a decentralizáció mellett, akkor a decentralizált végrehajtás intézményi garanciái és személyi feltételei megteremthetőek a hátralévő több mint egy évben.

Rezumatul revistei

Alternativile politicii economice - șansele de aderare a României

JÓZSEF SOMAI

În acest articol autorul face o recapitulare a activităților Asociației Economiştilor Maghiari din România din ultimii ani privind problematica aderării României la Uniunea Europeană. Recapitularea reflectă o bogată activitate ceea ce privește procesul de integrare. Asociația în perioada 1998 – 2005 a organizat cinci conferințe cu asemenea teme, a editat o carte cu titlul Economia – Regionalizarea Europeană, în revista asociației Forumul Economic mai mult de 30 de studii și articole au apărut referitor la aderare și integrare. Asociația în programul său și în viitor consideră aderarea ca o problemă prioritară.

Căi alternative pentru UE în lumea secolului XXI: Provocări și posibilități noi

MIHÁLY SIMAI

UE nu este o construcție gata făcută, ci un proces de construcție. În primul deceniu al secolului XXI construcția decurge în condiții globale și locale noi. Pentru aceasta schimbările în economia lumii în proces de globalizare, polarizarea demografică, tranziția la o societate și economie bazată pe cunoștințe, noile relații internaționale a autorităților, schimbarea hărții producției globale, apariția noilor concurenți nu sunt doar modificatorii condiției externe a evoluării Uniunii Europene, ci și ai sistemului de relații economice și internaționale și ai relațiilor de interes a statelor membre. Factorii, care determină viitorul Uniunii Europene, analiza mai profundă a condițiilor decisive în șansele de aderare, viitorul Uniunii Europene, schița căilor alternative sunt, din punct de vedere al așteptărilor, de o importanță deosebită pentru noile state membre și pentru țările, care sunt pe pragul aderării și influențează într-o mare măsură șansele lor de aderare.

Strategia Uniunii Europene din Lisabona pentru articolul intitulat: De ce avem nevoie după „schimbare”?

ÁDÁM TÖRÖK

Strategia Uniunii Europene din Lisabona a fost publicată în 2000 și este cunoscută ca programul pentru depunerea bazelor economice și sociale în alăturarea Europei de concurența de peste mare. Despre scopurile originale ale programului mai multe raporturi „la jumătatea timpului” au arătat, că nu pot fi îndeplinite până la data limită, stabilită original pe 2010. Din această cauză în 2005 strategia a fost publicată într-o formă nouă, cu conținut parțial diferit și fără o dată limită strict precizată. Scopurile originale competitive s-au transformat în orientări pentru dezvoltare și într-un program pentru crearea locurilor de muncă. Pe lângă modificarea strategiei articolul pune accent și pe celelalte puncte slabe ale ideii, cum ar fi: conținutul neclar al politicii întreprinderilor mici și mijlocii, caracterul nedeslușit al ideii „să transformăm Europa într-un loc mai bun”, și elementele, care împiedică competitivitatea sistemului juridic și a politicii bugetare.

România pe drumul spre Uniunea Economică și Monetară (UEM)

SILVIU CERNEA

România îndeplinește majoritatea criteriilor de aderare la UE, însă trebuie să depună în continuare eforturi pentru reducerea decalajului față de țările membre în ceea ce privește indicatorul „PIB/locuitor”. De asemenea, România trebuie să finalizeze convergența structurală, bugetară și monetară. Autorul demonstrează că, în cazul acestei țări, „convergența reală” nu trebuie considerată o condiție, ci mai degrabă un rezultat al aderării la UE. Totuși, este necesar ca, în etapa actuală, autoritățile să se concentreze asupra realizării acestui tip de convergență. Conform demonstrației conținute în lucrare, „convergența nominală” va constitui o prioritate abia în perioada de după aderarea la UE și până la intrarea în UEM. Un rol important

pentru continuarea reformelor și a dezvoltării economice are ajutorul extern, care până în prezent a fost însă redus ca volum și puțin eficace.

Șansele aderării României la Uniunea Europeană

BÉLA KÁDÁR

În expunerea ținută la a XIV-a Conferință pe țară a Asociației Economistilor Maghiari din România, care a avut loc în zilele 23-25 septembrie a.c. la Odorheiu Secuiesc, președintele Asociației Economistilor din Ungaria, a prezentat unele aspecte privind șansele de aderare a României la Uniunea Europeană. Referindu-se la istoricul dezvoltării economice a diverselor țări, a scos în evidență că succesele, respective rămânerea în urmă, apariția diferențelor de nivel economic, în măsură mai mică sau mai mare totdeauna a fost influențată parțial de procesele interne, naționale, parțial de procese externe, internaționale, de condițiile geografice, de factori culturali, de particularitățile politice, de constelația istorică favorabilă sau defavorabilă. Pentru susținerea acestei păreri dă o serie de exemple concrete, ca de pildă consecințele războaielor lui Napoleon, apariția liberei concurențe capitaliste, desființarea treptată a barierelor privind fluxului resurselor, procesul de globalizare etc, care au avut drept efect accelerarea ritmului creșterii economice, aprofundarea relațiilor dintre diferitele țări, extinderea proceselor de civilizație, intensificarea concurenței între țări, regiuni etc.

Se subliniază importanța capacității de concurență pentru aderarea a țării. Sub acest aspect se evidențiază rămânerea în urmă a României comparativ cu țările din centrul și sud-estul Europei, fapt pentru care este necesară depunerea de eforturi pentru îmbunătățirea substanțială a capacității de concurență a țării. În această privință rol important revine statului pentru îmbunătățirea structurii economiei țării.

Totodată se subliniază și importanța deosebită a cerințelor pe plan subregional, cu atât mai mult întrucât rămânerea în urmă este accentuată mai ales în acele regiuni care au rol deosebit din punct de vedere al pretențiilor strategice față de România: terminarea trecerii la economia de piață, integrarea europeană, rămânerea în urmă în privința eficienței de funcționare a sistemului instituțional față de alte

țări, dezvoltarea infrastructurii etc.

Din punct de vedere al răspunsurilor la provocările privind recuperarea rămânerii în urmă autorul consideră semn pozitiv, trecerea – chiar dacă cu întârziere – peste faza cea mai dificilă la economia de piață, ritm deosebit de ridicat de dezvoltare, stăvilirea inflației, expansiunea în domeniul exportului, reducerea deficitului administrației publice, care toate au dus la creșterea încrederii internaționale față de economia română.

După părerea autorului reducerea, diminuarea rămânerii în urmă va constitui forță motrică importantă pentru România în privința aderării, va avea drept rezultat creșterea aprecierii importanței strategiei țării, ținând cont de perspectivele orientării Uniunii Europene spre Balcani, cu timpul spre regiunile bogate în resurse de petrol din Orientul apropiat. Ele vor acorda României un rol deosebit de important de transit, asigurându-i totodată venituri importante. Această situație va stimula investițiile de capital străin, atât de necesar în pregătirea aderării, ceea ce este în prezent deosebit de modest, comparativ cu alte țări din centrul și sud-estul continentului.

Români în lumina globalizării și integrării în Uniunea Europeană

MARCEL MOLDOVEANU

Reflecțiile asupra locului și rolului României în contextul globalizării și integrării europene trebuie să plece de la evaluarea științifică a noilor dimensiuni ale globalizării și integrării regionale, printr-o mai adâncă radiografie asupra complexității fenomenelor economice și sociale ce confruntă societatea românească, a coordonatelor fundamentale ale evoluției relațiilor internaționale la început de secol și mileniu, și să ia în calcul mutațiile rapide și profunde, care au loc la scara marilor spații geoeconomice și strategice ale lumii.

Trebuie luat în considerare faptul că, în contextul actualului “val al globalizării” – caracterizat prin explozia fluxurilor tehnologice și informaționale și difuzarea acestora la scară planetară, prin liberalizarea comerțului și a capitalului (crearea unui spațiu financiar global), internaționalizarea producției, amplificarea componentei ecologice a dezvoltării și creșterea fără precedent a rolului societăților

transnaționale – economiile cele mai performante s-au dovedit acelea care s-au integrat mai rapid și mai eficient în economia mondială.

Consider că, în contextul accentuării procesului de globalizare și regionalizare, România trebuie să-și evalueze obiectivele strategice ale relațiilor de cooperare intraregională, printr-un proces de regândire a opțiunilor – pe anumite segmente prin luarea în calcul a interesului național de integrare deplină în structurile europene și euroatlantice, în virtutea necesității obiective de racordare mai rapidă la circuitul mondial de valori materiale și spirituale.

Alături de problema mondială – spunea marele diplomat român de vocație universală, Nicolae Titulescu, ales de două ori consecutiv președinte al Societății Națiunilor – sunt problemele regionale, care formează elementele acesteia, sunt interesele regionale a ceea ce se numește Europa.

Problematica privind locul și rolul României și Ungariei în contextul globalizării și integrării europene trebuie să constituie un perpetuu subiect de analiză și reflecții la nivelul instituțiilor guvernamentale și neguvernamentale, al colectivelor de cercetare științifică ale Academiei de Științe din România și Ungaria.

Îmi face o deosebită plăcere să afirm, că în această rațiune a spiritualizării frontierelor, prin cooperare politico-diplomatică, economică, științifică și cultural-umană se înscrie și demersul participanților la cea de a XIV-a Conferință anuală a Economiștilor – manifestare științifică de anvergură națională și internațională, organizată sub egida prestigioasei Asociații a Economiștilor Maghiari din România – cu privire la abordarea multidisciplinară a coordonatelor definitorii ale fenomenului globalizării și integrării regionale și în acest context, a aderării și integrării depline a României și Ungariei la Uniunea Europeană.

Schimbări în domeniul impozitelor din Ungaria după aderarea la Uniunea Europeană din 2004

ZITA BEDÓHÁZI

Sistemul de taxare echitabil și eficient este subiectul etern de discuție al economiei. Teoria încearcă să pună un capăt discuțiilor legate de taxare pe bază a două principii organizatorice. Primul principiu este clădit pe utilitarism, iar al

doilea vizează echilibrul între individuali și participanții societății. O parte a funcțiilor economice reprezintă mai nou sarcinile de sprijin financiar și pentru dezvoltarea infrastructurii, necesare pentru a se păstra în competiția întreprinderilor băștinase pe piața internațională. Sistemul de taxare lipsește întreprinderile și de venituri, pe care – conform funcției – ar putea, să le lase acolo, încredințându-le întreprinderilor. Mulți sunt de părere, că medierea guvernamentală a sarcinilor (retragerea bazelor și reîmpărțirea lor), care pot fi îndeplinite și local, nu este întotdeauna eficientă. Conform particularităților din țările dezvoltate, Ungaria aparține statelor cu cea mai mare însărcinare din punctul de vedere al taxelor. Pentru a putea face pașii de moderare a taxelor și schimbarea structurii către facilitarea competitivității economiei maghiare, a fost nevoie de reformarea acestor sisteme. Aceasta este scopul proiectului, care constă din 13 pași către reducerea taxelor și care face parte din pachetul de reformare cunoscut sub numele de programul de 100 de pași.

Depresiunea Carpatică, ca viitorul macro-regiune europeană transnațională – scopurile politicii de coeziune comună

GYULA HORVÁTH

Din punctul de vedere al dezvoltării regiunilor naturale și unităților economice și administrative, care alcătuiesc Depresiunea Carpatică, schimbările politice și transformările economice din anii 1990 au produs procese contradictorii. Cucerirea de spațiu a pieței comerciale, care s-a desfășurat treptat și încărcat cu dificultăți, a rezultat într-o diferențiere puternică în toate economiile naționale. Distrugerea structurii economice anterioare, construcția noii economii au avut alt efect în diferitele regiuni. Diferențele regionale au început, să crească, iar avantajele schimbării sistemului politic arată o plasare regională diferită.

În rândul factorilor, care au un efect benefic asupra reorganizării economiei, trebuie să atribuim un rol important relațiilor de integrare europeană în țările, care au semnat un contract de aderare la Uniunea Europeană în deceniul trecut. Și anume, una dintre cerințele de bază pentru

parteneriatul de aderare a fost, că posibilia membrii trebuie să se pregătească pentru aplicarea unei politici efective de dezvoltare teritorială. Între altele li s-a mai cerut să aplice în politica clor comercială scopuri și instrumente care servesc moderarea diferențelor teritoriale, mai trebuie să fundeze noi instituții și să creeze posibilitățile dezvoltării coeziunii regionale de peste hotare. Rezultatul de distanță a calității de membru al Uniunii poate fi reorganizarea într-o formă modernă a relațiilor de integrare anterioare a Depresiunii Carpatice, care s-au format de-a lungul secolelor. Pentru a obține starea dorită bineînțeles că situația geopolitică a regiunii, din cauza diverselor forme de maturizare pentru integrare dă de lucru nu numai politicienilor și cercetătorilor, dar și economiștilor încă pentru decenii.

Studiul militează lângă crearea macro-regiunii transnaționale din Depresiunea Carpatică. Ia în considerare elementele mai importante din transformarea regională a teritoriului experiențele programelor elementare, care vizează distribuirea sarcinilor de lungă durată a coeziunii, și dă sugestii referitor la posibilele subiecte ale colaborării româno-maghiare cu privință la planificarea de dezvoltare.

Experiența pregătirii Planului al II – lea pentru Dezvoltarea Națională (2007-2013)

LÁSZLÓ FARAGÓ

Dezvoltarea în următoarele șapte (+2) ani a țărilor din estul mijlociu al Europei, care s-au alăturat mai recent sau sunt pe cale să se alăture este, în mare măsură, determinată de felul planului de dezvoltare națională (mai bine zis Rama Referențială a Strategiei Naționale și programe operative), pe care îl pregătesc. Procesul de planificare presupune multe dileme. Modul de îndeplinire simultan a politicii coezive și a strategiei din Lisabona nu este unanim. Experiențele de până acum au arătat că nu există o posibilitate pentru vizualizarea particularităților naționale, Comitetul din Brussel solicită realizarea unor priorități/scopuri uniformizate. Planificarea este orientată spre surse și nu se asimilează organic cu sistemele și practicile de planificare, care s-au format de-a lungul istoriei. Sistemele maghiare vizând scopuri și structurile OPE din cauze practice, arată o tendință spre Direcțiile Strategice ale Comunității. La sfârșitul articolului autorul prezintă sugestiile Centrului de Cercetare Regională al AȘM.

Contents

Alternatives of economical politics - Romania's chances for adhesion

JÓZSEF SOMAI

In this article the author offers a revision of the activities of the Hungarian Economists' Association from Romania regarding the problems of Romania's adhesion to the European Union in the last years. This revision reflects a rich activity of what the process of integration is concerned. From 1998 to 2005 the association has organised five such conferences debating this issue, has published a book entitled European economy and regionalisation. In the Economical Forum magazine have been published more than 30 essays and articles concerning adhesion and integration. In its future life and programme the association considers adhesion as a major problem prior to everything.

Alternative ways of the European Union in the 21st century: New challenges and possibilities

MIHÁLY SIMAI

The EU is not a ready made building but one in construction. In the 1st decade of the 21st century the building process goes on under new global and local conditions. Because of this the changes in a world in the process of globalization, the demographic polarization, the transition to a society and economy based on knowledge, the new international relations of the authorities, the change of the global production map and the appearance of new competitors are modifiers of not merely the external conditions regarding the evolution of the European Union but also of the economical and international relations' system and of the interest relations of the member states as well. The agents that govern the future of the European Union,

a more profound analysis of the decisive conditions regarding the chances of adhesion, the future of the European Union, the outline of alternative ways are - from the point of view of expectancies - of an utmost importance for the new member states and for those countries that are on the verge of adhesion. The above mentioned also influence to a great extent the chances of adhesion of the lastly mentioned countries.

The Lisbon Strategy of the European Union: What do we need after the "change"?

ÁDÁM TÖRÖK

The Lisbon Agenda of the European Union was published in 2000 as the programme of Europe's catching up to its trans-Atlantic competitors. The original objectives of the strategy were highlighted by several "mid-term" reports as unrealistic if to be accomplished by the original deadline of 2010. The strategy was therefore thoroughly revised in 2005 and underwent changes of content along with dropping its former fix deadline of 2010. Its original targets related to competitiveness improvement were transformed into a programme of more growth and jobs. The study focusses on the transformation of the strategy and its remaining weak points. The latter include, for instance, the vague elements of SME policy, the problematic character of the objective "make Europe more attractive to invest and work", and the elements of fiscal policies and legal systems potentially deteriorating competitiveness.

Romania on its way to economical and monetary union

SILVIU CERNEA

Romania satisfies the majority of the criteria necessary to adhere to the European Union. Yet, it needs to make further efforts in order to reduce the postponement to what regards the indicator "PIB/inhabitant" in comparison to other countries. It also needs to make final the structural, budgetary and monetary convergence. The author demonstrates that in the case of our country "real convergence" does not have to be considered a condition but rather a result of its adhesion to the European Union. However, it is necessary that at the present stage the

authorities focus on the attainment of such a type of convergence. According to the demonstration comprised in the study "nominal convergence" will constitute a priority only in the period after the adhesion to the EU and until the introduction of the EMU. In the continuation of the reforms and economical development an important role is played by external help which has been reduced in its volume and efficacy until the present moment.

Romania's chances for adhesion to the European Union

BÉLA KÁDÁR

The 14th State Conference of the Hungarian Economists' Association from Romania took place at Odorheiu Secuiesc in September 23 - 25 2005. In the dissertation presented at this conference the President of the Economists' Association from Hungary displayed some aspects regarding Romania's chances for adhesion to the European Union. Referring back to the history of economical development of different countries he highlighted the successes, the dropping behind, the apparition of differences on an economical level. He is of the opinion that these have always been less or more influenced partially by internal and national processes and partially by external, international processes, by geographical conditions, cultural factors, and political particularities, by beneficial or unbeneficial historical constellation. In order to sustain this opinion he gives a series of precise examples such as the consequences of the Napoleon wars, the apparition of free capitalist competition, the gradual abolition of turnpikes regarding the flow of resources, the process of globalization, etc. As unavoidable consequence the rhythm of economical growth was accelerated the relationships between the different countries became deeper, civilization processes were expanded, rivalry between countries, regions was intensified, etc.

The importance of the rival capacity for the adhesion of the country is outlined. From this point of view Romania is marked as stunted in comparison to Central European and South - Eastern countries. Because of this it is necessary to make an effort for the substantial improvement of rival capacity of the country. In this case the state plays an important role in the improvement of the economical structure of the country. In the same time it is outlined the special importance of the requests on a sub - regional flat. How much more so this stunt-

ness is more evident especially in those regions which have a special role from the point of view of strategic exigencies concerning Romania. Such exigencies are: completion of passing to market economy, European integration, stuntedness concerning efficiency of institutional system functioning in comparison to other countries, development of infrastructure, etc.

From the point of view of the answers given to the provocations to retrieve stuntedness the author considers it a positive sign that there was a pass - even if a delayed one - over the most difficult phase in market economy, the rhythm is especially highly developed, inflation immersed, the field of export has expanded, deficiency of public administration has been reduced. All of these have led to the growth of international faith in Romanian economy.

In the author's opinion the decrease, lessening of stuntedness will be an important driving force for Romania. As what adhesion is concerned appreciation of the importance of the country's strategy will grow. We have to take into account the perspectives of the European Union's orientation towards the Balkans and in time even towards the rich oil resources from the near Orient. These will confer an especially important transition role to Romania, being in the same time an assurance of important income. This latter situation will stimulate foreign capital investments that are so much necessary in preparing for the adhesion and which, in the present, is especially modest in comparison to other Central European and South - Eastern countries.

Romania in the spotlight of globalization and European integration

MARCEL MOLDOVEANU

The reflections about Romania's place and role within the context of globalisation and European integration must begin with the scientific evaluation of the new dimensions of globalisation and regional integration. This should be done with the help of a deeper radiography upon the complexity of economical and social phenomena that the Romanian society confronts. There should also be evaluated the fundamental coordinates of the evolution of international relations at the beginning of the century and of the millenium and should be taken into account the rapid and profound mutations that take place on the Scale of the enormous geo-economical and strategic spaces of the world.

There should be taken into consideration that in the context of the recent "wave of globalisation" that is characterised by the explosion of technological and informational flows and by their promulgation on a global scale, by the liberalisation of trade and funds (the creation of a global financial space), by internationalisation of products, by amplification of the ecological components of development and by growth of the role of the transnational society - there were no such previous cases. The most performing economics proved to be those which adapted themselves more rapidly and more efficiently to world economy.

I consider that in the context of highlighting the process of globalisation and regionalisation Romania needs to evaluate its strategic purposes regarding its relations of intraregional cooperation. This should be done through a process of thinking over the options, in certain segments through taking into account the national interest of complete adhesion to European and Euro-Atlantic structures and to the ex officio of the objective necessity to connect faster to the world circuit of material and spiritual values.

Besides the world problem - used to say the great diplomat Nicolae Titulescu who had universal calling and was elected consecutively twice the President of the Society of Nations - there are the regional problems and those which shape the former are the regional interests of the so called Europe.

The problem regarding Romania's and Hungary's place and role in the context of globalisation and European integration must be a constant subject of analysis and reflections on the level of governmental and non-governmental institutions, of the collective of scientific research of the Academy of Science in Romania and Hungary.

It is a great honour to say that in this rationality of spiritualising the frontiers by politic - diplomatic, economic, scientific and cultural - human cooperation there is also inscribed the intercession of the participants in the 14th Annual Conference of Economists. The latter is a scientific manifestation of national and international span organised under the 14th Annual Conference of Hungarian Economist's Society of Romania. It had as its main aim the multidisciplinary onset of the defining coordinates of the globalisation and regional integration phenomenon, and in this context of the phenomenon of adhesion and total integration of Romania and Hungary in the European Union.

Changes of tax politics in Hungary after the adhesion to the EU from 2004

ZITA BEDŐHÁZI

The equitable and efficient taxation is a continual subject for debates in economics. The theory endeavors to tackle debates concerning taxation around two directing principles. The first one is based on utility principle approach, the second one is focused on equilibration of individual and social actors. Recently a part of functions of economy means infrastructure development and financial support tasks in order to back up national firms in international competition. Tax system drains earnings from firms that - according to their functions - could be chucked at firms, entrusting them. Many authors argue that mediation by state of local maintainable functions (draining of funds and reallocation of them) not efficient. According to the nature of tax systems of developed countries, Hungary belongs to higher tax load countries. In order to resolve tax diminution and mechanism transformation the reform of these systems was necessary. This is the aim of the 13 paces tax moderation package of reform package - named 100 paces program - of Hungarian Cabinet.

The Transylvanian Alps' Basin as the future European transnational macro region - the goals of common cohesive politics

GYULA HORVÁTH

From the point of view of the development of the natural regions, economical and administrative units the political changes and economical transformations that took place in the 1990s resulted in controversial processes. The gradual conquest of the market economy that was loaded with difficulties led to a powerful differentiation among all national economies. The collapse of the earlier economical structure, the building of the new economy had different effects upon some regions. The regional differences started to grow in number, and the advantages of the political change show different regional placement.

In the line of factors that have a positive effect upon the reorganisation of economy we have to assign an important role to the European relations of integration in those countries that signed an adjoining contract with the European Union in the last decade. One of the basic requirements of union partnership was namely that the possible members have to be prepared for the application of effective politics concerning region-

al development. Other requirements say that within the frame of their economic policies they have to apply such goals and tools which serve the moderation of regional differences. They also have to found new institutions and they have to create possibilities to develop the regional cohesion abroad. The distant result of Union membership is the chance to reform the relations of integration that has been shaped along centuries in a modern way. Because of the geopolitical situation of the region that is due to the various forms of ripeness necessary for adhesion the attainment of the desired state leaves something to do for politicians, researchers and specialists in economics as well, for long decades.

The study offers motivations for the creation of the transnational macroregion in the Transylvanian Alps' Basin. It takes turns to discuss about the more important constituents of the regional transformation of the area, about the experiences connected to the elementary programmes serving the moulding of the cohesion's long term task and it makes suggestions for the possible topics related to the Hungarian - Romanian cooperation in the planning of development.

Experiences of the making of The 2nd Plan for National Development

LÁSZLÓ FARAGÓ

In the following seven (+2) years the development of the Middle-East European countries that have recently joined in or are on the verge of joining in is, to a large extent, determined by the type of the national development plan (more exactly the Referential Frame of National Strategy and operative programmes) that is being prepared. The planning process presupposes a lot of dilemmas. The way of fulfilling the cohesive politics and the Lisbon strategy is not unambiguous. The experiences gained so far have shown that there is no possibility to visualise the national peculiarities. The Committee from Brussels demands the achievement of uniform priorities/goals. Planning itself is source oriented and does not organically assimilate with systems and practice of planning that have been formed along history. The Hungarian goal systems and the OP structures, due to practical causes tend to show Strategic Directions of the Community. At the end of the article the author presents suggestions of the Regional Research Centre of the HAS.

Cuprins

József Somai:	
Alternative politicii economice - șansele de aderare a României	1
Mihály Simai:	
Căi alternative pentru UE în lumea secolului XXI:	
Provocări și posibilități noi	4
Ádám Török:	
Strategia Uniunii Europene din Lisabona pentru articolul intitulat:	
De ce avem nevoie după „schimbare”?	10
Silviu Cernea:	
România pe drumul spre Uniunea Economică și Monetară (UEM)	14
Béla Kádár:	
Șansele aderării României la Uniunea Europeană	21
Marcel Moldoveanu:	
Români în lumina globalizării și integrării în Uniunea Europeană	25
Zita Bedőházi:	
Schimbări în domeniul impozitelor din Ungaria	
după aderarea la Uniunea Europeană din 2004	31
Gyula Horváth:	
Depresiunea Carpatică, ca viitorul macro-regiune europeană	
transnațională – scopurile politicii de coeziune comună	35
László Faragó	
Experiența pregătirii Planului al II – lea	
pentru Dezvoltarea Națională (2007-2013)	44
Rezumatul revistei în limba română și engleză	48

Contents

József Somai:		
Alternatives of economical politics - Romania's chances for adhesion		1
Mihály Simai:		
Alternative ways of the European Union in the 21 st century: New challenges and possibilities		4
Ádám Török:		
The Lisbon Strategy of the European Union: What do we need after the "change"?		10
Silviu Cernea:		
Romania on its way to economical and monetary union		14
Béla Kádár:		
Romania's chances for adhesion to the European Union		21
Marcel Moldoveanu:		
Romania in the spotlight of globalization and European integration		25
Zita Bedőházi:		
Changes of tax politics in Hungary after the adhesion to the EU from 2004		31
Gyula Horváth:		
The Transylvanian Alps' Basin as the future European transnational macro region - the goals of common cohesive politics		35
László Faragó		
Experiences of the making of The 2nd Plan for National Development		44
Rezumatul revistei în limba română și engleză		48